

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2007:6

*Luonnos pohjoismaiseksi
saamelaisopimukseksi*

Lausuntotiivistelmä

*Luonnos pohjoismaiseksi
saamelaisopimukseksi*

Lausuntotiivistelmä

ISSN 1458-7149
ISBN 978-952-466-559-X (nid.)
ISBN 978-952-466-560-5 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
23.2.2007

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Lausuntotiivistelmä	
Hallitusneuvos Mirja Kurkinen		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi Luonnos pohjoismaiseksi saamelaisoppimukseksi. Lausuntotiivistelmä			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Oikeusministeriö pyysi 2.3.2006, yhteistoiminnassa Saamelaiskäräjien kanssa, lausunnot Pohjoismaista saamelaisoppimusluonnosta valmistelleen asiantuntijaryhmän mietinnöstä ja siihen sisältyvästä sopimusluonnoksesta. Lausunnot pyydettiin yhteensä 88 viranomaiselta, laitokselta ja järjestöltä. Pyydettyjä lausuntoja saatiin yhteensä 63 ja muita lausuntoja neljä. Tiivistelmä lausunnoista on otettu tähän julkaisuun.			
Avainsanat: (asiasanat) Saamelaiset, alkuperäiskansa, Pohjoismainen saamelaisoppimus			
Muut tiedot tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 36/26/2006, OM 4/559/2002 Yhteishenkilö oikeusministeriössä hallitusneuvos Mirja Kurkinen			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2007:6		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-559-9 (nid.) 978-952-466-560-5 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

SISDOALLOSIIDU

VUOIGATVUOHTAMINISTERIJA

Prentosa beaivemearri
23.2.2007

Dahkkit (doaibmaorgánas: doaibmaorgána namma, ságajodiheadji, čáli) Ráđdehusráđdi Mirja Kurkinen	Prentosa šládja Cealkámuščoahkkáigeassu Bargogohččosa addi Vuoigatvuohtaministeriija Doaibmaorgána ásahanbeaivi		
Prentosa namma Evttohus davviriikkalaš sámekonvenšuvdnan. Cealkámuščoahkkáigeassu			
Prentosa oasit			
Čoahkkáigeassu Vuoigatvuohtaministeriija bivddii 2.3.2006, ovttas Sámedikkiin, cealkámušaid Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusa válmmaštallan áššedovdibargojoavkku smiehttamušas ja dasa gullelaš konvenšuvdnaevttohusas. Cealkámušat bivdojedje oktiibuot 88 virgeoapmahaččas, lágádusas ja organisašuvnnas. Bivdojuvvon cealkámušat bohte oktiibuot 63 ja eará cealkámušat njeallje. Čoahkkáigeassu cealkámušain lea váldon dán prentosii.			
Guovddášsánit: (áššit)			
Sápmelaččat, eamiálbmot, Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna			
Eará dieđut (Oskari- ja HARE-nummir, eará čujuhanummir)			
Oktavuohtaolmmoš vuoigatvuohtaministeriijas hálddahusráđdi Mirja Kurkinen			
Ráiddu namma ja nummir Vuoigatvuohtaministeriija cealkámušat ja čielggadusat 2007:6	ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-559-9 (njađ.) 978-952-466-560-5 (PDF)	
Ollessiidomearri 98	Giella suomagiella	Haddi	Luhtolašvuohta almmolaš
Juohkki Vuoigatvuohtaministeriija	Goasttideaddji Vuoigatvuohtaministeriija		

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum
23.2.2007

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Remissammandrag	
Regeringsrådet Mirja Kurkinen		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes	
Publikation (även den finska titeln) Utkast till nordisk samekonvention. Remissammandrag			
Publikationens delar			
Referat Justitieministeriet skickade i samarbete med sametinget den 2 mars 2006 betänkandet av den expertgrupp som tillsatts för att utarbeta ett utkast till nordisk samekonvention samt förslaget till konventionstext som ingick i betänkandet ut på remiss. Utlåtanden begärdes från sammanlagt 88 myndigheter, inrättningar och organisationer. Sammanlagt 63 av remissinstanserna och fyra andra instanser lämnade in sina utlåtanden. Ett sammandrag av utlåtandena ingår i denna publikation.			
Nyckelord			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) JM 36/26/2006, JM 4/559/2002			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2007:6		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-559-9 (nid.) 978-952-466-560-5 (PDF)
Sidoantal 98	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4
Lausunnonantajat	4
Yhteenvedo lausunnoista	4
<i>Yleisiä näkökohtia</i>	4
<i>Sopimuksen taso</i>	6
<i>Itsemääräämisoikeus</i>	6
<i>Saamelaisten kielelliset oikeudet</i>	7
<i>Perinteiset taidot ja kulttuuri-ilmaukset sekä saamelaiset kulttuurimuistiomerkit</i>	7
<i>Maahan ja veteen kohdistuvat oikeudet</i>	7
<i>Poronhoito saamelaisten elinkeinona</i>	8
<i>Sopimuksen täytäntöönpano</i>	9
INLEDNING	10
Remissinstanserna	10
Remissammandrag	10
<i>Allmänna synpunkter</i>	10
<i>Konventionens nivå</i>	12
<i>Självbestämmanderätt</i>	13
<i>Samernas språkliga rättigheter</i>	13
<i>Traditionella kunskaper och kulturyttringar samt samiska kulturminnen</i>	13
<i>Rätt till land och vatten</i>	13
<i>Renskötsel som samisk näring</i>	14
<i>Genomförande av konventionens</i>	15
LÁIDEHUS	16
Cealkámušaddit	16
Čoahkkáigeassu cealkámušain	16
<i>Almmolaš oainnut</i>	16
<i>Soahpamuša dássi</i>	18
<i>Iešmearridanvuoigatvuohta</i>	19
<i>Sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodatt</i>	19
<i>Árbevirolaš dáiddut ja kulturalbmoneamit ja maiddái sápmelaččaid kulturmuittomearkkat</i>	19
<i>Eatnamii ja čáhcai čuohcci vuoigatvuodat</i>	19
<i>Boazodoallu sápmelaččaid ealáhussan</i>	20
<i>Soahpamuša ollašuttin</i>	21
SOPIMUSLUONNOKSESTA ESITETYT YLEISARVIOT	22
Ministeriöt	22
<i>Ylimmät laillisuusvalvojat ja vähemmistövaltuutettu</i>	23
<i>Saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous, Saamelaisneuvosto ja saamelaisasiain neuvottelukunta</i>	24
<i>Keskusvirastot, tutkimuslaitokset ja riistanhoitopiiri</i>	25
<i>Suomen Kuntaliitto ja kunnalliset viranomaiset</i>	27
<i>Paliskuntain yhdistys ja saamelaisten kotiseutualueen paliskunnat</i>	29
<i>Kalastusalueet</i>	29
<i>Tuomioistuimet</i>	30
<i>Yliopistot ja Saamelaisalueen koulutuskeskus</i>	31
<i>Ihmisoikeusjärjestöt</i>	33
<i>Saamelaisjärjestöt</i>	33
<i>Muut lausunnot</i>	34
YKSITYISKOHTAISET HUOMAUTUKSET	35

I luku Saamelaisten yleiset oikeudet	35
<i>Yleisiä arvioita</i>	35
1 artikla <i>Sopimuksen tarkoitus</i>	35
2 artikla <i>Saamelaiset alkuperäiskansana</i>	36
3 artikla <i>Itsemääräämisoikeus</i>	36
4 artikla <i>Henkilöt, joita sopimus koskee</i>	37
5 artikla <i>Valtion vastuun ulottuvuus</i>	38
6 artikla <i>Valtioiden toimenpiteet suhteessa saamelaisiin</i>	38
7 artikla <i>Syrjimättömyys ja erityistoimenpiteet</i>	39
8 artikla <i>Vähimmäisoikeudet</i>	40
9 artikla <i>Saamelaisten perinnäistavat</i>	40
10 artikla <i>Oikeussääntöjen harmonisointi</i>	41
11 artikla <i>Yhteistyö kulttuuriin ja elinkeinoihin liittyvissä järjestelyissä</i>	42
12 artikla <i>Yhteistyö opetuksessa ja hyvinvointijärjestelyissä</i>	42
13 artikla <i>Saamelaissymbolit</i>	43
II luku Saamelaishallinto	43
<i>Yleisiä arvioita</i>	43
14 artikla <i>Saamelaiskäräjät</i>	43
15 artikla <i>Saamelaiskäräjien itsenäiset päätökset</i>	44
16 artikla <i>Saamelaiskäräjien neuvottelu-oikeus</i>	44
17 artikla <i>Saamelaiskäräjien oikeus muun asian valmistelun aikana</i>	45
18 artikla <i>Suhde kansanedustuslaitokseen</i>	46
19 artikla <i>Saamelaiset ja kansainvälinen edustus</i>	46
20 artikla <i>Yhteiset saamelaisorganisaatiot</i>	47
21 artikla <i>Muut saamelaiset yhteisöt</i>	47
22 artikla <i>Saamelaisalue</i>	47
III luku Saamen kieli ja saamelainen kulttuuri	48
<i>Yleisiä arvioita</i>	48
23 artikla <i>Saamelaisten kielelliset oikeudet</i>	48
24 artikla <i>Valtioiden vastuu saamen kielestä</i>	49
25 artikla <i>Saamelaiset tiedotusvälineet</i>	50
26 artikla <i>Saamelainen koulutus</i>	50
27 artikla <i>Tutkimus</i>	51
28 artikla <i>Saamelaisia koskeva opetus ja tiedottaminen</i>	52
29 artikla <i>Sosiaali- ja terveystoimi</i>	53
30 artikla <i>Saamelaiset lapset ja nuoret</i>	53
31 artikla <i>Perinteinen tietämys ja kulttuurinilmaukset</i>	54
32 artikla <i>Saamelaiset kulttuurimuistomerkit</i>	55
33 artikla <i>Kulttuurin perusta</i>	56
IV luku Saamelaisten oikeus maahan ja veteen	57
<i>Yleisiä arvioita</i>	57
34 artikla <i>Maan ja veden perinteinen käyttö</i>	58
35 artikla <i>Saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien suoja</i>	60
36 artikla <i>Luonnonvarojen hyödyntäminen</i>	60
37 artikla <i>Korvaus ja osa tuotosta</i>	63
38 artikla <i>Vuonot ja rannikkovedet</i>	64
39 artikla <i>Alueiden ja luonnonvarojen hallinto</i>	65
40 artikla <i>Ympäristönsuojelu ja ympäristöhallinto</i>	65
V luku Saamelaiset elinkeinot	65
<i>Yleisiä arvioita</i>	65

<i>41 artikla Saamelaisten elinkeinojen suoja</i>	66
<i>42 artikla Poronhoito saamelaisten elinkeinona</i>	68
<i>43 artikla Valtionrajat ylittävä poronhoito</i>	70
VI luku Sopimuksen täytäntöönpano ja kehittäminen	71
44 artikla Saamelaisasioiden ministerien ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien yhteisneuvosto	71
<i>45 artikla Sopimuslautakunta</i>	71
<i>46 artikla Kansallinen täytäntöönpano</i>	72
<i>47 artikla Taloudelliset velvoitteet</i>	72
VII luku Loppumääräykset	72
<i>48 artikla Saamelaiskäräjien hyväksyntä</i>	72
<i>49 artikla Ratifiointi</i>	73
<i>50 artikla Voimaantulo</i>	73
<i>51 artikla Sopimuksen muutokset</i>	73
Liite 1	75
POHJOISMAINEN SAAMELAISSOPIMUS	75
Liite 2	88
Ehdotus pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi;	88
pyydetty ja saapuneet lausunnot	88

JOHDANTO

Lausunnonantajat

Oikeusministeriö pyysi 2.3.2006, yhteistoiminnassa Saamelaiskäräjien kanssa, lausunnot Pohjoismaista saamelaissopimusluonnosta valmistelleen asiantuntijatyöryhmän mietinnöstä ja siihen sisältyvästä sopimusehdotuksesta (sopimusehdotuksen suomenkielinen käännös, liite 1). Lausuntomenettely toteutettiin samanaikaisesti Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Suomessa lausunnot pyydettiin toimittamaan viimeistään 15.6.2006.

Asiantuntijaryhmän mietinnön esipuheen mukaan mietinnössä käsitellyt kysymykset ovat luonteeltaan hyvin erilaisia ja ne ovat olleet asiantuntijaryhmässä perusteellisten neuvottelujen kohteina. Usein esille tulleet näkemuserot ovat johtaneet siihen, että sopimusluonnoksen eräät muotoilut ovat luonteeltaan eri näkökohtien välisiä kompromisseja. Esipuheesta ilmenee edelleen, että Suomen hallituksen edustajilla on ollut vaikeuksia hyväksyä sopimuksen tiettyjä osia, mukaan lukien itsemääräämisoikeutta koskeva 3 artikla, saamelaisten oikeutta maahan ja veteen koskeva IV luku ja poronhoitoa saamelaiselinkeinona koskeva 42 artikla. Kun asiantuntijaryhmällä on ollut työssään toivomus päästä yhteisiin kannanottoihin myös vaikeissa kysymyksissä, mietintöön ei sisälly eriäviä mielipiteitä tai vaihtoehtoisia ehdotuksia.

Esipuheessa on todettu myös, että sopimusluonnoksen mukaiset valtioiden toimenpiteet ovat suurelta osin luonteeltaan yleisiä, minkä vuoksi asiantuntijaryhmä ei ole pitänyt mahdollisena laatia arviota sopimusmääräysten taloudellisista vaikutuksista. Asiantuntijaryhmä on lähtenyt siitä, että sopimusluonnokseen ja mietintöön sisältyvien perustelujen jatkokäsittely tapahtuu kolmen hallituksen ja kolmen saamelaiskäräjien välisenä yhteistyönä.

Suomessa lausuntoja pyydettiin yhteensä 88 viranomaiselta, laitokselta ja järjestöiltä. Pyydettyjä lausuntoja saatiin yhteensä 63 ja muita lausuntoja neljä (luettelo pyydytyistä ja saaduista lausunnoista liitteenä 2). Ministeriöistä valtiovarainministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö eivät ole antaneet lausuntoa asiassa. Valtioneuvoston kanslia sekä liikenne- ja viestintäministeriö ovat ilmoittaneet, ettei niillä ole lausuttavaa tässä vaiheessa.

Yhteenveto lausunnoista

Yleisiä näkökohtia

Monet lausunnonantajat ovat käsitelleet sopimusluonnosta varsin yleisellä tasolla, koska ovat nähneet ehdotuksen vaativan vielä jatkovalmistelua ja/tai ehdotuksen ainutlaatuisesta luonteesta johtuvaa oikeudellista arviointia, eräiden ehdotusten suhde perustuslakiin ja sopimuksen hyväksymismenettelyn valtiosopimusoikeudelliset ulottuvuudet mukaan lukien. Usea lausunnonantaja on lisäksi edellyttänyt sopimusluonnoksen taloudellisten vaikutusten arviointia ja tehtyjen ehdotusten käytännön toteuttamisen tarkempaa selvittämistä. Saamelaisia edustaneet tahot ovat pääsääntöisesti

nähneet sopimusluonnoksen olevan ratifioitavissa sellaisenaan tai eräin vähälukuisin täsmennyksin.

Erityisesti saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja sen ehdotettua laajuutta, saamelais-ten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia sekä poronhoitoa saamelaisten elinkeino-na koskevat artikkelit ovat jakaneet mielipiteitä. Myös sopimusluonnoksen mahdolliset vaikutukset kunnalliseen itsehallintoon ovat nousseet esiin.

Monissa lausunnoissa on lisäksi viitattu oikeusministeriön tilaamaan Ylä-Lapin oikeudellis-historialliseen maa-oikeustutkimukseen (luovutettu ministeriölle 24.10.2006) ja katsottu, että pohjoismainen saamelaissopimus ei saa olla ristiriidassa tutkimuksen tulosten kanssa eikä vaarantaa niiden perusteella syntyvien ratkaisujen tekemistä. Useassa lausunnossa on pidetty tärkeänä, että valtio varaa riittävät voimavarat sopimuksen toteuttamista varten.

Ulkoasiainministeriö pitää sopimusluonnosta hyvänä lähtökohtana jatkovalmistelulle ja toivoo, että varsinaisiin sopimusneuvotteluihin voitaisiin päästä mahdollisimman pian. Sisäasiainministeriö ja ympäristöministeriö tukevat lähtökohtaisesti saamelais-sopimuksen aikaansaamista, mutta katsovat samalla, että sopimusluonnos tarvitsee vielä oikeudellista arviointia suhteessa perustuslakiin ja muuhun kansalliseen lainsäädäntöön. Puolustusministeriö ei näe mietinnön sisältävän merkittäviä ehdotuksia, joiden perusteella puolustusvoimien toiminta saamelaisalueella tulisi olennaisesti muuttamaan. Opetusministeriö katsoo, että pohjoismainen saamelaissopimus voi toteutessaan olla tärkeä väline saamelaisten kulttuuristen oikeuksien ja saamen kielen aseman vahvistamiseksi pohjoismaissa. Ministeriö pitää sopimusluonnosta oman toimialansa osalta enimmäkseen linjassa Suomen kansallisen lainsäädännön kanssa, joskin eräät artikkelit (esim. 31 ja 32 artikla) vaativat vielä tarkastelua ja muutoksia.

Maa- ja metsätalousministeriö katsoo, että sopimusluonnosta ei tulisi hyväksyä esitetyssä muodossa. Saamelaisten aseman kehittämisen tulisi tapahtua osana valtioneuvoston piirissä vireillä olevan kansallisen lainsäädännön valmistelua (saamelaisten maankäyttöoikeuksien järjestäminen ja samalla muun paikallisen väestön etujen turvaaminen, minkä valmistelun tavoitteena samalla on ILO:n alkuperäis- ja heimokansoja koskevan kansasopimuksen n:o 169, jäljempänä ILO-sopimus, ratifiointiesteiden poistaminen).

Valtioneuvoston oikeuskansleri pitää sopimuksen päämääriä perusteltuina ja hyvinä, mutta katsoo, että vasta jatkovalmistelussa täsmennetyt artikkelit mahdollistavat asiassa välttämättömän kansallisen valtiosääntöoikeudellisen analyysin sekä taloudellisten vaikutusten arvioinnin. Eduskunnan oikeusasiamies käsittelee sopimusehdotusta perustuslain 109 §:ssä rajatun laillisuusvalvontatehtävän (perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen) kannalta eikä katso tehtäviensä puitteissa aiheelliseksi arvioida ehdotusta valtiosääntöoikeudelliselta kannalta. Omasta näkökulmastaan oikeusasiamies ei näe erityisiä esteitä saattaa sopimuksen määräykset ainakin pääosin voimaan, joskin toteaa, että sopimus saattaa herättää epäluuloja ja kysymyksiä perustuslain 6 §:ssä säädetyn yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja mahdollisesta loukkaamisesta. Eduskunnan kanslialla ei ole huomautettavaa sopimusehdotuksen johdosta. Vähemmistövaltuutettu pitää sopimusta erityisen tärkeänä ja hyvin perusteltuna, Åbo Akademin Ihmisoikeusinstituutti samoin.

Saamelaiskäräjät katsoo, että sopimusluonnos on eräin pienin täsmennyksin valmis ratifioitavaksi. Saamelaisia ja saamelaisporonhoitoa edustavat lausunnonantajat katsovat niin ikään, että ehdotus on hyväksyttävissä sellaisenaan tai eräin vähälukuisin muutoksina. Jotkut lausunnonantajat ovat viitanneet sopimuksen suomenkieliseen tekstiversioon, joka heidän näkemyksensä mukaan ei täysin vastaa norjan- ja ruotsinkielisiä tekstejä (ruotsiksi ja norjaksi *det samiska folket*/suomeksi *saamelaiset*).

Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat erityisen huolissaan sopimusehdotuksen vaikutuksesta kunnalliseen itsehallintoon. Tämän huolen jakaa myös saamelaisenemmistöinen Utsjoen kunta, joka on muutoin suhtautunut ehdotukseen kunnista myönteisimmin.

Sopimuksen taso

Ulkoasiainministeriö katsoo, että saamelaisten oikeuksia edistääkseen sopimuksen tulee aineellisoikeudellisesti ylittää jo hyväksytyjen ihmisoikeussopimusten tasolle. Sopimuksessa tulee siten huomioda kunkin sopijavaltion kansainvälisoikeudelliset velvoitteet ja ottaa samalla huomioon, että kaikki kolme maata eivät nykyisin ole samojen, saamelaistenkin oikeuksiin liittyvien kansainvälisten sopimusten tai sopimusmääräysten osapuolia.

Maa- ja metsätalousministeriö ja Metsähallitus katsovat, että saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana on jo huomioitu verraten hyvin Suomen lainsäädännössä (mm. perustuslaki, saamelaiskäräjälaki 974/1995 ja yhdenvertaisuuslaki 21/2004) ja Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa (esim. kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 8/1976, jäljempänä KP-sopimus), joten sopimusluonnosta ei tulisi hyväksyä esitetyssä muodossa.

Lapin liitto näkee saamelaiskulttuurin olevan kaikille Pohjoismaille suuri rikkaus, jonka ylläpitäminen ja elvyttäminen on pohjoismaiden kansallinen tehtävä. Pohjoismaiden saamelaisopimus antaa pääsääntöisesti tällaiselle tehtävälle hyvän yhteisen lähtökohdan, mutta kyse tulee olla erityisesti jo olemassa olevien oikeuksien ja periaatteiden varmistamisesta, ei uusien luomisesta.

Eräät lausunnonantajat (esim. eduskunnan oikeusasiamies, vähemmistövaltuutettu ja Lapin liitto) näkevät artiklaehdotusten taustalla nykyisen tilanteen, jonka käytännöt ja tavat on kirjattu sopimuksen artikloiksi, kun taas toiset lausunnonantajat katsovat sopimusluonnoksen monilta osin menevän huomattavasti nykyistä lainsäädäntöä pidemmälle. Tällä kannalla ovat muun muassa maa- ja metsätalousministeriö, Metsähallitus sekä Enontekiön, Inarin ja Sodankylän kunnat. Erityisesti tämä koskee saamelaiskäräjien neuvotteluoikeutta käsittelevää 16 artiklaa ja siihen kytkeytyviä maa- ja metsätalousoikeusartikloita 34 ja 36. Myös ympäristöministeriö pitää näitä artikloita ongelmallisina.

Itsemääräämisoikeus

Saamelaisten asema alkuperäiskansana on turvattu perustuslaissa, saamelaisten kiel- tään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella samoin (PeL 17.3 ja 121.4 §), kun taas sopimusehdotuksen 3 artiklassa käsitellään saamelaisten itsemääräämisoikeutta kansana ja saamen kansan oikeutta muun muassa omia tarkoituksiaan varten itse määrätä luonnonvaroistaan. Eräät lausunnonantajat kuten ympäris-

töministeriö, valtioneuvoston oikeuskansleri, Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta ovat katsoneet sopimusehdotuksen muotoilun laajentavan perustuslain alkupe-
räiskansa-käsitettä. On myös kysytty, miten 3 artiklassa mainitut kansaa ja itsemää-
räämis-oikeutta koskevat käsitteet suhtautuvat yhtäältä valtiojärjestyksen yleisiin pe-
rusteisiin ja toisaalta perustuslain 121.4 §:n säännökseen (ympäristöministeriö).

Saamelaisten kielelliset oikeudet

Saamelaisia edustavat lausunnonantajat katsovat yleisesti, ettei sopimusehdotus riittä-
västi turvaa saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista. Erityisesti tämä koskee
saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien lasten oikeutta saada omakielistä
päivähoitoa sekä opetusta saamen kielellä ja saamen kielessä. Opetusministeriö, Ro-
vaniemen hovioikeus ja Rovaniemen hallinto-oikeus puolestaan katsovat, että saame-
laisten kielelliset oikeudet on jo varsin hyvin toteutettu saamen kielilailla (1086/2003)
ja/tai huomioitu riittävästi myös muualla lainsäädännössä. Työministeriö pitää epäto-
dennäköisenä, että saamen kielen harvinaisempien muotojen käyttäminen voisi yleis-
tyä työhallinnossa. Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että saamen kielen tehokas
käyttäminen saamelaisalueen ulkopuolella saattaa olla liian pitkälle menevä vaatimus,
jonka toteuttaminen voi olla käytännössä vaikeaa.

Perinteiset taidot ja kulttuuri-ilmaukset sekä saamelaiset kulttuurimuistimerkit

Opetusministeriö ja Museovirasto katsovat, että asian jatkovalmistelun yhteydessä tu-
lee seurata kansainvälisillä foorumeilla henkistä omaisuutta koskevissa asioissa (YK:n
maailman henkisen omaisuuden järjestö, WIPO) tehtävää työtä ja käytävää keskus-
telua sekä ottaa huomioon myös Euroopan unionin näkemykset asiassa. Artikla 31 ei
saa johtaa tilanteeseen, jossa Pohjoismaiden pitäisi kehittää uusia suojamuotoja saman
aikaan kuin kansainväliset ratkaisut näissä asioissa puuttuvat. Saamelaisten kulttuuri-
muistomerkkejä tulee hallinnoida nykyisen järjestelmän ja voimassa olevan lainsää-
dännön puitteissa ja mukaisesti.

Maahan ja veteen kohdistuvat oikeudet

Saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevat artiklaehdotukset ja-
kavat lausunnonantajien käsityksiä. Useat lausunnonantajat kuten maa- ja metsätalo-
usministeriö, Metsähallitus, ympäristöministeriö, Lapin riistanhoitopiiri, Enontekiön
kunta, Sodankylän kunta, Lapin Liitto, Lapin ympäristökeskus ja Rovaniemen hovioi-
keus viittaavat artiklaehdotuksia kommentoidessaan aikaisemmin mainittuun Ylä-
Lapin maa-oikeustutkimukseen, jonka tavoitteena on ollut saada kansallista jatkoval-
mistelua varten tarkempaa tietoa maahan ja veteen kohdistuvista oikeuksista ja niiden
kehittymisestä Ylä-Lapissa, ja toteavat, että pohjoismainen saamelaissopimus ei saa
olla ristiriidassa tutkimuksen kanssa tai vaarantaa sen tulosten perusteella syntyvien
ratkaisujen tekemistä. Maa- ja metsätalousministeriö ja Metsähallitus katsovat lisäksi,
että pohjoismaista saamelaissopimusta ei voida ratifioida ennen kuin kotimaisen lain-
valmistelun yhteydessä on ratkaistu, miten saamelaisten maankäyttöoikeudet eli oi-
keudet luonnonvarojen käyttöön ja luontaiselinkeinojen harjoittamiseen järjestetään.
Myös ympäristöministeriö on katsonut, että kansallinen valmistelu tulisi ensin saattaa
päätökseen ja tämän jälkeen arvioida sen vaikutukset pohjoismaisen saamelaissopi-
muksen sisältöön.

Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö ja Enontekiön kunta ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevat artiklat (erityisesti luonnonvarojen hyödyntämistä käsittelevä 36 artikla) antavat myös yksittäiselle saamelaiselle varsin vahvan aseman ja käytännössä rajoittamattoman veto-oikeuden tietyissä asioissa. Mainitut ministeriöt ovat lisäksi pitäneet puutteena sitä, ettei sopimusehdotus sisällä mahdollisuutta vertailla eri toiminnoista aiheutuvia vaikutuksia saamelaiskulttuurin harjoittamiselle (intressiristiriita), jolloin toimenpiteiden sallittavuus olisi mahdollista harkita erikseen asianomaisen lainsäädännön tai muun menettelyn perusteella.

Vähemmistövaltuutetun mukaan erityisen huomionarvoista on, että sopimuksella halutaan turvata saamelaisten todelliset mahdollisuudet maa- ja vesioikeuksien toteuttamiselle. Saamelaiskäräjien ja asianosaisten saamelaisten suostumusta koskeva sopimuskohta puolestaan vahvistaa saamelaisten oikeuksia päättää alueidensa luonnonvaroista ja niiden käytöstä. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan maa- ja vesioikeusartiklat ottavat riittävästi huomioon saamelaiskäräjien osallistumisoikeuden hallintoon ja sen varmistamiseen, että kestävä kehitys toteutetaan saamelaisten kotiseutualueella saamelaiskäräjien hyväksymien kestävän kehityksen ohjelmien mukaisesti.

Poronhoito saamelaisten elinkeinona

Toisin kuin Ruotsissa ja Norjassa poronhoito ei ole Suomessa saamelaisten yksinoikeus, mikä on huomioitu sopimusluonnoksen 42 artiklassa. Sen mukaan Suomi sitoutuisi vahvistamaan saamelaisen poronhoidon asemaa ottaen huomioon Euroopan unionin liittymissopimukseen kuuluvan saamelaisia alkuperäiskansan koskevan pöytäkirjan numero 3. Myös tämä ehdotus on jakanut lausunnonantajien mielipiteitä.

Siinä missä saamelaistahoja edustavat lausunnonantajat kuten Saamelaiskäräjät ja saamelaispaliskunnat vaativat pöytäkirjan toteuttamista, monet muut lausunnonantajat kuten maa- ja metsätalousministeriö, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Lapin liitto, Paliskuntain yhdistys, Ivalon paliskunta, Rovaniemen hovioikeus ja Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta viittaavat elinkeinon Ruotsista ja Norjasta poikkeavaan kehityshistoriaan Suomessa, voimassa olevan poronhoitolainsäädännön erilaisten poronhoitotapojen toteuttamiselle antamiin mahdollisuuksiin ja/tai perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen, pitävät järjestelmän muuttamista ongelmallisena tai katsovat, ettei järjestelmän muuttamiselle ole perusteita.

Vähemmistövaltuutetun mukaan poronhoito on saamelaiselinkeinoista omaleimaisin ja keskeinen saamelaisen kulttuurin säilyttäjä, joka edellyttää suuria maa-alueita ja tarvitsee tämän vuoksi erityistä suojaa voidakseen säilyä myös tulevaisuudessa. Paliskuntain yhdistys toteaa, että poronhoito on pieni elinkeino, jota ei tule pirstoa toiminnallisesti ja hallinnollisesti eri osiin vaan yrittää yhdessä saada aikaan edistystä asiassa. Rovaniemen hallinto-oikeus näkee sopimusehdotuksen 42 artiklan ehkä edellyttävän poronhoitolain muuttamista siten, että poronhoito voitaisiin saamelaisten kotiseutualueella poronomistajien niin halutessa järjestää myös saamelaisten oman kulttuurin ja perinteen mukaisesti. Ivalon paliskunta pitäytyy nykyiseen käytäntöön.

Sopimuksen täytäntöönpano

Toteutuessaan sopimusehdotus luo oikeuksia saamelaisille ja velvollisuuksia valtioille ja muulle julkishallinnolle. Tämä merkitsee sitä, että sopimusta ei voi luonnehtia puitesopimukseksi (maa- ja metsätalousministeriö, työministeriö, Metsähallitus). Sopimuksen ratifiointi edellyttää sopimukseen sisältyvien periaatteiden siirtämistä kansalliseen lainsäädäntöön (ympäristöministeriö, Lapin yliopiston oikeustieteen tiedekunta).

Sisäasiainministeriö on huolissaan sopimuksen vaikutuksesta kunnalliseen itsehallintoon ja muistuttaa perustuslain 121 §:ään viitaten, että kunnille voidaan antaa uusia tehtäviä vain lailla. Myös saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat olleet huolissaan sopimuksen vaikutuksesta kunnalliseen itsehallintoon, maa- ja metsätalousministeriö samoin.

Sisäasiainministeriö ja Lapin käräjäoikeus toteavat, että ehdotettuja yhteisiä saamelaisjärjestöjä ja viranomaistoimintojen siirtämistä niille tulee arvioida perustuslain 119 ja 124 § huomioon ottaen. Mainitun 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän asianmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

Pohjoismainen saamelaissopimus on luonteeltaan valtiosopimus, minkä vuoksi saamelaiskäräjät eivät voi olla sopimuksen varsinaisina osapuolina. Sopimusluonnoksen 48 §:ssä ehdotettu järjestely, jonka mukaan lopullinen sopimusteksti edellyttää kaikkien pohjoismaisten saamelaiskäräjien hyväksyntää, on varsin ainutlaatuinen. Hyväksymismenettelyn mahdolliset valtiosopimusoikeudelliset ulottuvuudet tulee tarkoin selvittää ennen sopimusneuvottelujen aloittamista (ulkoasiainministeriö, Rovaniemen hovioikeus, Lapin yliopiston oikeustieteen tiedekunta). Myös valtioneuvoston oikeuskansleri on viitannut tähän.

INLEDNING

Remissinstanserna

Justitieministeriet har i samarbete med sametinget den 2 mars 2006 skickat betänkandet av den expertgrupp som tillsatts för att utarbeta ett utkast till nordisk samekonvention samt förslaget till konventionstext som ingick i betänkandet (den finska översättningen av konventionsförslaget ingår i bilaga 1) ut på remiss. Remissbehandlingen genomfördes samtidigt i Norge, Sverige och Finland. I Finland skulle utlåtandena lämnas in senast den 15 juni 2006.

Enligt förordet till betänkandet är de frågor som behandlas i betänkandet av mycket skiftande art och de har varit föremål för ingående överläggningar inom expertgruppen. I flera frågor förekom det meningsskiljaktigheter, vilket har medfört att vissa formuleringar i utkastet till konventionstext har karaktären av kompromisser mellan skilda ståndpunkter. Av förordet framgår också att deltagarna från den finska regeringssidan har haft svårigheter att godkänna vissa delar av konventionen, inklusive artikel 3 om rätt till självbestämmande, kapitel IV om samisk rätt till land och vatten och artikel 42 renkötsel som samisk näring. Eftersom arbetsgruppen i sitt arbete har väglett av en önskan att nå fram till gemensamma ståndpunkter också i svåra frågor, ingår i betänkandet inga skiljaktiga meningar eller förslag till alternativa formuleringar.

I förordet konstateras också att staternas åtaganden enligt den föreslagna konventionstexten till en stor del är av allmän natur och därför har expertgruppen inte funnit det möjligt att göra någon uppskattning av konventionens ekonomiska konsekvenser. Expertgruppen utgår från att den fortsatta behandlingen av utkastet till konvention och de kommentarer som ingår i expertgruppens betänkande sker i samarbete mellan de tre regeringarna och de tre sametingen.

I Finland begärdes utlåtanden från sammanlagt 88 myndigheter, inrättningar och organisationer. Sammanlagt 63 av remissinstanserna och fyra andra instanser lämnade in sina utlåtanden (förteckning över begärda och inkomna utlåtanden ingår i bilaga 2). Av ministerierna har finansministeriet och social- och hälsovårdsministeriet inte lämnat in utlåtande i ärendet. Statsrådets kansli och kommunikationsministeriet har meddelat att de inte har något att yttra sig om i detta skede.

Remissammandrag

Allmänna synpunkter

Många av remissinstanserna har behandlat utkastet till konventionstext på en mycket allmän nivå, eftersom de har ansett att förslaget ännu kräver fortsatt beredning och/eller närmare rättslig bedömning på grund av förslagets unika natur, inklusive vissa bestämmelsers förhållande till grundlagen och den fördragsrättsliga dimensionen av förfarandet för godkännandet av konventionen. Dessutom har flera av remissinstanserna förutsatt att det görs en närmare uppskattning om konventionens ekonomiska konsekvenser och en utredning av det praktiska genomförandet av förslagen. Instan-

serna som företräder samerna har i regel ansett att utkastet till konventionstext skulle kunna ratificeras som sådant eller med några mindre preciseringar.

Det fanns skilda åsikter i synnerhet beträffande artiklarna som gäller samernas rätt till självbestämmande och dess föreslagna omfattning, samisk rätt till land och vatten samt renskötsel som samisk näring. Dessutom har konventionstextens eventuella påverkan på kommunal självstyrelse tagits upp.

I många remissyttranden har det dessutom hänvisats till den juridisk-historiska undersökningen om markrättigheter i övre Lappland som justitieministeriet beställt (överlämnat till ministeriet den 24 oktober 2006) och ansetts att den nordiska samekonventionen inte får strida mot resultaten av undersökningen och inte heller äventyra de beslut som fattas med stöd av dessa resultat. I många utlåtanden har det framhävts att staten bör reservera tillräckliga resurser för genomförandet av konventionen.

Utrikesministeriet anser att utkastet till konventionstext är ett bra underlag för fortsatt beredning och önskar att de egentliga förhandlingarna för att ingå konventionen kan inledas så snart som möjligt. Inrikesministeriet och miljöministeriet stöder i princip ingåendet av samekonventionen, men anser samtidigt att utkastet till konventionstext kräver närmare rättslig bedömning i förhållande till grundlagen och annan nationell lagstiftning. Försvarsministeriet anser att betänkandet inte innehåller några sådana betydliga förslag, som skulle ge anledning till avsevärda ändringar i försvarsmaktens verksamhet inom sameområdet. Undervisningsministeriet anser att om den nordiska samekonventionen genomförs, kan den vara ett viktigt redskap för att förstärka samernas kulturella rättigheter och ställningen av det samiska språket i de nordiska länderna. Ministeriet anser att utkastet till konventionstext för den delen den gäller undervisningsministeriets förvaltningsområde i stort sett ligger i linje med Finlands nationella lagstiftning, även om vissa artiklar (t.ex. artiklarna 31 och 32) kräver närmare granskning och ändringar.

Jord- och skogsbruksministeriet anser att utkastet till konventionstext inte bör godkännas i dess nuvarande form. Samernas ställning bör utvecklas som en del av beredningen av den nationella lagstiftningen inom statsrådet (reglering av samernas rätt till mark och i anslutning till detta tryggnad av övriga lokalbefolkningens intressen; denna beredning syftar samtidigt till att undanröja hindren för ratificeringen av ILO:s konvention nr 169 om urfolk och stamfolk).

Justitiekanslern i statsrådet anser att konventionens målsättningar är motiverade och bra, men konstaterar dock att artiklarna måste preciseras i ett fortsatt beredningsarbete för att det är möjligt att göra den statsförfattningsrättsliga analys och den uppskattning av ekonomiska konsekvenser som nödvändigtvis behövs i detta ärende. Riksdagens justitieombudsman behandlar utkastet till konventionstext med hänsyn till sin laglighetskontrollsuppgift enligt 109 § i grundlagen (tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna) och anser att det inte hör inom området för justitieombudsmannens uppgift att bedöma förslaget ur en statsförfattningsrättslig synvinkel. Ur justitieombudsmannens synvinkel finns det inga särskilda hinder för att åtminstone största delen av konventionens bestämmelser införs, men ombudsmannen konstaterar dock att konventionen kan väcka misstankar och frågor när det gäller tillgodoseendet av jämlikhet enligt 6 § i grundlagen och eventuell kränkning av denna rätt. Riksdagens kansli har inget att anmärka på med anledning av

utkastet till konventionstext. Minoritetsombudsmannen anser att konventionen är speciellt viktig och välmotiverad, likaså Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi.

Sametinget anser att utkastet till konventionstext med vissa mindre preciseringar kan ratificeras. Remissinstanserna som företräder samer och samisk renskötsel anser på samma sätt att förslaget kan godkännas som sådant med vissa få ändringar. Vissa av remissinstanserna har hänvisat till konventionens finska textversion, som enligt deras åsikt inte fullständigt motsvarar de norska och svenska texterna (på svenska och norska *det samiska folket*/på finska *saamelaiset [samerna]*).

Kommunerna i samernas hembygdsområde är speciellt oroliga för konventionens påverkan på den kommunala självstyrelsen. Utsjoki kommun, där majoriteten av invånarna är samer, uttrycker samma oro, även om kommunen i övrigt förhåller sig mer positiv till förslaget än de andra kommunerna.

Konventionens nivå

Utrikesministeriet anser att för att främja samernas rättigheter bör konventionen ur materiellrättslig synpunkt vara på samma nivå som de människorättskonventioner som staten redan anslutit sig till. Konventionsstaternas internationellrättsliga förpliktelser skall således beaktas i konventionen och samtidigt ta hänsyn till att alla tre stater för närvarande inte är parter i samma internationella avtal eller avtalsbestämmelser, som gäller även samernas rättigheter.

Jord- och skogsbruksministeriet och Forststyrelsen anser att samernas rättigheter såsom urfolk har beaktats relativt bra i Finlands lagstiftning (bl.a. i grundlagen, samesingslagen 974/1995 och lagen om likabehandling 21/2004) och i internationella avtal som förpliktar Finland (t.ex. den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter FördrS 8/1976) och därför bör utkastet till konventionstext inte godkännas i nuvarande form.

Lapplands förbund anser att den samiska kulturen är en rikedom för hela Norden och upprätthållande och vitalisering av denna kultur är ett nationellt uppdrag för de nordiska länderna. Den nordiska samekonventionen utgör ett bra gemensamt underlag för detta uppdrag, men det skall i första hand vara fråga om att säkerställa nuvarande rättigheter och principer, inte att skapa nya.

Vissa av remissinstanserna (t.ex. riksdagens justitieombudsman, minoritetsombudsmannen och Lapplands förbund) anser att artikelförslagen bygger på nuvarande situation och att nuvarande praxis och förfaringssätt har skrivits in i konventionens artiklar, medan andra remissinstanser anser att utkastet till konventionstext i många avseenden sträcker sig betydligt längre än den nuvarande lagstiftningen. Det senare anser bland annat jord- och skogsbruksministeriet, Forststyrelsen och kommunerna Enontekis, Enare och Sodankylä. Detta gäller i synnerhet artikel 16 om sametingens rätt till förhandling och artiklarna 34 och 36 om markrättigheter som har samband med den. Också miljöministeriet anser att dessa artiklar är problematiska.

Självbestämmanderätt

Samernas ställning såsom urfolk är tryggad i grundlagen, likaså samernas språkliga och kulturella autonomi inom sitt hembygdsområde (17 § 3 mom. och 121 § 4 mom. i grundlagen), medan det i artikel 3 i utkastet till konventionstext bestäms om samernas rätt till självbestämmande som ett folk och det samiska folkets rätt att bl.a. för sina egna syften själv förfoga över sina naturtillgångar. Vissa av remissinstanserna, bl.a. miljöministeriet, justitiekanslern i statsrådet och juridiska fakulteten vid Lapplands universitet, anser att formuleringen i utkastet till konventionstext vidgar betydelsen av begreppet urfolk enligt grundlagen. Man har också undrat på vilket sätt begreppen folk och självbestämmande, som nämns i artikel 3, förhåller sig till statsordningens allmänna grunder och bestämmelsen i 121 § 4 mom. i grundlagen (miljöministeriet).

Samernas språkliga rättigheter

Remissinstanserna som företräder samerna anser allmänt att utkastet till konventionstext inte på ett tillräckligt sätt garanterar att samernas språkliga rättigheter förverkligas. I synnerhet gäller detta rätten för barn som bor utanför samernas hembygdsområde att ha möjlighet till dagvård på sitt eget modersmål samt till undervisning på samiska och i samiska. Däremot anser undervisningsministeriet, Rovaniemi hovrätt och Rovaniemi förvaltningsdomstol att samernas språkliga rättigheter redan nu förverkligas rätt bra med stöd av den samiska språklagen (1086/2003) och/eller beaktats på ett tillräckligt sätt även i övrig lagstiftning. Enligt arbetsministeriet är det osannolikt att de mer sällsynta formerna av samiska skulle mer allmänt tas i användning inom arbetsförvaltningen. Riksdagens justitieombudsman anser att kravet på att användningen av det samiska språket effektiviseras utanför sameområdet kan vara ett för långt gående krav, som är svårt att genomföras i praktiken.

Traditionella kunskaper och kulturyttringar samt samiska kulturminnen

Undervisningsministeriet och museiverket anser att man i samband med fortsatt beredning av ärendet bör följa det internationella arbetet och diskussionen kring frågor som gäller den intellektuella äganderätten (FN:s världsorganisation för den intellektuella äganderätten, WIPO) samt beakta Europeiska unionens synpunkter på frågan. Bestämmelsen i artikel 31 får inte leda till en sådan situation att de nordiska länderna blir tvungna att skapa nya skyddsformer samtidigt som internationella avgöranden i dessa frågor saknas. Samiska kulturminnen skall förvaltas inom ramen för och i enlighet med det nuvarande systemet och gällande lagstiftning.

Rätt till land och vatten

I fråga om förslagen till artiklar om samisk rätt till land och vatten finns det skilda åsikter bland remissinstanserna. Många av remissinstanserna, bl.a. jord- och skogsbruksministeriet, Forststyrelsen, miljöministeriet, Lapplands jaktvårdsdistrikt, Enontekis kommun, Sodankylä kommun, Lapplands förbund, Lapplands miljöcentral och Rovaniemi hovrätt, har i sina kommentarer till artikelförslagen hänvisat till ovan nämnda undersökning om markrättigheter i övre Lappland, som syftat till att samla närmare information om mark- och vattenrättigheter och hur dessa rättigheter har utvecklats i övre Lappland för den nationella beredningen. Dessa remissinstanser har konstaterat att den nordiska samekonventionen inte får strida mot nämnda undersök-

ning och inte heller äventyra de beslut som fattas med stöd av resultaten av undersökningen. Jord- och skogsbruksministeriet och Forststyrelsen anser dessutom att den nordiska samekonventionen inte kan ratificeras innan man i samband med den finländska lagberedningen har avgjort på vilket sätt samernas rätt till användning av mark, dvs. rätt till utnyttjande av naturresurser och idkande av naturnäringar, regleras. Också miljöministeriet har ansett att man först skall slutföra den nationella beredningen och efter detta bedöma på vilket sätt denna påverkar innehållet i den nordiska samekonventionen.

Jord- och skogsbruksministeriet, miljöministeriet och Enontekis kommun har fäst uppmärksamhet vid att artiklarna om rätt till land och vatten (i synnerhet artikel 36 om utnyttjande av naturresurser) ger också enskilda samer en rätt stark ställning och en i praktiken obegränsad vetorätt i vissa ärenden. En annan brist enligt ovan nämnda ministerier är att det i utkastet till konventionstext inte ingår en möjlighet till jämförelse av hurdana konsekvenser olika aktiviteter har för idkande av den samiska kulturen (intressekonflikt), varvid aktiviteternas tillåtlighet kunde särskilt prövas i förhållande till relevant lagstiftning eller annat förfarande.

Enligt minoritetsombudsmannen är det i synnerhet värt att beakta att konventionen syftar till att trygga samernas faktiska möjligheter att förverkliga sin rätt till mark och vatten. Bestämmelsen i konventionen om sametingets och de berörda samernas samtycke stärker samernas rätt att bestämma över naturresurser inom sameområdena och hur naturresurserna används. Enligt sametinget tar artiklarna som gäller markrättigheter på ett tillräckligt sätt i beaktande sametingets rätt att delta i förvaltningen och i säkerställandet av att hållbar utveckling förverkligas inom samernas hembygdsområde enligt de program för hållbar utveckling som sametinget har godkänt.

Renskötsel som samisk näring

I motsats till Sverige och Norge har samerna i Finland inte ensamrätt till renskötsel, vilket tas i beaktande i artikel 42 i utkastet till konventionstext. Enligt den åtar sig Finland att förstärka den samiska renskötselns ställning med beaktande av protokoll nr 3 i anslutningsfördraget till den europeiska unionen om samerna som urfolk. Remissinstanserna har skilda åsikter även i fråga om detta förslag.

Medan remissinstanserna som företräder samerna, bl.a. sametinget och samiska renbeteslag, kräver att protokollet skall genomföras, hänvisar många andra av remissinstanserna, t.ex. jord- och skogsbruksministeriet, vilt- och fiskeriforskningsinstitutet, Enare kommun, Sodankylä kommun, Lapplands förbund, Renbeteslagens förbund, Ivalo renbeteslag, Rovaniemi hovrätt och juridiska fakulteten vid Lapplands universitet, till näringens olika utvecklingshistoria i Finland jämfört med Sverige och Norge, olika möjligheter att idka renskötsel enligt gällande lagstiftning om renskötsel och/eller bestämmelsen om jämlikhet i 6 § i grundlagen och anser att ändrandet av systemet skulle vara problematiskt eller att det inte finns anledning att ändra systemet.

Enligt minoritetsombudsmannen är renskötsel det mest särpräglade av de samiska näringarna och en viktig faktor när det gäller att bibehålla den samiska kulturen. Renskötsel kräver stora landområden och förutsätter därför särskild skydd för att kunna fortsättas också i framtiden. Renbeteslagens förbund konstaterar att renskötsel

är en liten näring som inte bör splittras i olika delar när det gäller själva verksamheten och dess förvaltning utan tillsammans försöka nå framsteg i frågan. Rovaniemi förvaltningsdomstol anser att artikel 42 i utkastet till konventionstext möjligen förutsätter att renskötsellagen ändras så att renskötseln inom samernas hembygdsområde även kan ordnas enligt samernas egen kultur och tradition om renskötarna så önskar. Ivalo renbeteslag anser att det nuvarande systemet kunde bibehållas.

Genomförande av konventionens

Genomförandet av utkastet till konventionstext innebär rättigheter för samerna och förpliktelser för staterna och övrig offentlig förvaltning. Detta betyder att konventionen inte kan karakteriseras som en ramkonvention (jord- och skogsbruksministeriet, arbetsministeriet, Forststyrelsen). Ratificeringen av konventionen förutsätter att principerna som ingår i den införs i den nationella lagstiftningen (miljöministeriet, juridiska fakulteten vid Lapplands universitet).

Inrikesministeriet är oroligt för på vilket sätt konventionen påverkar den kommunala självstyrelsen och påminner om att kommunerna enligt 121 § i grundlagen kan åläggas nya uppgifter enbart genom lag. Också kommunerna inom samernas hembygdsområde har uttryckt sin oro över konventionens verkningar på den kommunala självstyrelsen, likaså jord- och skogsbruksministeriet.

Inrikesministeriet och Lapplands tingsrätt konstaterar att de förslagna gemensamma sameorganisationerna och överförandet av myndighetsuppgifter till dem bör bedömas med beaktande av 119 och 124 § i grundlagen. Enligt nämnda 124 § kan offentliga förvaltningsuppgifter anförtros andra än myndigheter endast genom lag eller med stöd av lag, om det behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna och det inte äventyrar de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten eller andra krav på god förvaltning. Uppgifter som innebär betydande utövning av offentlig makt får dock ges endast myndigheter.

Den nordiska samekonventionen är till sin karaktär ett statsfördrag och därför kan sametinget inte vara en egentlig part i konventionen. Det i konventionsförslagets artikel 48 § föreslagna arrangemanget enligt vilket konventionen efter undertecknandet skall föreläggas de tre sametingen för godkännande är synnerligen unikt. De fördragsrättsliga aspekterna i fråga om förfarandet för godkännandet av konventionen måste utredas noga innan förhandlingarna för att ingå konventionen kan inledas (utrikesministeriet, Rovaniemi hovrätt, juridiska fakulteten vid Lapplands universitet). Också justitiekanslern i statsrådet har hänvisat till detta.

LÁIDEHUS

Cealkámušaddit

Vuoigatvuohtaministeriija bivddii 2.3.2006, ovttas Sámedikkiin, cealkámušaid Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusa válmmaštallan áššedovdibargojoavkku smiehttamušas ja dasa gullevaš konvenšuvdnaevttohusas (konvenšuvdnaevttohusa suomagielat jorgalus, mielddus 1). Cealkámušmeannudeapmi ollašuhttui seamma áigge Norggas, Ruotas ja Suomas. Suomas cealkámušaid galggii doaimmahit mañimustá 15.6.2006.

Áššedovdijoavkku smiehttamuša ovdasániid mielde smiehttamušas giedahallon gažaldagat leat luondduset dáfus oalle earálárganat ja dat leamašan áššedovdijoavkkuin vuđolaš ráđđádallamiid vuolde. Ovdanboahmán oainnuid erohusat leat dagahan, ahte konvenšuvdnaevttohusa muhtin hábmemat leat luondduset dáfus sierra oainnuid gaskasaš kompromissat. Ovdasániin ovdanboahmán maiddá, ahte Suoma ráđđehusa ovddasteaddjiin leamašan váttisvuodát dohkkehit soahpamuša dihto osiid, nugo iešráđđenvuoigatvuoda guoski 3 artikla, sápmelaččaid vuoigatvuoda eatnamii ja čáhcai guoski IV logu ja boazodoalu sámealáhussan guoski 42 artikla. Go áššedovdijoavkkus leamašan barggustis sávaldahkan beassat oktasaš bealiváldimiidda maiddá váttes gažaldagain, smiehttamuššii eai gula sierraovvilat dahje molssaevttolaš evttohusat.

Ovdasániin lea gávnnavuvvon maiddá, ahte konvenšuvdnaevttohusas dárkkuhuvvon stáhtaid doaimmat leat eanaš osiin luondduset dáfus oppalaččat, man dihte áššedovdijoavku ii leat atnán vejolažžan ráhkadit árvvoštallama konvenšuvdnamearrádusaid ekonomalaš váikkuhusain. Áššedovdijoavku lea vuolgán das, ahte konvenšuvdnaevttohusšii ja smiehttamuššii gullevaš vuodustallamiid joatkkagiedahallan dáhpáhuvvá golmma ráđđehusa ja golmma Sámedikki gaskasaš ovttasbargun.

Suomas cealkámušat bivdojedje oktiibuot 88 virgeoapmahaččas, lágádusas ja organisašuvnnas. Bivdojuvvon cealkámušat bohte oktiibuot 63 ja eará cealkámušat njeallje (logahallan bivdojuvvon ja ožžojuvvon cealkámušain mildosin 2). Ministeriijain ruhtaministeriija ja sosiála- ja dearvvasvuohtaministeriija eai leat addán cealkámuša áššis. Stáhtaráđi kansliija ja johtolat- ja kommunikašuvdnaministeriija leat almmuhan, ahte dain ii leat cealkinláhka dán muttos.

Čoahkkáigeassu cealkámušain

Almmolaš oainnut

Mañggat cealkámušaddit leat giedahallan konvenšuvdnaevttohusa viehka almmolaš dásis, go leat gávnnavon evttohusa gáibidit vel joatkkaválmmaštallama ja/dahje evttohusa áidnalunddotvuoda dihte vuoigatvuodalaš árvvoštallama, nu ahte vuhtiiváldojit muhtin evttohusaid gaskavuoha vuodđoláhkii ja soahpamuša dohkkehanmeannudeami stáhtasoahpamušvuoigatvuodalaš bealit. Mañga cealkámušaddi leat lassin gáibidan konvenšuvdnaevttohusa ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallama ja dahkkon

evttohusaid praktihkalaš ollašuttima dárkilut čielggadeami. Sápmelaččaid ovddastan orgánat leat eanaš gávnahan, ahte konvenšuvdnaevttohus lea ratifiseremis dakkárin dahje muhtin uhcá dárkkálnuhttimiin.

Erenomážit sápmelaččaid iešráđđenvuoigatvuodas ja dan evttohuvvon viidodagas, sápmelaččaid eatnamii ja čáhcái čuohcci vuoigatvuodain ja lassin boazodoalu sápmelaš ealáhussan guoski artiklain leamašan mánggat oaivilat. Maiddá konvenšuvdnaevttohusa vejolaš váikkuhusat gieldda iešráđđemii leat ovdanbohtán.

Mánggain cealkámušain lea lassin čujuhuvvon vuoigatvuohtaministeriija diŋgon Davvi-Lappi vuoigatvuodalaš-historjjálaš eanavuoigatvuohtadutkamii (luohpaduvvon ministeriijai 24.10.2006) ja gehččojuvvon, ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvdna ii oaččo leat ruossalágaid dutkamuša bohtosiiguin iige caggat daid vuodul šaddi čovdosiid. Mángga cealkámušas lea adnon dehalažžan, ahte riika várre doarvá resursaid konvenšuvnna ollašuttima várás.

Olgoriikkaministeriija atná konvenšuvdnaevttohusa buorre vuolggasadjin joatkaválmmaštallamii ja sávvá, ahte ieš konvenšuvdnaráđđádallamiidda sáhtášii beassat nu johtilit go vejolaš. Sisášiidministeriija ja birasministeriija dorjot prinsihpas sámekonvenšuvnna áigáioažžuma, muhto gávnahit maddái, ahte konvenšuvdnaevttohus dárbbasa vel vuoigatvuodalaš árvvoštallama vuodđolága ektui ja eará álbmotlaš lánkaásaheami ektui. Bealuštusministeriija ii oainne smiehttamuša sisttisoallat mearkkašahti evttohusaid, maid vuodul bealuštusfámuid doaimma sámequovllus galggašii dovdomassii nuppástuhtit. Oahpahasministeriija oaivvilda, ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvdna sáhtá ollašuvadettiin leat dehalaš gaskoapmi, go davviriikkain nannejuvvo sápmelaččaid kultuvrralaš vuoigatvuodaid ja sámegeiela sajádat. Ministeriija atná konvenšuvdnaevttohusa iežas doaibmasuorggi oasil leat eanaš linjjás Suoma álbmotlaš lánkaásahemiin, vaikke vel muhtin artiklat (omd. 31 ja 32 artikla) gáibidit vel guorahallama ja nuppástusaid.

Eana- ja meahcedoalloministeriija gávnaha, ahte konvenšuvdnaevttohusa ii galggašii dohkkehit evttohuvvon hámis. Sápmelaččaid sajádaga ovddideapmi galggašii dáhpáhuvvat, nu ahte dat lea álbmotlaš lánkaásaheami válmmaštallama oassin, mii lea jođus stáhtarádis (sápmelaččaid eanageavahanvuoigatvuodaid ordnen ja seamma háve maddái eará báikkálaš olbmuid ovdduid sihkkarastin, man válmmaštallama ulbmilin lea ILO – soahpamuša nr 169 ratifisereneastagiid eretválnin).

Stáhtarádi vuoigatvuodakánsler oaivvilda, ahte soahpamuša ulbmilat leat vuodustallon ja buorit, muhto gávnaha, ahte easkka joatkkagiedahallama dárkkálnuhtton artiklat dahket vejolažžan ášši oktavuodas vealtameahtun álbmotlaččat bargon vuodđolágalaš analyysa ja maddái ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallama. Riikkabeivviid vuoigatvuodááššeolmmoš giehtadallá konvenšuvdnaevttohusa vuodđolága 109 §:s ráddjejuvvon lágalašvuodagohcinbarggu (vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama) dáfus iige geahča bargguidis olis dárbbaslažžan árvvoštallat evttohusa vuodđolágalaš oainnu dáfus. Iežas bealis vuoigatvuodááššeolmmoš ii oainne erenomáš eastagiid buktit soahpamuša mearrádu-said goittotge eanašosiin fápmui, muhto gávnaha, ahte konvenšuvdna sáhtá bohciidahttit eahpádusaid ja gažaldagaid vuodđolága 6 §:s ásahuvvon ovttaveardásašvuoda ollašuttima ja vejolaš loavkideami hárrái. Riikkabeivviid kansliijas ii leat

fuopmášahttinláhkai konvenšuvdnaevttohusa hárrái. Minorigitehtaáittardeaddji atná konvenšuvnna erenomáš dehalažžan ja bures vuodustallon, Åbo Akademi Olmmošriekteinstituhtta lea seamma oaivilis.

Sámediggi gávnaha, ahte konvenšuvdnaevttohus lea muhtin smávva dárkkáluhttiimiin dohkálaš ratifiserenláhkai. Sápmelaččaid ja sámeboazodoalu ovddasteaddji cealkámušaddit oaivvildit maiddá, ahte evttohusa sáhtta dohkkehít dakkárin dahje muhtin uhca nuppástusain. Muhtin cealkámušaddit leat čujuhan soahpamuša suomagielat teakstaveršuvnii, mii sin oainnu mielde ii ollásit vástit dáro- ja ruotagielat teavsttaid (ruotagillii ja dárogillii *det samiska folket/suomagillii saamelaiset*).

Sámiid ruovttuguovllu gielddat leat erenomážit fuolas konvenšuvdnaevttohusa váikkuhusas gieldda iešráđdemii. Dán fuola juohká maiddá sámeeanetlogu Ohcejoga gieldda, gii lea muđui váldán beali evttohussii gielddain eanemus miehtemielain.

Soahpamuša dássi

Olgoriikkaministeriija oaivvilda, ahte sápmelaččaid vuoigatvuodaid ovddidan dihte konvenšuvdna galgá ávnnasvuoigatvuodalaččat ollit jo dohkkehuvvon olmmošriektesoahpamušaid dássái. Konvenšuvnna galgá dasto vuhtiiváldit iešguhtege soahpamušriikka álbmotvuoigatvuodalaš geatnegasvuodaid ja vuhtiiváldit seamma háve, ahte buot golbma riikka eai dál leat seamma, sápmelaččaige vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš soahpamušaid dahje soahpamušmearrádusaid oassebealit.

Eana- ja meahccedoalloministeriija ja Meahciráđdehus gávnahit, ahte sápmelaččaid vuoigatvuodát eamiálbmogin leat jo vuhtiiváldojuvvon viehka bures Suoma láhkaásaheamis (ee. vuodđoláhka, sámediggeláhka 974/1995 ja ovttaveardásašvuodalahka 21/2004) ja Suoma geatnegahtti riikkaidgaskasaš soahpamušain (omd. siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš almmolaš soahpamuš SopS 8/1976, maŋgelebbos KP-soahpamuš), nu ahte konvenšuvdnaevttohusa ii galggašii dohkkehít evttohuvvon hámis.

Lappi lihttu oaivvilda, ahte sáme kultuvra lea buot Davviriikkaide stuorra riggodat, man bajásdoallan ja ealáskahttin lea Davviriikkaid álbmotlaš bargu. Davviriikkaid sáme konvenšuvdna addá buorre muddui dákkár bargui buorre oktasaš vuolggasaji, muhto gažaldagas galgá leat lagamustá dálá vuoigatvuodaid ja prinsihpaid sihkkarastin, ii ođđa áššiid ovdanváldin.

Muhtin cealkámušaddit (omd. riikkabeivviid vuoigatvuodaáššeolmmoš, minorigitehtaáittardeaddji ja Lappi lihttu) oidnet artiklaevttohusaid duohken dálá dili, maid praktikat ja vuogit leat merkejuvvon konvenšuvnna artiklan, go fas nuppit cealkámušaddit gávnahit konvenšuvdnaevttohusa mánggain osiin mannat dovdomassii dálá láhkaásaheami guhkkelebbui. Dán oaivilis leat earret eará eana- ja meahccedoalloministeriija, Meahciráđdehus ja maiddá Eanodaga, Anára ja Soadegili gielddat. Erenomážit dát guoská Sámedikki ráđđádallanvuoigatvuoda giehtadalli 16 artikla ja dasa gullevaš eanariekteartiklaid 34 ja 36. Maiddá birasministeriija atná dáid artiklaid váttisin.

Iešmearridanvuoigatvuohta

Sápmelaččaid sajádat eamiálbmogin lea dorvvastuvvon vuodđolágas, nugo maiddái sápmelaččaid giela ja kultuvrra guoski iešráđđen sámiid ruovttuguovllus (PeL 17.3 ja 121.4 §), go fas konvenšuvdnaevttohusa 3 artiklas giehtadallo sápmelaččaid iešmearridanvuoigatvuohta álbmogin ja sámeálbmoga vuoigatvuohta earret eará iežaset dárkkuhusaid várás ieš mearridit luondduriggodagain. Muhtin cealkámušaddit nugo birasministeriija, stáhtaráđi vuoigatvuođakánsler, Lappi universitehta vuoigatvuohtadiehtagiid dieđagoddi leat geahččan konvenšuvdnaevttohusa hábmema viiddidit vuodđolága eamiálbmot-doahpaga. Lea maiddái jerrojuvvon, mo 3 artiklas máinnašuvvon álbmoga ja iešmearridanvuoigatvuođa guoski doahpagat heivejit nuppe dáfus stáhtaortnega almmolaš vuodustusaide ja nuppe dáfus vuodđolága 121.4 § njuolggadussii (birasministeriija).

Sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođat

Sápmelaččaid ovddasteaddji cealkámušaddit gávnnaht almmolaččat, ahte konvenšuvdnaevttohus ii doarvái sihkkaraste sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođaid ollašuvvama. Erenomážit dát guoská sámiid ruovttuguovllu olggobealde ássi mánáid vuoigatvuođa oažžut iežasgielat beaivedivššu ja maiddái oahpahusa sámegeillii ja sámegeielas. Oahpahasministeriija, Roavvenjárgga hoavvariekti ja Roavvenjárgga hállddahasrieki bealistis oaivvildit, ahte sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođat leat jo viehka bures ollašuhhton sámi giellalágain (1086/2003) ja/dahje vuhtiiváldon doarvái maiddái eará láhkaásaheamis. Bargoministeriija ii ane jáhkehahttin, ahte sámegeiela uhcit geavahuvvon hámiid geavaheapmi sáhtášii šaddat dábálebbon bargohállddahas. Riikkabeivviid vuoigatvuođaáššeolmmoš gávnnaha, ahte sámegeiela beaktilis geavaheapmi sámeaguovllu olggobealde sáhtá leat menddo viiddes gáibáduš, man ollašuhhtin sáhtá leat praktihkas váttis.

Árbevirolaš dáiddut ja kulturalbmoneamit ja maiddái sápmelaččaid kulturmuittomearkkat

Oahpahasministeriija ja Musealágáduš oaivvildit, ahte ášši joatkkaválmmaštallama oktavuodas galgá čuovvut riikkaidgaskasaš foorumain vuoiñjalaš opmodaga guoski áššiin (ON máilmmi vuoiñjalaš opmodaga organisašuvdna, WIPO) dahkkon barggu ja gevvon ságastallama ja maiddái vuhtiiváldit Eurohpa uniovnna oainnuid áššis. Artikla 31 ii oaččo doalvut dillái, mas Davviriekkat galggašedje ovddidit odđa suddjenhámiid seamma áigge go riikkaidgaskasaš čovdosat dáid áššiin váilot. Sápmelaččaid kulturmuittomearkkaid galgá hálldašit dálá vuogádaga ja fámus leahkki láhkaásaheami olis ja mielde.

Eatnamii ja čáhcái čuohecci vuoigatvuođat

Sápmelaččaid eatnamii ja čáhcái čuohecci vuoigatvuođaid guoski artiklaevttohusat juhket cealkámušaddiid áddejumiid. Mánngat cealkámušaddit nugo eana- ja meahcedoalloministeriija, Meahciráđdehus, birasministeriija, Lappi meahcivaljindikšunbiire, Eanodaga gielda, Soadegili gielda, Lappi Lihttu, Lappi birasguovddáš ja Roavvenjárgga hoavvariekti čujuhit artiklaevttohusaid kommenteremis dás ovdalis máinnašuvvon Davvi-Lappi eanariektedutkamii, man ulbmilin leamašan oažžut álbmotlaš joatkkagiedahallama várás dárkilut dieđuid eatnamii ja čáhcái guoskevaš vuoigatvuođain ja daid ovdáneamis Davvi-Lappis, ja ceakámušaddit gávnnaht

maiddá, ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvdna ii oaččo leat ruossalágaid dutkamušain dahje uhkidit dan bohtosiid vuodul šaddan čovdosiid bargama. Eana- ja meahccedoalloministeriija ja Meahciráđđehus gávnnahit lassin, ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvdna ii sáhte ratifiseret ovdalگو álbmotlaš láhkaválmmaštallama oktavuodas lea čovdojuvvon, mo sápmelaččaid eanageavahanrievttit, nuppiid sánii- guin vuoigatvuodát luondduriggodagaid geavaheapmái ja luondduealáhusaiguin bargamii ordnejuvvojit. Maiddá birasministeriija lea geahččan, ahte álbmotlaš válmmaštallama galggašii vuos fidnet gárvvisin ja das maŋŋá árvoštallat dan váikkuhusaid davviriikkalaš sámekonvenšuvdna sisdollui.

Eana- ja meahccedoalloministeriija, birasministeriija ja Eanodaga giella leat gidden fuopmášumi dasa, ahte eatnamii ja čáhcai čuoheci vuoigatvuodaid guoski artiklat (erenomážit luondduriggodagaid ávkástallama giehtadalli 36 artikla) addet maiddá ovttaskas sápmelažžii viehka nana sajádaga ja praktihkas ráddjekeahces veto- vuoigatvuoda dihto áššiin. Mánnašuvvon ministeriijat leat lassin atnán váilevuohtan dan, ahte konvenšuvdnaevttohus ii sisttisdoala vejolašvuoda veardádallat sierra doaimmaid váikkuhusaid sáme kultuvrra doalaheapmái (intreassaruossalasvuohta) dan láhkai, ahte doaimmaid duohtandahkama livččii vejolaš guorahallat sierra áššáigullelaš láhkaásaheami dahje eará meannudeami vuodul.

Minoritehtaáittardeaddji mielde erenomáš dehalaš lea, ahte konvenšuvnnain háliduvvo sihkkarastot sápmelaččaid duodalaš vejolašvuohta eana- ja čáhce vuoigatvuodaid ollašuttimii. Sámedikki ja áššeosolaš sápmelaččaid miehtama guoski konvenšuvdnačuokkis bealistis nanne sápmelaččaid vuoigatvuodaid mearridit guovl- luidis luondduriggodagain ja daid geavaheamis. Sámedikki oainnu mielde eanariek- teartiklat vuhtiiváldet doarvái Sámedikki oassálastinvuoigatvuoda hálddahussii ja dan sihkkarastimii, ahte suvdis ovdáneapmi ollašuttu sámiid ruovttuguovllus Sámedikki dohkkehan suvdis ovdáneami prográmmaid mielde.

Boazodoallu sápmelaččaid ealáhussan

Nuppeláhkai go Ruotas ja Norggas boazodoallu ii leat Suomas sápmelaččaid oktovu- oigatvuohta, mii lea vuhtiiváldojuvvon konvenšuvndaevttohusa 42 artiklas. Dan miel- de Suopma čatnašuvašii nannet sápmelaš boazodoalu sajádaga vuhtiiváldimiin Euroh- pa uniovnna searvansoahpamuššii gullelaš sápmelaččaid eamiálbmogin guoskevaš beavdegirjji nummira 3. Maiddá dát evttohus lea juohkán cealkámušaddiid oaiviliid.

Das mas sápmelaš oassebeliid ovddastan cealkámušaddit nugo Sámediggi ja sámebálgosat gáibidit beavdegirjji ollašuttima, maŋggat eará cealkámušaddit nugo eana- ja meahccedoalloministeriija, Meahcivalji- ja guolledoalu dutkanlágáduš, Anára giella, Soađegili giella, Lappi lihttu, Bálgosiid ovtastus, Avvila bálggus, Roavvenjárgga hoavvariekti ja Lappi universitehta vuoigatvuohtadiehtagiid dieddagoddi čujuhit dasa, ahte ealáhus lea Ruotas ja Norggas ovdánan historjjálaččat earáláhkai go Suomas ja čujuhit maiddá dálá boazodoalloláhkaásaheami earálágan boazodoallovugiid ollašuttinvejolašvuođaide ja/dahje vuodđolága 6 § ovtaveardásašvuodanjuolgadussii ja oaivvildit, ahte vuogádaga nuppástuhtin lea váttis dahje oaivvildit, ahte vuogádaga nuppástuhtimii eai leat vuodustusat.

Minoritehtaáittardeaddji mielde boazodoallu lea sámeealáhusain mihtileamos ja dehalaš sáme kultuvrra sealluheadđji, mii gáibida viiddes eatnamiid ja dárbbasa dan

dihte erenomáš suoji vuoi sáhtá seailut maiddái boahttevuodas. Bálgosiid ovtastus gávnna, ahte boazodoallu lea smávva ealahus, man ii galgga háddjet doaimma ja hálddaha dáfus sierra osiide muhto figgat ovtas oážžut áigái ovdáneami áššis. Roavvenjárgga hálddahušiekti oaidná konvenšuvdnaevttohusa 42 artikla kánske gáibidit boazodoallolága rievdadeami nu, ahte boazodoalu sáhtáii sámiiid ruovttuguovllus juos badjealbmát nu háliidit, doalahit maiddái sápmelaččaid iežaset kultuvrra ja árbevieru mielde. Avvila bálggus doallána dálá vuogádagas.

Soahpamuša ollašuttin

Ollašuvadettiin konvenšuvdnaevttohus addá vuoigatvuodaid sápmelaččaide ja geatnegasvuodaid stáhtaide ja eará almmolašhálddahussii. Dát mearkaša dan, ahte soahpamuša ii sáhte namuhit rápmasoahpamuššan (eana- ja meahccedoalministeriija, bargoministeriija, Meahciráddehus). Soahpamuša ratifiseren gáibida soahpamuššii gullelaš prinsihpaid sirdima álbmotlaš lánkaásaheapmái (birasministeriija, Lappi universitehta vuoigatvuohtadiehtaga diedagoddi).

Sisáššiidministeriija lea fuolas konvenšuvnna váikkuhusain gieldda iešráđdemii ja muittuha vuodđoláhkii 121 § čujuhemiin, ahte gielddaide lea vejolaš addit odđa barguid dušše lágain. Maiddái sámiiid ruovttuguovllu gielddat leamašan fuolas konvenšuvnna váikkuhusas gieldda iešráđdemii, nugo maiddái eana- ja meahccedoalministeriija.

Sisáššiidministeriija ja Lappi gearretiekti gávnnahit, ahte evttohuvvon oktasaš sámeorganisašuvnnaid ja virgeoapmahašdoaimmaid sirdima daidda galgá árvoštallat vuhtiiváldimiin vuodđolága 119 ja 124 §. Máinnašuvvon 124 § mielde almmolaš hálddahušbarggu sáhtá addit earái go virgeoapmahažžii dušše lágain dahje lága vuodul, jos dat lea dárbblaš barggu áššálaš dikšuma dihte iige uhkit vuodđovuogatvuodaid, vuoigatvuodadorvvu dahje eará buorre hálddaha gáibádusaid. Bargguid, mat sistisdollet mearkašahtti almmolaš válldi geavaheami, sáhtá goittotge addit dušše virgeoapmahažžii.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna lea luonddus dáfus stáhtasoahpamuš, man dihte Sámediggi ii sáhte leat konvenšuvnna aitosaš oassebeallin. Konvenšuvdnaevttohusa 48 §:s evttohuvvon ordnen, man mielde lohpaš konvenšuvdnateaksta gáibida buot davviriikkaid Sámedikkiid dohkkeheami, lea oalle áidnalunddot. Dohkkehanmeannudeami vejolaš konvenšuvnavuoigatvuodalaš beliid galgá dárkilit čielggadit ovdal soahpamušráđđadallamiid álggaheami (olgoriikkaministeriija, Roavvenjárgga hoavvariekti, Lappi universitehta vuoigatvuohtadiehtaga diedagoddi). Maiddái stáhtaráđi vuoigatvuodakánsler lea čujuhan dasa.

SOPIMUSLUONNOKSESTA ESITETYT YLEISARVIOT

Ministeriöt

Ulkoasianministeriö toteaa alkuperäiskansojen oikeuksien suojelemisen ja edistämisen olevan yksi Suomen ihmioikeuspolitiikan painopistealueista. Tämän linjauksen valossa alkuperäiskansojen oikeuksien kehittäminen alueellisella sopimusjärjestelyllä on perusteltua tietyin edellytyksin; sopimusluonnos muodostaa hyvän lähtökohta varsinaisille sopimusneuvotteluille.

Pohjoismainen saamelaisopimus on luonteeltaan valtiosopimus, minkä vuoksi saamelaiskäräjät eivät voi olla sopimuksen varsinaisina osapuolina. Sopimusluonnoksen 48 §:ssä ehdotettu järjestely, jonka mukaan lopullinen sopimusteksti edellyttää kaikkien pohjoismaisten saamelaiskäräjien hyväksyntää, on varsin ainutlaatuinen. Hyväksymismenettelyn mahdolliset valtiosopimusoikeudelliset ulottuvuudet tulee sen vuoksi tarkoin selvittää ennen sopimusneuvottelujen aloittamista.

Saamelaisten oikeuksia edistääkseen saamelaisopimuksen tulee aineellisoikeudellisesti ylittää jo hyväksytyjen ihmisoikeussopimusten tasolle. Sopimusneuvotteluissa on siten huomioitava kunkin valtion kansainvälisoikeudelliset velvoitteet ja se, että kaikki pohjoismaat eivät ole samojen, saamelaistenkin oikeuksiin liittyvien kansainvälisten sopimusten tai sopimusmääräysten osapuolia. Tällaisia sopimuksia ovat esimerkiksi ILO-sopimus, jonka Norja on ratifioinut mutta Suomi ja Ruotsi eivät, sekä kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (Sops 2/1998), joka on ratifioitu saamen kielen osalta Suomessa mutta joka Norjassa ei ole maan saamelaiskäräjien tahdon mukaisesti voimassa saamelaisten osalta lainkaan.

Sisäasiainministeriö puoltaa sopimuksen hyväksymistä eräine artiklakohtaisine korjaus- ja selvitysehdotuksineen sekä toteaa lisäksi, että sopimusluonnoksessa käsitellyjä asioita on taustoitettu mietinnössä perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti, mutta tehtyjen ehdotusten taloudellisia vaikutuksia ei ole lainkaan arvioitu. Ministeriön mukaan artiklat ja niiden yksityiskohtaiset perustelut ovat sisällöltään osittain hyvin yleisesti ja osin epämääräisestikin muotoiltuja. Sellaisina ne antavat mahdollisuuden varsin erilaisille tulkinnoille, mikä ei ole normiohjauksen kannalta tyydyttävä ratkaisu. Käytettyjen termien epätasällinen määrittely saattaa niin ikään edistää tulkintaongelmien syntymistä.

Opetusministeriö katsoo, että pohjoismainen saamelaisopimus voi toteutuessaan olla tärkeä väline saamelaisten kulttuuristen oikeuksien ja saamen kielen aseman vahvistamiseksi pohjoismaissa. Ministeriön toimialan osalta sopimusluonnos on enimmäkseen linjassa Suomen kansallisen lainsäädännön kanssa, mutta eräät artiklat vaativat kuitenkin huolellista tarkastelua ja muutoksia.

Maa- ja metsätalousministeriön mielestä sopimusluonnosta ei tulisi hyväksyä esitetys-ä muodossa, vaan saamelaisten aseman kehittämisen tulisi tapahtua osana valtioneuvoston piirissä vireillä olevaa, saamelaisten maankäyttöoikeuksien järjestämistä koskevaa kansallisen lainsäädännön valmistelua. Saamelaishallintoa koskevat artiklaehdotukset antavat saamelaisille varsin laajat osallistumisoikeudet sekä päätäntävällän

heitä välittömästi ja välillisesti koskevilla asioissa. Artiklan 36 myötä saamelaisilla vähemmistönä olisi käytännössä veto-oikeus kaikkeen saamelaisalueen toimintaan, vaikka valtion maa- ja vesialueita ovat perinteisesti käyttäneet saamelaisten lisäksi muutkin suomalaiset. Artiklan toteutuminen merkitsisi myös kunnallisen itsehallinnon kaventumista.

Suomen lainsäädäntö on tasapuolinen kaikkia Suomen kansalaisia kohtaan ja turvaa jokaisen henkilön omaisuuden. Pohjoisimmassakin Suomessa on saatettu loppuun iso-jako, minkä vuoksi voidaan perustellusti katsoa, että esimerkiksi valtiolle isojaossa ja muissa jakotoimituksissa kuuluviksi katsottujen maiden omistuspohja on tullut selvitettyksi. Samassa yhteydessä on selvitetty myös yksityisten omistuskysymykset.

Kauppa- ja teollisuusministeriön toimialan (malminetsintä ja kaivostoiminta) osalta keskeisiä ovat maan ja veden hyödyntämistä ja neuvotteluelvoitetta koskeva 36 artikla sekä siihen liittyvät artiklat 16 ja 37. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan viranomaisilla on jo neuvotteluelvoite saamelaiskäräjien kanssa kaivosasioissa (saamelaiskäräjälain 9 §). Sen lisäksi paliskunnalta pyydetään lausuntoa poronhoitoalueella poronhoitolain ja kolttala-alueella kolttalain nojalla. Korkein hallinto-oikeus on täsmennyttänyt velvoitteiden sisältöä (KHO 1999:14).

Työministeriön mukaan sopimusluonnokseen ei juurikaan sisälly artikloita, joilla olisi välitön vaikutus työpolitiikkaan, joskin joillakin elinkeinotoimintaan tai saamelaisalueella olevien luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvillä määräyksillä saattaa olla myös työllisyysvaikutuksia. Asiantuntijaryhmä ei ole arvioinut sopimuksen taloudellisia eikä muitakaan vaikutuksia perustellen tätä sillä, että sopimusvaltioiden toimet ovat luonteeltaan yleisiä. Kun sopimusluonnos kuitenkin sisältää varsin yksityiskohtaisia määräyksiä, työministeriön mielestä ei ole selvää, että sopimus voitaisiin katsoa yksinomaan puitesopimukseksi, minkä vuoksi sopimusluonnos vaatineekin jatkovalmistelua.

Ympäristöministeriö puoltaa lähtökohtaisesti saamelaissopimuksen aikaansaamista. Sopimuksen ratifiointi edellyttää, että sopimuksessa hyväksytyt periaatteet siirretään myöhemmin kansalliseen lainsäädäntöön. Sopimusluonnoksella on myös vahvoja yhtymäkohtia vireillä oleviin kansallisiin ratkaisuihin (saamelaisten maankäyttöön liittyvien oikeuksien turvaaminen ILO-sopimuksen ratifioinnin esteet poistavalla tavalla). Kansallinen valmistelu tulisi sen vuoksi saattaa ensin päätökseen ja tämän jälkeen arvioida sen vaikutukset pohjoismaisen saamelaissopimuksen sisältöön.

Ylimmät laillisuusvalvojat ja vähemmistövaltuutettu

Valtioneuvoston oikeuskansleri pitää sopimuksen päämääriä perusteltuina ja hyvinä. Yleisellä tasolla tarkasteltuna sopimusluonnos eroaa perinteisestä kansainvälisoikeudellisesta sopimuksesta sekä sopimusosapuolten että kansallisten voimaansaattamismenettelyiden osalta, kun se ehdotuksen mukaan alistetaan myös sopimusosapuolten saamelaiskäräjien hyväksyttäväksi. Artiklaluonnokset on kirjoitettu yleiseen muotoon eikä niiden oikeudellisia tai taloudellisia vaikutuksia ole selvitetty. Sopimusluonnos sisältää myös käsitteellisiä laajennuksia (esim. 3 art.) ja laajoja rakenteellisia muutoksia (esim. 10 art. oikeussäännösten harmonisointi, 19 art. saamelaiskäräjien edustus valtioidenvälisissä asioissa ja 20 art. yhteiset saamelaisorganisaatiot ja niiden toimi-

valta). Kun oikeussäännösten hamonisointi edellyttää tiettyjen menettelytapojen luomista ja sopimusluonnoksen 20 artikla puolestaan mahdollistaa julkisen vallan siirtämisen tarvittaessa yhteisille saamelaisorganisaatioille, jatkovalmistelussa on kiinnitettävä huomiota näiden artiklojen täsmällisyyteen. Vasta jatkovalmistelussa täsmennetyt artiklat mahdollistavat asiassa välttämättömän kansallisen valtiosääntöoikeudellisen analyysin ja taloudellisten vaikutusten arvioinnin.

Eduskunnan oikeusasiamies käsittelee sopimusehdotusta peruslaissa (109 §) rajatun laillisuusvalvontatehtävän eli perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta eikä katso tehtäviensä puitteissa aiheelliseksi arvoida sopimusta valtiosääntöoikeudelliselta kannalta. Erinomaista on, että saamelaisten oikeuksille ja kohtelulle pyritään saamaan samanlainen sisältö kaikkiin pohjoismaihin. Saamelaisten oikeuksia koskevien säännösten harmonisoimiseksi on hyvä, että saamelaisten oikeudet maahan ja veteen, näiden oikeuksien suoja ja luonnonvarojen hyödyntäminen sekä saamelaisten elinkeinot on otettu sopimukseen omina lukuinaan.

Omasta näkökulmastaan oikeusasiamies ei näe erityisiä esteitä saattaa sopimuksen määräykset ainakin pääosin voimaan. Oikeusasiamies pitää sopimusvalmistelun jatkamista tärkeänä, mutta huomauttaa sopimuksen saattavan herättää epäluuloja ja kysymyksiä perustuslain 6 §:ssä säädetyn yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja mahdollisesta loukkaamisesta. Valtioilla on vähemmistön etujen turvaamiseksi kuitenkin oikeus positiivisiin erityistoimiin, mutta positiivisen erityiskohtelun on oltava pyrityn tavoitteen kannalta oikeasuhtaista.

Vähemmistövaltuutettu näkee sopimusluonnoksen merkittävänä askeleena saamelaisen alkuperäiskansan aseman ja oikeuksien parantamisessa, kun sopimuksella pyritään vahvistamaan saamelaisten asemaa kansana ja heidän sisäistä itsemääräämisoikeuttaan. Vähimmäisoikeuksien vahvistaminen saamelaisille kaikissa sopimusvaltioissa on tavoiteltavaa, koska saamelaisten asemaa ja oikeuksia koskeva sopimusvaltioiden kansallinen lainsäädäntö ja kansainvälisoikeudelliset velvoitteet poikkeavat toisistaan.

Saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous, Saamelaisneuvosto ja saamelaisasiain neuvottelukunta

Saamelaiskäräjät pitää sopimusluonnosta kestäväenä perustana jatkovalmistelulle, jonka tulee tapahtua pohjoismaisella tasolla ja yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa. Sopimusluonnoksen kaksiosaisesta alkupuheesta ilmenee, että luonnos edustaa sekä Norjan, Ruotsin ja Suomen hallitusten että näiden maiden saamelaiskäräjien tahtoa valmistelussa ja että sopimuksen voimaantulo edellyttää, että saamelaiskäräjät kussakin sopimusvaltiossa hyväksyvät sopimuksen.

Sopimuksen luonne saamelaisille konkreettisia oikeuksia antavana sopimuksena muotoutui valmistelun aikana sen sijaan, että olisi päädytty ohjelmalliseen, vain yleiset velvoitteet määrittelevään puitesopimukseen. Vaikka sopimus koskee vain Norjan, Ruotsin ja Suomen saamelaisia, kulttuuria ja elinkeinoja koskeva 11 artikla mahdollistaa yhteistyön myös Venäjän saamelaisten kanssa.

Kolttasaamelaisten asemaan ei sopimuksen perusteluissa ole vielä kiinnitetty riittävästi huomiota. Historiallisesti Petsamon kolttasaamelaisten kylille kuului alueisiin kohdistuvia omistusoikeuksia, joita nykyinen kolttalaki ei mitenkään ota huomioon. Nämä

oikeudet tulee saada toteutumaan maan ja veden käyttöä koskevan sekä saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien suoja koskevien artiklojen mukaisesti. Tenojoen ja Näätämöjoen sopimukseen perustuvaa lohenkalastusta ei myöskään ole erikseen huomioitu sopimusluonnoksessa, minkä vuoksi saamelaiskäräjät esittää harkittavaksi näiden kysymysten käsittelyä sopimuksen yhteydessä.

Sopimustekstin suomenkielisessä versiossa on horjuvuutta koko sopimuksen perustana olevan saamelaisen ajatuksen kanssa siitä, että saamelaiset ovat yksi kansa yli valtakunnanrajojen. Toisella kansalliskielellä termi on oikein ”det samiska folket”, mutta sen suomenkielinen vastine ”saamelaiset” ei vastaa ruotsinkielistä ilmaisua. Suomenkielisen tekstin ”saamelaiset” häivyttää sopimuksen oikeuspoliittisena perustana olevan ajatuksen saamelaisista kansana ja on ristiriidassa myös alkupuheessa olevan toteutumisen kanssa siitä, ”että saamelaiset ovat kansa, jonka asuma-alue ulottuu yli valtakunnanrajojen.”

Kolttien kyläkokous pitää tärkeänä, että Suomi ratifioi ehdotetun sopimuksen, mutta kiinnittää samalla huomiota kahteen mietinnön perusteluissa korjausta vaativaan seikkaan. Molemmat liittyvät kolttien omaperäisen hallintojärjestelmän parempaan huomioimiseen. Hyvää sen sijaan on perustelujen maininta, jonka mukaan sopimusvaltiot järjestävät olosuhteet sellaisiksi, että myös Venäjän saamelaisten kanssa on mahdollista tehdä yhteistyötä. Kolttasaamelaisille yhteistyömahdollisuudella on erityinen merkitys historiallisista syistä johtuen.

Saamelaisneuvosto näkee sopimusehdotuksen kolmen maan erilaisista olosuhteista ja menettelytavoista juontuvana kompromissina. Ehdotus on niin merkittävä askel eteenpäin, että se voi hyvin toimia tulevien vuosien kehityksen pohjana. Eräitä artiklakohaisia huomautuksia ja korjausehdotuksia neuvostolla kuitenkin on.

Saamelaisasiain neuvottelukunnan mukaan pohjoismainen saamelaissopimus korostaa saamelaisten perustuslaillista asemaa ja itsehallintoa; ehdotetuilla toimenpiteillä voidaan turvata ja kehittää saamelaisten kulttuuria ja omaleimaista elämäntapaa Pohjoismaissa. Saamelaisten yhteisöllinen elämä ja indentiteetti ovat rakentuneet vuosisatojen ajan kalastuksen varaan, joten sopimuksessa olisi tullut käsitellä tarkemmin tätä asiakokonaisuutta. Myös saamelaissopimuksen suhdetta kolttalainsäädäntöön olisi tullut käsitellä tarkemmin. Jatkovalmistelussa tulee panna painoa pohjoismaiseen yhteistyöhön ja muistaa, että sopimuksen voimaan saattaminen edellyttää kunkin maan saamelaiskäräjien hyväksymistä.

Keskusvirastot, tutkimuslaitokset ja riistanhoitopiiri

Metsähallitus katsoo, ettei sopimusluonnosta tulisi hyväksyä esitetystä muodosta, vaan asian jatkovalmistelun tulisi tapahtua osana aikaisemmin mainitun kansallisen lainsäädännön valmistelua. Vaikka saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia, luonnonvaroja ja poronhoitoa koskevat artikkelit, kuten koko sopimusluonnoskin, on kirjoitettu varsin yleiseen muotoon, kysymys ei ole puitesopimuksesta, vaan ehdotuksella on tarkoitettu antaa saamelaisille konkreettisia oikeuksia sekä vastaavasti valtiolle velvoitteita. Saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana on jo nyt otettu huomioon lainsäädännössä ja Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa. Saamelais-

käräjälain mukainen neuvotteluvollisuus takaa sen, että saamelaisten oikeuksia koskevista merkittävistä asioista neuvotellaan etukäteen saamelaiskäräjien kanssa.

Maanmittauslaitoksen näkemys on, että maan omistusoikeuden suhteen ei ole Lapin alueella epäselvyyttä. Alueen omistusoikeuksia ja erityisiä oikeuksia koskevat selvitykset (mm. Kyösti Haataja ja Juhani Wirilander) osoittavat, että nykyiset maahan ja veteen kohdistuvat oikeudet ovat syntyneet johdonmukaisesti sen historiallisen kehityksen tuloksena, joka on koskenut samalla tavoin koko Suomen aluetta ja väestön eri osia. Mikäli ILO-sopimuksen ratifioimiseksi tai muutoin ryhdytään erityistoimenpiteisiin saamelaisten aseman edistämiseksi maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien osalta, toimenpiteet tulisi kohdistaa vain valtion metsämaihin ja suojelualueisiin saamelaisten kotiseutualueella. Mahdollisissa maankäytön järjestelyissä tulee kaikin tavoin välttää paikallisten väestöryhmien asettamista erilaiseen asemaan.

Museoviraston mukaan saamelaisen kulttuuriperinnön erityisluonteen ja erityisaseman vuoksi on perusteltua tehdä valtioiden rajat ylittävää yhteistyötä saamelaisen kulttuuriperinnön tuntemisen, arvostuksen ja vaalimisen hyväksi. Pohjoismainen saamelais-sopimus tähdentää valtioiden velvollisuutta kunnioittaa saamelaisten oikeutta hallita perinteistä tietouttaan ja perinteisiä kulttuurin ilmentymiään, mutta sopimusmääräysten saattamista suoraan kansallisenä lakina sovellettavaksi ei kuitenkaan ole mahdollisena sopimustekstin tulkinnanvaraisuuden takia. Saamelaisten kulttuurimuistiomerkejä tulee Museoviraston mukaan hallinnoida sekä valtakunnan rajat ylittävää yhteistyötä kehittää nykyisen järjestelmän ja voimassa olevan lainsäädännön puitteissa.

Rajavartiolaitoksen esikunnan lausunnossa on käsitelty vain sopimusluonnoksen 24 artiklaa (ks. artiklakohtaiset kommentit). Lisäksi lausunnossa on viitattu Euroopan parlamentin ja neuvoston 15.3.2006 antama asetus (EY) N:o 562/2006 henkilöiden liikkumisesta rajojen yli koskevasta säännöstöstä (Schengenin rajasäännöstö). Säännöstö on julkaistu EU:n virallisessa lehdessä 16.4.2006 ja tullut voimaan 13.10.2006.

Lapin ympäristökeskus pitää esitetyn kaltaista yhteispohjoismaista saamelaisopimusta välttämättömänä kolmen valtakunnan alueella elävien saamelaisten mahdollisuudelle säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämäänsä. Eriytyisen tärkeitä ovat artikkelit, joissa sopimusvaltioiden edellytetään yhdenmukaistavan saamelaisille merkityksellistä lainsäädäntöä ja edistävän toimia, joilla poistetaan valtioiden rajat ylittävän yhteistyön esteitä. Sopimusehdotuksen kiistellyimmiksi kohdiksi muodostunevat kaikissa maissa artikkelit, jotka koskevat saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia. Näistä artikloista ei tulisi päättää sopimuksessa esitetysti ennen kuin oikeushistorialliset selvitykset saamelaisten kotiseutualueen käyttö- ja omistusoikeuksista ovat valmistuneet.

Metsäntutkimuslaitos pitää luonnosta pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi tärkeänä asiakirjana, jonka pohjalta toivottavasti on löydettävissä ratkaisua mm. poronhoidon ja muun maankäytön välisille ristiriidoille Suomen Ylä-Lapissa.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen mukaan mietinnön laaja-alaisuudesta johtuu, että ehdotuksesta on vaikea saada kokonaiskuvaa. Esimerkiksi saamelaiselinkeinoihin liittyviä artikloita ei ole ainoastaan V luvussa, vaan kaikissa luvuissa on määräyksiä, joilla näyttäisi olevan vaikutuksia alueen elinkeinoihin. Mietinnön sisällön selvittämistä vaikeuttaa myös valittu esittämistapa, jossa artiklojen yksittäisiä määräyksiä

koskevat huomautukset laajentavat tai osin muuttavat artiklan sitä tulkintaa, joka artiklan sanamuodosta näyttää muodostuvan. Ennen ehdotuksen enempää käsittelyä olisi syytä tarkoin selvittää artiklojen tarkempi sisältö ja vaikutukset elinkeinojen harjoittamiseen ym.

Lapin riistanhoitopiiri lausuu, että saamelaiset ja suomalaiset ovat eläneet nykyisen Suomen alueella rinnakkain vuosisatoja osin sulautuen toisiinsa ja harjoittaen osin rinnakkain ja päällekkäin sekä suomalais- että saamelaiselinkeinoja, myös metsästystä. Riistanhoitopiiri pitää metsästystä osana saamelaiskulttuuria ja samalla osana muiden saamelaisten kotiseutualueella asuvien kulttuuria ja toteaa edelleen, että metsästyksellä on tänä päivänä yhtäläinen ja suuri merkitys sosiaalisena ja kulttuurisena luonnonkäyttömuotona. Piiri hyväksyy sopimusluonnoksessa olevan ajatuksen saamelaisilla luonnonvaroihin kulttuurisella perusteella olevasta vahvasta käyttöoikeudesta, mutta korostaa samalla, että myötämääräisoikeudellaan eri väestöryhmien tulisi olla tasapainossa riistatalouden ekologinen kestävyys huomioon ottaen. Historiallinen väestönkehitys on siten syytä ottaa huomioon kaikkien väestöryhmien osalta tasapuolisesti, heille laillisesti syntyneitä oikeuksia kunnioittaen. Sopimusluonnoksen käytännön vaikutuksia tulisi kuitenkin vielä arvioida tarkemmin ennen sopimusvalmistelun jatkamista.

Suomen Kuntaliitto ja kunnalliset viranomaiset

Suomen Kuntaliitto viittaa ensisijaisesti saamelaisten kotiseutualueen kuntien antamiin lausuntoihin ja toteaa alueen kuntien kannalta olevan myönteistä, että edistetään entisestään mahdollisuuksia valtakunnan rajat ylittävään yhteistyöhön. Tähän tähtäävät sopimusehdotuksen määräykset oikeussääntöjen harmonisoinnista, yhteistyöstä kulttuuriin ja elinkeinoihin liittyvissä järjestelyissä sekä opetusta, terveydenhoitoa ja sosiaalihuoltoa koskevissa asioissa.

Kuntien toiminnan kannalta on tärkeää, että valtio varaa riittävät voimavarat siltä osin kuin on kysymys valtioiden vastuusta saamen kielestä, saamelaisesta koulutuksesta, saamelaisia koskevasta opetuksesta ja tiedottamisesta, sosiaali- ja terveystoimesta sekä saamelaisia lapsia ja nuoria ja muutenkin kulttuuria koskevasta asiasta.

Saamelaisten oikeutta maahan ja veteen koskevat IV luvun artikkelit vaikuttavat myös saamelaisalueen kuntien muiden asukkaiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin ja ovat keskeisiä mm. ILO-sopimuksen kannalta. Saamelaissopimuksen jatkovalmistelussa tulee edelleenkin riittävällä tavalla ottaa huomioon eri osapuolten etunäkökohdat, mihin myös sopimusehdotuksen 34 artiklan 2 momentin sanamuodossa viitataan.

Enontekiön kunnan mukaan sopimuksen valmistelua ei tulisi jatkaa esitetyltä pohjalta, vaan selvittää ensin sopimusehdotuksen käytännön vaikutukset. Jos sopimus säädetään saamelaisille konkreettisia oikeuksia antavaksi ja valtiolle velvoitteita luovaksi, kunnan käsitys on, että sopimuksen täytäntöönpano heikentää merkittävästi kunnallista itsehallintoa; kunnan kannalta kysymys on siitä, miten kunta voi toimia sen itsehallintovaltaan tällä hetkellä olennaisesti kuuluvissa asioissa sopimuksen hyväksymisen jälkeen ja mitkä kunnan toimialaan kuuluvista toiminnoista tulisivat rajatuiksi kunnan päätösvallasta pois. Erityisen ongelmallista on, että kunnille voi mietinnön mukaan aiheutua velvoitteita ja kustannuksia, joiden rahoitus on vaarassa jäädä kuntien vastuul-

le. Merkittäviä ongelmia voi syntyä myös siitä, että saamelaisille annettavat oikeudet kuuluisivat myös muiden maiden kansalaisille. Sopimus heikentäisi myös ei-saamelaisen kansanosan elämää.

Ylä-Lapin maa- ja metsätaloustutkimus tuo uuden näkökulman alueen maa- ja metsätaloustutkimukseen. Asiaa ei voi ratkaista uudella pohjoismaisella valtiosopimuksella, jonka perusteet ovat oikeudellisesti ja historiallisesti kestävämpiä sekä perustuslain, perusoikeuksien ja tutkimustiedon vastaisia.

Kunnan lausuntoon on liitetty eurooppaoikeuden vastaavan opettajan, tutkija Pertti Eilavaaran *Oikeudellinen analyysi luonnoksesta pohjoismaiseksi saamelaissopimukseksi* (143 s.).

Inarin kunta katsoo, että sopimusehdotuksen käytännön vaikutukset tulee selvittää ennen sopimusvalmistelujen jatkamista. Jos sopimus säädetään saamelaisille oikeuksia antavaksi ja valtiolle velvoitteita luovaksi, kunnan käsitys on, että sopimuksen täytäntöpano heikentää merkittävästi kunnan itsehallintoa ja ei-saamelaisen kansanosan elämää. Erityisen ongelmallista on, että kunnalle voi ehdotusten toteuttamisesta aiheutua velvoitteita ja kustannuksia, joiden rahoitus on vaarassa jäädä kuntien vastuulle. Merkittävä ongelma voi syntyä siitä, että saamelaisille annettavat oikeudet kuuluvat myös muiden maiden kansalaisille.

Sodankylän kunta mielestä sopimuksen toteuttamisen käytännön vaikutuksia tulee selvittää tarkemmin ennen sopimusvalmistelujen jatkamista. Ongelmallista on, että kunnalle voi esitysten toteuttamisesta aiheutua velvoitteita tai kustannuksia, joiden rahoitus on vaarassa jäädä kuntien vastuulle. Sopimusta valmisteltaessa on otettava huomioon valmistumassa olevat tutkimukset maa- ja vesialueiden omistusoikeuksista. Muilta osin Sodankylän kunta yhtyy Inarin kunnan lausuntoon, minkä vuoksi näiden kahden kunnan näkemyksiä käsitellään jäljempänä yhdessä.

Utsjoen kunta katsoo sopimusluonnoksen olevan linjassa kunnan jo harjoittaman politiikan kanssa. Sopimuksen yhtenä tavoitteena oleva saamelaisen yhteiskuntaelämän kehittäminen yli valtionrajojen laajentaisi kunnan nykyistä yhteistyötä Norjan saamelaiskuntien kanssa, jolloin esimerkiksi terveystalouksien ja opetuksen järjestäminen tehostuisi lainsäädännön sen salliessa. Ennen sopimusvalmistelujen jatkamista tulee kuitenkin selvittää ehdotuksen käytännön vaikutukset kunnalliseen itsehallintoon. Kunnan kannalta kysymys on siitä, miten kunta voi toimia sen itsehallintovaltaan tällä hetkellä olennaisesti kuuluvissa asioissa sopimuksen hyväksymisen jälkeen ja mitkä kunnan toimialaan kuuluvista toiminnoista tulisivat rajatuiksi kunnan päätösvallassa pois.

Kunnalle voi esitysten toteuttamisesta syntyä velvoitteita ja kustannuksia, joiden rahoitus on vaarassa jäädä kunnan vastuulle. Sopimuksen täytäntöpanon mahdollinen rahoitustarve tulee myös selvittää ja varata rahaa sopimusvelvoitteiden täyttämistä varten.

Lapin liiton kannalta keskeiset asiat sopimusehdotuksessa ovat kysymykset saamelaisen itsehallintovalloista, maa- ja vesialueiden omistuksesta, porotaloudesta sekä maaperärikkausien tutkimisesta ja hyödyntämisestä. Saamelaiskulttuuri on kaikille pohjoismaille suuri rikkaus, jonka ylläpitäminen ja elvyttäminen on pohjoismaiden

kansallinen tehtävä. Pohjoismainen saamelaisopimus antaa pääsääntöisesti tällaiselle tehtävälle hyvän yhteisen lähtökohdan. Kyse tulee erityisesti olla jo olemassa olevien oikeuksien ja periaatteiden varmistamisesta, ei uusien luomisesta.

Paliskuntain yhdistys ja saamelaisten kotiseutualueen paliskunnat

Paliskuntain yhdistyksen mukaan nykyisen poronhoitolain (848/1990) säännökset ovat sellaisenaan toimivat ja riittävät ohjaamaan poronomistusta, sillä ne antavat paliskunnille mahdollisuuden omin päätöksin rajoittaa uusien osakkaiden tuloa paliskuntaan ja mahdollistavat erilaisten poronhoitotapojen toteuttamisen. Poronhoito on pieni elinkeino, jota ei tule pirstoa toiminnallisesti ja hallinnollisesti eri osiin, vaan yrittää yhdessä saada aikaan edistystä asiassa. Yhteistyötä Pohjoismaiden kaikkien poronhoitajien organisaatioiden, hallintoelinten ja muiden viranomaisten välillä tulee voimakkaasti lisätä ottaen huomioon kussakin maassa vallitsevat poronhoidon perinteet ja siitä johtuvat erilaisuudet.

Hammastunturin paliskunta pitää sopimusluonnosta oikeansuuntaisena ja saamelaisporonhoidon kannalta myönteisenä

Ivalon paliskunta haluaa hoitaa porot voimassa olevan poronhoitolain mukaisesti, säilyttää paliskuntajärjestelmän nykymuodossaan ja Paliskuntain yhdistyksen toiminnan nykyisellään.

Kaldoaivin paliskunta pitää saamelaisopimusta tärkeänä askeleena saamelaisten oikeuksien turvaamiseksi ja edistämiseksi sekä saamelaisia koskevan lainsäädännön ja hallinnon yhteen sovittamiseksi. Ehdotetussa muodossaan sopimus jää kuitenkin liian alhaiselle tasolle. Minimistandardiksi on useissa kohdin valittu sen pohjoismaan oikeustaso, jossa saamelaisten oikeudet ovat sillä saralla matalimmat.

Muddusjärven paliskunnan mukaan sopimusluonnos ei vastaa kaikilta osin odotuksia, mutta on oikeansuuntainen. Sen pohjalta on hyvä lähteä suojaamaan ja kehittämään saamelaista poronhoitokulttuuria.

Sallivaaran ja Vätsärin paliskunnat pitävät tätä ILO-sopimukseen liittymisen vähimmäistason määrittävää sopimusluonnosta tärkeänä, vaikka sopimuksen taso on jouduttu erityisesti Suomen poronhoitoa ajatellen mitoittamaan varsin matalaksi.

Kalastusalueet

Enontekiön kalastusalue ei hyväksy pohjoismaista saamelaisopimusta esitetystä muodosta, vaan katsoo, että kaikille enontekiöläisille on turvattava tasapuolisesti oikeudet maahan ja veteen. Alkuperäiset ns. metsästäjä- ja kalastajalappalaiset (lappalaisten jälkeläiset) asuttavat Enontekiötä edelleenkin valtamäärin. Nämä henkilöt eivät ole saamelaisia, vaan todellista alkuperäiskansaa Enontekiöllä.

Inarin kalastusalue pitää pohjoismaista saamelaisopimusta Inariin tarpeettomana ja Inariin sopimattomana. Saamelaisten erityinen luonnonvarojen käyttö ei ole ollut muita kansalaisryhmiä poissulkeva; kyseessä ei välttämättä ole ollut yksityinen omistus-

oikeus vaan ns. perinnöllinen käyttöoikeus. Isojakoon perustuva tilajärjestelmä ulottuu samalla tavalla saamelaisiin kuin muihinkin aluella pysyvästi asuneisiin. Saamelaisten nostaminen muuta väestöä parempaan asemaan lisää ristiriitoja väestöryhmien välille eikä edistä saamelaisten taloudellista asemaa.

Lokka-Porttipahdan kalastusalue katsoo, että saamelaissopimusta valmisteltaessa on kiinnitetty pääasiassa huomiota vain saamelaisten oikeuksiin. Saamelaisille ollaan sopimuksella antamassa etuoikeus luonnonvarojen käyttöön kiinnittämättä huomiota niihin vaikutuksiin, jotka siitä aiheutuvat muulle toiminnalle. Saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana on jo otettu huomioon Suomen lainsäädännössä. Saamelaiskäräjälain mukainen neuvotteluvollisuus takaa sen, että merkittävistä saamelaisten oikeuksia koskevista asioista neuvotellaan etukäteen saamelaiskäräjien kanssa. Saamelaisten mahdollisuus harjoittaa perinteisiä kulttuuriin kuuluvia elinkeinoja on nykyisen lainsäädännön mukaan turvattu. Saamelaissopimusta ei tulisi hyväksyä esitetyssä muodossa; jatkovalmistelun tulisi tapahtua vasta Ylä-Lapin maa-oikeusselvityksen valmistuttua.

Tuomioistuimet

Lapin käräjäoikeuden mukaan mietinnössä esitettyjä asioita saamelaisten oikeuksien turvaamiseksi on yleisesti ottaen pidettävä perusteltuina, mutta mietinnöstä voi tulla myös se käsitys, että saamelaisille pyritään antamaan paremmat oikeudet kuin sopimusvaltioiden muille kansalaisille. Sopimus voi siten olla saamassa aikaan riitaa muun väestön ja saamelaisten kesken, erityisesti kun on kyse maan käytöstä ja omistuksesta, josta on hyvinkin erilaisia näkemyksiä.

Rovaniemen hovioikeus näkee pohjoismaisen saamelaissopimuksen vahvistavan ja lujuuttavan tarkoituksensa mukaisesti saamelaisten oikeuksia ja asemaa alkuperäiskansana niin Suomessa kuin muissakin valtioissa. Sopimuksen tarkoituksena on lisäksi luoda mahdollisuudet saamelaisten kulttuurin elvyttämiseen yhtenäisin perustein kaikkien neljän valtion alueella. Se luo myös hyvät edellytykset saamelaisten yhteistyön kehittämiseen ja lisäämiseen yli valtion rajojen. Monia sopimusluonnoksen keskeisiä periaatteita on jo sisällytetty Suomen lainsäädäntöön kuten perustuslakiin, saamelaiskäräjälakiin, saamen kielilakiin, kolttalakiin ja poronhoitolakiin. Tasa-arvoista kohtelua ja syrjinnän kieltoa koskevia säännöksiä on myös kirjattu useisiin säädöksiin, muun muassa tuoreeseen yhdenvertaisuuslakiin. Olemassa olevasta lainsäädännöstä huolimatta saamelaisten asema ja oikeudet eivät hovioikeuden mukaan vielä ole kaikilta osin riittävästi toteutuneet. Sen vuoksi saamelaissopimuksella on voimassa olevia periaatteita ja oikeuksia vahvistava vaikutus ja se muodostaa uuden merkittävän säännöspohjan saamelaisasioita ratkaistaessa. Avoimet ja tulkinnanvaraiset lausumat tulee jatkovalmistelussa kuitenkin täsmentää.

Rovaniemen hallinto-oikeus viittaa niin ikään siihen, että monia sopimusluonnoksen periaatteita on jo sisällytetty Suomen lainsäädäntöön (ks. edellä). Mainitusta lainsäädännöstä huolimatta saamelaisten asema alkuperäiskansana lienee vajaasti toteutunut, minkä vuoksi ehdotettu pohjoismainen saamelaissopimus vahvistaisi saamelaisten asemaa Suomessa ja muodostaisi merkittävän uuden oikeuslähteen saamelaisia koskevia kysymyksiä ratkaistaessa. Koska pohjoismaisella yhteistyöllä on jo pitkät perin-

teet, saamelaisten aseman ja heitä koskevan lainsäädännön harmonisoinnille (10 art.) on hyvät edellytykset.

Yliopistot ja Saamelaisalueen koulutuskeskus

Åbo Akademi/Institutet för mänskliga rättigheter pitää sopimusehdotusta perustuslain 17.3 §:n mukaisena hyvin työstettynä mallina saamelaisen alkuperäiskansan perustuslaillisten oikeuksien toteuttamiseksi Suomessa. Sekä aineelliset määräykset (ml. artikkelit 3, 16, 19 ja 20) että sopimusehdotuksen yleiset säännökset (artikkelit 48-51) sisältävät ainutlaatuisen yrityksen havainnollistaa, kuinka itsemääräämisoikeus alkuperäiskansojen kohdalla voidaan toteuttaa.

Sopimusehdotuksessa on merkkejä erilaisten näkemysten välisistä kompromisseista, erityisesti kysymyksissä, joissa kolmen maan kansallinen lainsäädäntö eroaa toisistaan. Myönteistä kuitenkin on, ettei lähtökohtana ole yleensä pidetty matalimpaa säädöstasoa, vaan on yritetty etsiä uusia ratkaisuja yhteispohjoismaisiksi normeiksi. Yksi ilmeinen heikkous tässä suhteessa löytyy kuitenkin artiklasta 42 (poronhoito saamelaisten elinkeinona), jossa sopimusehdotus ainakin tilapäisesti sisältää kaksoisstandardin: Norja ja Ruotsi velvoittautuisivat säilyttämään ja kehittämään poronhoitoa saamelaisten yksinoikeutena saamelaisilla poronhoitoalueilla, kun taas Suomella olisi huomattavasti pehmeämpi velvoite.

Suomen ja muiden pohjoismaiden yhdenmukaisena linjana on ollut, ettei ihmisoikeuksiin liittyviä velvoitteita tule ihmisoikeussopimuksissa määrittellä kansallisen lainsäädännön pohjalta. Sen johdosta jatkovalmistelun yhteydessä tulisi selvittää, voitaisiinko poronhoito myös Suomessa hyväksyä saamelaisten yksinoikeudeksi perinteisillä saamelaisalueilla, mahdollisesti tietyn ylimenokauden jälkeen.

Käsite ”det samiska folket” on saanut suomenkielessä käänöksessä muodon ”saamelaiset”. Käännös ei heijasta sitä peruseriaatetta, että sopimuksessa tarkoitun itsemääräämisoikeuden subjektina on saamen kansa. Se on ristiriidassa myös sen kanssa, että Suomi ainoana pohjoismaana on perustuslaissaan hyväksynyt saamelaiset alkuperäiskansaksi (urfolk).

Lapin yliopisto ei ota yliopistona kantaa mietinnön linjauksiin ja yksityiskohtiin, mutta toimittaa vastauskirjeensä liitteenä yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan sekä Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin valmistelemat lausunnot, joissa mietintöä on arvioitu valtiosääntöoikeuden ja tutkimuksen näkökulmista.

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta: Suomen tavoitteena on jo pitkään ollut oikeudellisten edellytysten luominen ILO-sopimuksen ratifioimiselle. Tähän mennessä ILO-sopimuksen ratifiointiasteiden poistamista on selvitetty tarkoituksin, että sopimuksen vaatimukset turvattaisiin kansallisilla lainsäädäntömuutoksilla.

Asiantuntijaryhmä on avannut saamelaissopimusehdotuksessa uuden toteuttamistavan. Kolme pohjoismaata ratifioisivat kansainvälisoikeudellisen sopimuksen. Tuon sopimuksen artikloihin kirjoitettaisiin vaatimukset, suositukset ja ohjeet lainsäädäntömuutoksille sekä säädettäisiin valtioon kohdistuvia tukivelvoitteita, joiden toteutuksen jälkeen ILO-sopimus voitaisiin ratifioida. Pulmallisimmaksi kysymykseksi jää, täyttä-

vätkö saamelaisopimusluonnoksen artikkelit Suomen osalta ILO-sopimuksen velvoitteet, ILO-sopimus ei näet tähtää poronhoitoelinkeinon järjestämiseen yksinoikeudeksi saamelaisväestölle.

Saamelaisopimus on ratifiointiehdoin tehtävä kansainvälisoikeudellinen sopimus, joten sen kansallista toteutusta on arvioitava Suomen perustuslain 8 luvun (Kansainvälisoikeudelliset suhteet) näkökulmasta. On aivan ilmeistä, että sopimus kuuluu lainsäädännön alaan ja edellyttää siten eduskunnan suostumusta sekä lisäksi lailla tapahtuvaa voimaansaattamista (PeL 93, 94 ja 95 §). Sopimusluonnoksen perusteluosissa ei esitetä yksityiskohtaista kokonaisarviota siitä, mitä uutta lainsäädäntöä ja mitä lainsäädäntömuutoksia sopimus kaikkineen edellyttää. Nämä seikat on luetteloitava siinä tilanteessa, kun sopimuksen hyväksyntää koskeva hallituksen esitys laaditaan. Kun sopimusluonnokseen ei sisälly täsmällistä arviota sopimuksen vaatimista lainsäädäntömuutoksista, sen vaikutuksia on mahdoton yksityiskohtaisesti arvioida.

Valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisimpia tullevat olemaan lainsäädäntömuutokset, joilla toteutetaan saamelaisten oikeuksia maahan ja veteen koskeva IV luku sekä poronhoitoa saamelaiselinkeinona koskeva 42 artikla. Nämä säännökset tarkoittavat suoraan yksittäisten ihmisten oikeuksia. Ne on kirjoitettu sopimukseen sellaisessa muodossa, ettei niitä voi toteuttaa pelkällä viittauksella sopimukseen eli blankettisäädöksin. Tarvitaan yksityiskohtaisia asiasisältöisiä säännöksiä kansallisessa laissa.

Näiden säännösten säätämisympäristys suhteessa perusoikeussäännöksiin, esim. perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen, saattaa osoittautua ongelmalliseksi. Samalla on kuitenkin otettava huomioon, että saamelaisväestö on poikkeuksellisessa, perustuslailla erityissuojatussa asemassa. Kun sopimuksen voimaansaattavaa lainsäädäntöä aikanaan arvioidaan suhteessa perusoikeussäännöksiin, on saamelaisten kulttuuri- ja itsehallintoa koskevan lainsäädännön erikoisasema suhteessa yleisiin perusoikeuksiin otettava huomioon perusoikeussäännösten yleisten tulkintasääntöjen mukaisesti (esim. PeVM 25/1994).

Lapin yliopiston Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti: Lausunnossa on pidetty ongelmallisimpana tapaa, jolla asiantuntijaryhmä on käsitellyt alkupe- räiskansojen perinteistä tietoa.

Oulun yliopisto lähettää lausuntonaan yliopiston humanistisen tiedekunnan asiassa laatiman lausunnon. Lausunnossa on kiinnitetty huomioita sellaisiin sopimuskohtiin, jotka tavalla tai toisella liittyvät Oulun yliopiston toimialueisiin, ja katsottu, että saamelaisten kotivaltioiden erilaisista järjestelmistä aiheutuvia yhteistyön hankaluuksia olisi tärkeä poistaa.

Saamelaisalueen koulutuskeskus pitää sopimusluonnoksessa ensiarvoisen tärkeänä sitä, että saamelaiskäräjät voivat keskinäisillä sopimuksilla edistää ja toteuttaa yhteisiä pyrkimyksiään. Erityisen toivottavaa on, että yhteistyö opetus- ja tutkimusaloilla selkiytyy ja nopeutuu niin, että eri maiden laitoksilla on mahdollisuus joustavaan yhteistyöhön ilman tarpeentonta ja raskasta byrokratiaa.

Ihmisoikeusjärjestöt

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta katsoo, että ajankohtaisin saamelaiden asemaan ja oikeuksiin vaikuttava hanke on eteneminen ILO-sopimuksen voimaansaattamisessa. Neuvottelukunta pitää tärkeänä, että ILO-sopimus muodostaa pohjan saamelaisten asemaa kehitettäessä. Pohjoismaainen saamelaissopimus konkretisoi alkuperäiskansojen oikeuksia nimenomaan saamelaisten lähtökohdasta, minkä vuoksi neuvottelukunta toivoo, että Suomi edistää sopimuksen allekirjoittamista ja voimaansaattamista.

Ihmisoikeusliitto ry pitää sopimusluonnosta hyvänä alkuna saamelaisten oikeuksien tunnustamisen, turvaamisen ja yhtenäistämisen kannalta. Toteuessaan sopimus voi toimia tärkeänä asiakirjana saamelaisen yhteiskunnan kehittämisessä kolmen pohjoismaan alueilla, joilla valtioiden välisten rajojen merkitystä yritetään vähentää. Vahvan saamelaissopimuksen aikaansaaminen mahdollistaisi myös sen, että Suomi voisi ratifioida ILO-sopimuksen. Sopimusluonnoksen suomenkielinen versio sisältää kuitenkin eräitä epätarkkuuksia ruotsinkieliseen versioon nähden, kun ruotsinkielisestä termistä *det samiska folket* käytetään suomen kielellä käännoästä *saamelaiset*. Ero yksilölle ja kansalle turvatun oikeuden välillä on huomattava.

Minority Rights Group – Suomen osasto / Vähemmistöoikeuksien Suomen ryhmä (MRG-Finland) katsoo, että sopimuksen toteuttamismekanismi ja saamelaiskäräjien asema ovat hyvin formuloidut. Sopimuksen suomenkielinen teksti on kuitenkin saatettava yhdenmukaiseksi työskentelyn pohjana olleen ruotsinkielisen tekstin kanssa siellä, missä kieliversiot erovat toisistaan. Asianomaisten kolmen valtion oikeusjärjestelmien ja saamelaisia koskevan lainsäädännön harmonisoiminen helpottaisi saamelaisten laajamittaista yhteistyötä yli valtionrajojen.

Saamelaisjärjestöt

Eanodaga Sámiid searvi rs toteaa, että yleissaamelaista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta tulee vahvistaa pohjoismaisen saamelaissopimuksen hengessä. Sopimus yksinään on riittämätön, lisäksi tarvitaan saamelaisten oikeudellista asemaa parantavan lainsäädännön kehittämistä nykytilan tarpeita vastaamaan. Puutteistaan huolimatta sopimusehdotus tulisi kuitenkin hyväksyä ja ratifioida.

Saamelaissopimuksessa ja sen täytäntöönpanossa tulisi huomioida ja resurssoida niitä toimia, joilla voidaan lisätä ja helpottaa saamelaisten liikkumista ja saamenkielisten palveluiden tuottamista Norjan, Ruotsin ja Suomen alueilla (mm. rajamuodollisuuksien ja byrokratian vähentäminen). Saamenkielisten palvelujen tuottaminen niin, että saamen kielilaki ja perustuslain henki toteutuisivat, on vaikeaa ilman valtioiden rajat ylittävää yhteistyötä kuntien taloudellisesta tilanteesta, pätevän henkilökunnan puutteesta ja pitkistä välimatkoista johtuen.

Saamelaisten oikeutta maahan ja veteen ei tulisi tarkastella vain pohjoismaisesta näkökulmasta, vaan huomioida esim. Kanadan valtion määrittämät alkuperäiskansojen oikeudet maahan ja veteen sekä maan ja veden aiempaa käyttöä koskeva korvauskäytäntö. Ei myöskään voida puhua yhteisestä saamen kansasta ja saamelaissopimuksesta ennen kuin Kuolan saamelaiset on huomioitu sopimuksessa.

Johtti Sápmelaččat ry on tyytyväinen ruotsinkieliseen sopimusluonnokseen ja toivoo luonnoksen tulevan hyväksytyksi kaikissa pohjoismaissa. Se, että asiantuntijaryhmä on ollut esityksessään yksimielinen, antaa hyvän perustan jatkovalmistelulle, jonka tulee tapahtua pohjoismaisella tasolla ja yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa.

Oulu Sámit ry:n mukaan yli puolet Suomen saamelaisista asuu perinteisten saamelaisalueiden ulkopuolella. Näin lienee laita myös muissa pohjoismaissa. Tätä taustaa vastaan yhdistys ihmettelee, miksi artiklassa 6 (valtioiden toimenpiteet suhteessa saamelaisiin) halutaan turvata perinteisten saamelaisalueiden ulkopuolella toimivien saamelaisten paikallisyhteisöjen mahdollisuus säilyttää ja kehittää kulttuuriaan vain kohtuullisessa määrin. Lähtökohta ei turvaa kaikkien saamelaisten ja saamelaisyhteisöjen tasa-arvoista kohtelua. Kun samaa aluejakoa käytetään laajemminkin sopimuksen eri artikloissa, yhdistys ehdottaa sekä ilmaisun ”kohtuullisessa määrin” poistamista 6 artiklan lopusta että kaikkien niiden kohtien poistamista sopimuksesta, jotka eriarvoistavat saamelaiset asuma-alueen perusteella, erityisesti saamen kielen käytön ja kehittämisen osalta.

Roavvenjárgga sámi searvi Mii rs katsoo, että saamelaisopimuksen tulee parantaa saamelaisten peruspalveluja koko Suomessa ja ottaa huomioon saamelaislapset, nuoret, ikäihmiset ja vanhukset.

SamiSoster ry pitää ehdotettua saamelaisopimusta erittäin tärkeänä askeleena saamen kansan oikeuksien turvaamisessa. Sopimusehdotus muodostaa kestävän perustan jatkovalmistelulle, jonka tulee tapahtua pohjoismaisella tasolla ja yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa. Yhdistys toteaa, että saamelaiset ovat yksi kansa, ja kiinnittää huomiota sopimustekstin epätarkkaan suomenkieliseen käännökseen, jolloin sopimuksen sisältö ei siltä osin vastaa sopimusluonnoksen norjan- ja ruotsinkielisiä tekstejä. Saamelaiset ovat yksi kansa, joka asuu neljän valtion alueella. Sen vuoksi sopimuksen valmistelusta vastaavien valtioiden tulisi pyrkiä siihen, että sopimus tulevaisuudessa koskisi myös saamelaisia Venäjällä.

Teno- ja Näämökivarsissa saamelaisten yhteisöllinen elämä ja identiteetti ovat rakentuneet jo vuosisatojen ajan kalastuksen varaan, joten sopimuksessa olisi tullut käsitellä tarkemmin myös tätä asiakokonaisuutta.

Soadegili Sámiid Searvi rs suhtautuu myönteisesti sopimusluonnokseen. Vaikka sopimus on monilta osin kompromissi, se on kaivattu lisä paikkaamaan saamelaisten oikeuksien juridista vajetta pohjoismaisessa oikeusjärjestelmässä.

Suoma Boazosámit rs/Suomen porosaamelaiset ry pitää tätä ILO-sopimukseen liittymisen vähimmäistason määrittävää sopimusluonnosta tärkeänä, vaikka luonnoksen taso on jouduttu erityisesti Suomen poronhoitoa ajatellen mitoittamaan varsin matalaksi.

Muut lausunnot

Inarin Lapinkylän ja Inarin Manttaalikunnan mukaan Suomella ei ole mitään kiirettä ratifioida ILO-sopimusta ennen Suomen lappalaisten historiallisia ja oikeushistorialli-

sia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan selvityksen johdosta tehtäviä päätöksiä. Pohjoismaista saamelais sopimusta Suomen ei tule missään nimessä hyväksyä.

Kemin ja Sompion lapinkylä yhdistys ry:n mielestä Suomen ei tule tehdä mitään sopimuksia, lakeja tai asetuksia alkuperäiskansa-asian tiimoilta ennen kuin koko kysymys on Suomessa selvitetty. Norjan ja Ruotsin mallit eivät sovi Suomeen alueen erilaisen historian vuoksi. ILO-sopimuksen Suomi voi ratifioida, kunhan siinä ovat mukana lappalaiset omilla perinteisillä alueillaan.

Suomen Saamelaistaiteilijat ry edellyttää kokonaisvaltaista kulttuurinäkemystä, johon kuuluvat yhtäläisesti kaikki taiteenalat, niin kirjallisuus, teatteri, musiikki, saamelaiskäsityö (duodji) kuin kuvataidekin, jos saamelais sopimus pyrkii rakentamaan parempaa tulevaisuutta saamelaisille. Saamelainen taide on ollut ja tulee edelleenkin olemaan keskeisellä sijalla saamelaisten elämässä.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry:n mukaan saamelaisilla on kovin erilainen asema eri maissa, joten pyrkimys yhdenmukaistaa lainsäädännön ja hallinnon perusteet sekä asettaa minimistandardit saamelaisten oikeudelliselle asemalle on tervetullut aloitus.

YKSITYISKOHTAISET HUOMAUTUKSET

I luku Saamelaisten yleiset oikeudet

Yleisiä arvioita

Eduskunnan oikeusasiamies pitää saamelaisten yli valtionrajojen suuntautuvan toiminnan kannalta hyvänä merkityksellisten lainsäädäntöjen jatkuvaa harmonisointia (10 art.) sekä toimenpiteitä, jotka helpottavat saamelaisten elinkeinojen harjoittamista ja kulttuuristen tarpeiden tyydyttämistä yli valtionrajojen (11 art.) sekä mahdollisuutta saada opetusta, terveydenhoitoa ja sosiaalihuoltoa toisessa sopimusvaltiossa silloin kun se on tarkoituksenmukaisempi ratkaisu (12 art.).

Lapin ympäristökeskuksen mielestä erityisen tärkeitä ovat artikkelit, joissa sopimusvaltioiden edellytetään yhdenmukaistavan saamelaisille merkityksellistä lainsäädäntöä ja edistävän toimia, joilla poistetaan valtioiden rajat ylittävän yhteistyön esteitä.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry toteaa, että artiklassa 3 esitetty itsemääräämisoikeus on ehdottomasti sisällytettävä tuleviin esityksiin, saamelaisten perinnäistavat ja niiden suoja (8 art.) samoin. Kulttuurin ja elinkeinojen mahdollisuudet toimia yli rajojen on erittäin tärkeä osa sopimusta (11 art.). Se aiheuttaa tarpeen muuttaa tullirajoituksia ja poistaa muutkin rajat ylittävän toiminnan esteet.

1 artikla Sopimuksen tarkoitus

Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa ja lujittaa saamelaisten oikeuksia siten, että he voivat säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämänsä niin, että valtionrajat mahdollisimman vähän häiritsevät tätä.

Enontekiön kunnan mukaan artiklasta ei ilmene, millä tavoin saamelaisten oikeuksien lujittaminen ja vahvistaminen siten, että valtionrajat mahdollisimman vähän tätä häiritsevät, voi tapahtua suhteessa muihin alueella asuviin. Kulttuurin käsitteeseen sisällytetään artiklassa kaikki elinkeinot – ei vain perinteiset.

Oulun yliopisto/humanistinen tiedekunta näkee artiklan liittyvän läheisesti Oulun yliopiston saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opetukseen ja tutkimukseen. Yliopisto on tehnyt yhteistyötä Tromssan ja Uumajan yliopistojen, Saamelaisen korkeakoulun ja Pohjoismaisen saamelaisinstituutin kanssa, joten saamelaisten kotivaltioiden erilaista järjestelmistä aiheutuvia yhteistyön hankaluuksia olisi tärkeää poistaa.

2 artikla Saamelaiset alkuperäiskansana

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa.

Enontekiön kunta toteaa, ettei artiklassa oteta kantaa siihen, ovatko kveenit alkupe-
räistä väestöä.

3 artikla Itsemääräämisoikeus

Saamelaisilla on kansana itsemääräämisoikeus kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja tämän sopimuksen määräysten mukaisesti. Niin pitkälle kuin näistä säännöistä ja määräyksistä seuraa, saamelaisilla on oikeus itse päättää taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehityksestään ja omia tarkoituksiaan varten itse määrätä luonnonvaroistaan.

Ympäristöministeriö viittaa artiklan sanamuotoihin ja artiklaan sisältyvään periaatteen, jonka mukaan saamelaiset voivat itse määrätä alueellaan olevista luonnonvaroista, sekä kiinnittää huomiota siihen, miten artiklan kansaa ja itsemääräämisoikeutta koskevat käsitteet suhtautuvat yhtäältä valtiojärjestyksen yleisiin perusteisiin ja toisaalta perustuslain 121.4 §:n säännökseen (saamelaisten kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella sen mukaan kuin lailla säädetään).

Saamelaisneuvosto pitää hyvänä, että saamelaisten itsemääräämisoikeus kansana on lausuttu artiklassa julki.

Lapin riistanhoitopiiri katsoo, että maininta ”ja omia tarkoituksiaan varten määrätä luonnonvaroistaan” tulisi kokonaan poistaa artiklasta, koska Ylä-Lapin maa- ja vesioikeuksiin kohdistuvat tutkimukset ovat vielä kesken.

Enontekiön kunnan mukaan saamelaisten itsemääräämisoikeus kansana olisi vahvempi kuin valtion muut itsehallinnon muodot, joiden keskinäistä suhdetta sopimusehdotuksessa ei määritellä. Ehdotetusta päätösvalan siirrosta seuraisi kunnallisen itsehallinnon loppuminen saamelaisalueella.

Inarin ja Sodankylän kunnat toteavat, ettei kannan ottaminen maoikeuskysymykseen kuulu sopimuksen piiriin. Maa- ja vesialueiden hallinnasta yleisesti tiedossa oleviin erimielisyyksiin ja ongelmiin viitaten kunnat katsovat, että maininta ”ja omia tarkoituksiaan varten määrätä luonnonvaroistaan” tulisi poistaa artiklasta.

Lapin käräjäoikeuden mukaan lähtökohtana tulee pitää sitä, että kansallinen lainsäädäntö sitoo saamelaisia ja koskee myös heidän itsemääräämisoikeuttaan. Sen vuoksi ei liene laillista myöntää saamelaisille parempia oikeuksia kuin muilla kansalaisilla on.

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta näkee määräyksen saamelaisten itsemääräämisoikeudesta kansana menevän merkittävästi pitemmälle kuin se, mitä perustuslaissa tarkoitetaan saamelaisten kulttuuri-itsehallinnolla. Artikla näyttää muutoinkin laajentavan perustuslain käsitteistöä ja on siten valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallinen. Artikla on tulkinnanvarainen siinä mainittujen oikeuksien todellisen sisällön osalta.

4 artikla Henkilöt, joita sopimus koskee

Sopimus koskee Suomessa, Norjassa tai Ruotsissa asuvia henkilöitä, jotka pitävät itseään saamelaisina, ja:

- 1. joilla on saamen kieli kotikielenä tai joilla on vähintään yksi vanhempi tai isovanhempi, jonka kotikieli on tai on ollut saamen kieli, tai***
- 2. joilla on oikeus harjoittaa saamelaista poronhoitoa Norjassa tai Ruotsissa, tai***
- 3. jotka täyttävät äänioikeuden edellytykset saamelaiskäräjien vaaleissa Suomessa, Norjassa tai Ruotsissa, tai***
- 4. joka on 1, 2 tai 3 kohdassa tarkoitettun henkilön lapsi.***

Sopimus koskisi Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa asuvia henkilöitä, mutta asumisvelvoite on *sisäasianministeriön* mukaan määritelty artiklan yksityiskohtaisissa perusteissa tulkinnanvaraisesti. Koska väestön rekisteröinti on järjestetty kattavasti kaikissa sopimusvaltioissa, asumisvelvoitteen määrittämisessä saattaisi olla tarkoituksenmukaista käyttää ehdotettua laajemmin hyväksi sopimusvaltioiden väestörekisteritietoja.

Artikla vastaa *Saamelaiskäräjien* kantaa saamelaisen määritelmästä, jollaiseksi myös saamelaiskäräjälain nykyinen saamelaisen määritelmä tulisi pikimmiten tarkistaa. Artiklan *kotikieli*-käsite vastaa saamelaisen määritelmän yhteydessä Suomessa käytettyä *ensimmäiseksi opitun kielen* käsitettä, mitä käsitettä sopimuksella ei ole tarkoitus muuttaa.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan saamelaisuuden säännöspohjainen määrittely ei ole helppo tehtävä. Artikla sisältää edelleen tulkinnanvaraisuutta, minkä vuoksi tulevaisuudessakin todennäköisesti tarvitaan tuomioistuinten tulkintaratkaisuja siitä, kuka on saamelainen.

Rovaniemen hallinto-oikeus toteaa tämän saamelaisen määritelmää koskevan artiklan sisältävän muun muassa saamelaiskäräjälain 3 §:ssä säädetyt kriteerit. Määrittely sisältää tulkinnanvaraisuutta, mutta täysin yksiselitteistä määritelmää ei hallinto-oikeuden mukaan liene luotavissa.

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että sopimuksessa tulisi pyrkiä yhtenäiseen saamelaisen määritelmään ja määritelmän yhdenmukaistamiseen kansallisessa lainsäädännössä. Määritelmä ei saa koskea saamelaisten ei-saamelaisia aviopuolisoita.

5 artikla Valtion vastuun ulottuvuus

Valtioiden tämän sopimuksen mukaiset velvollisuudet koskevat kaikkia valtiollisia toimielimiä valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Myös muita julkisen hallinnon ja julkisen toiminnan toimielimiä koskevat nämä velvollisuudet. Sama koskee yksityisoikeudellisia oikeussubjekteja silloin, kun ne käyttävät julkista valtaa tai hoitavat muita julkisia tehtäviä.

Tätä sopimusta sovellettaessa saamelaiskäräjiä ja muita saamelaistoimielimiä, riippumatta niiden kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaisesta asemasta, ei pidetä valtioon kuuluvina paitsi milloin ne käyttävät julkista valtaa.

Sisäasianministeriön mukaan valtiosopimuksissa on yleensä lähtökohtana, että ne sitovat välittömästi vain sopimusvaltioita. Ehdotettu sopimus tekee tältä osin poikkeuksen, sillä artiklassa tarkoitettut velvollisuudet koskevat suoraan paitsi valtiollisia toimielimiä myös muita julkisen toiminnan toimielimiä aina paikallistasolle saakka.

Valtion vastuun ulottaminen siten, että sopimus koskee myös kuntia yleisesti eikä vain saamelaisten kotiseutualueen kuntia, on sopimuksen soveltamisen kannalta ongelmallista, jos sopimuksesta seuraa kaikille kunnille uusia velvoitteita tai tehtäviä. Koska kunnille voidaan antaa tehtäviä perustuslain 121 §:n mukaan vain lailla, sopimusta voimaan saatettaessa tulee huolehtia, että sopimuksen tällaisista velvoitteista säädetään erikseen myös lailla.

Artiklassa tarkoitettu valtioiden vastuu sopimusvelvollisuuksista koskisi kaikkia piiri- ja paikallishallinnon viranomaisia. Työministeriön toimialalla niihin kuuluisivat myös myös työ- ja elinkeinokeskukset sekä työvoimatoimistot. Ottaen huomioon sopimusluonnoksen saamelaiskäräjille antamat oikeudet neuvotella ja sopia asioista valtion viranomaisten kanssa olisi tarpeen selvittää, miten nämä oikeudet vaikuttavat työhallinnon alalla.

6 artikla Valtioiden toimenpiteet suhteessa saamelaisiin

Sopimusvaltioiden tulee tehokkaasti luoda saamelaisille edellytykset säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämänsä.

Valtioiden tulee luoda suotuisat edellytykset saamelaisten paikallisyhteisöjen ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

Valtioiden vastuu tämän sopimuksen mukaisista toimenpiteistä käsittää kohtuullisissa määrin myös ne saamelaiset, jotka asuvat perinteisten saamelaisalueiden ulkopuolella.

Ehdotuksen 6 artiklan 3 momentti ulottaa valtion vastuun sopimuksen mukaisista toimenpiteistä myös niihin saamelaisiin, jotka asuvat perinteisten saamelaisalueiden ulkopuolella. Työministeriön mielestä sääntelytapa vaikuttaa epäjohdonmukaiselta, koska keskeisten artikloiden soveltamisala on kuitenkin rajattu saamelaisalueeseen.

Vähemmistövaltuutettu katsoo artiklan täsmentävän perustuslaissa saamelaisille alkuperäiskansana säädettyä oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin sekä julkiselle vallalle

asetettua tehtävää turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Erityisen merkittävää on kielen kehittämisen edellytysten ja saamelaista kulttuuria koskevan opetuksen kohdentaminen myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuviin saamelaisiin.

Saamelaiskäräjien mukaan artikla jakaa valtioiden alueet saamelaisalueisiin ja alueisiin saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevassa perustuslaillisessa itsehallinnossa (PeL 121.4 §) on sama lähtökohta. Elinkeinojen osalta tämä on luonnollista, koska perinteisten elinkeinojen harjoittamisoikeus liittyy omistus- ja käyttöoikeuksien jatkuvuuteen saamelaisten kotiseutualueella. Saamen kieleen liittyviä subjektiivisia oikeuksia kuten oikeutta saamenkieliseen päivähoitoon sen sijaan tulee voida vaatia koko maassa. Myös lasten saamenkielinen ja saamen kielen opetus tulee turvata saamelaisille kuuluvana kielellisenä oikeutena koko Suomessa.

Lapin käräjäoikeus katsoo, että artiklassa mainittuja seikkoja tulee kehittää yhteistyössä paikallisten ei-saamelaisten asukkaiden kanssa.

Oulun yliopiston/humanistisen tiedekunnan mukaan artiklassa käsitellyn vastuun tulee käytännössä näkyä siinä, että valtio lisää kielen ja kulttuurin opetuksen ja tutkimuksen voimavaroja myös Saamenmaan ulkopuolelle.

7 artikla Syrjimättömyys ja erityistoimenpiteet

Saamelaisille kansana ja yksilöinä tulee turvata suoja kaikkea syrjintää vastaan.

Valtioiden tulee tarvittaessa ryhtyä erityisiin saamelaisia koskeviin positiivisiin toimenpiteisiin saamelaisten tämän sopimuksen mukaisten oikeuksien toteuttamiseksi.

Jos on tarpeen, että sopimus sisältää tällaisen etnistä alkuperää koskevan erityisen syrjintäkiellon, artikla voidaan *työministeriön* mukaan hyväksyä. Työlainsäädännön kannalta se ei ole tarpeen, koska kyseistä lainsäädäntöä sovelletaan kaikkiin työsuhteessa oleviin etnisestä alkuperästä riippumatta. Perustuslain yhdenvertaisuussäännös konkretisoituu myös yhdenvertaisuuslaissa, jonka tarkoituksena on turvata ja edistää yhdenvertaisuutta elämän eri alueilla. Muiden oikeusturvakeinojen lisäksi etnistä syrjintää valvoo erillinen syrjintälautakunta, joka käsittelee saamelaisten ohella muiden etnisen syrjinnän kohteeksi joutuneiden henkilöiden asioita.

Vähemmistövaltuutettu pitää perusteltuna syrjimättömyyttä ja erityistoimia koskevan artiklan sisällyttämistä sopimukseen. Positiivista erityiskohtelua koskeva sopimuskohdista saattaa vahvistaa valtioiden velvoitetta ryhtyä erityistoimiin saamelaisten sopimuksella turvattujen oikeuksien toteuttamiseksi. Ongelmia voi kuitenkin syntyä tulkinnasta, milloin erityistoimiin on tarvetta. - Artiklan perusteluissa on kiinnitetty huomiota myös yhdenvertaisuuslaissa kiellettyyn välilliseen syrjintään. Sopimustekstiin tulisi sisällyttää määritelmä siitä, mitä kielletyllä syrjinnällä tarkoitetaan.

Lapin käräjäoikeus kysyy, onko maininta syrjimättömyydestä tarpeen, kun ainakin Suomen lainsäädännössä on jo syrjintäkielto.

8 artikla Vähimmäisoikeudet

***Oikeudet, joita suojataan tässä sopimuksessa, ovat vähimmäisoikeuksia. Ne eivät es-
tä yksittäistä sopimusvaltiota laajentamasta saamelaisten oikeuksia tai ryhtymästä
pidemmälle meneviin toimenpiteisiin, eikä niitä voida käyttää perusteena rajoittaa
sellaisia saamelaisten oikeuksia, jotka seuraavat muista oikeussäännöistä.***

Saamelaisneuvosto pitää ratkaisevana sitä, ettei saamelaissopimuksella rajoiteta saa-
melaisilla muiden kansainvälisten sopimusten tai säädösten perusteella olevia oikeuk-
sia. ILO-sopimus on tässä suhteessa erityisen tärkeä. Sen 14 ja 15 artiklat ovat olleet
keskeisiä alkuperäiskansojen maahan kohdistuvien oikeuksien kehittymisen kannalta.
Norjalle ILO-sopimus muodostaa saamelaisten oikeuksien vähimmäistason. Sikäli
kuin Ruotsin ja Suomen vaatimukset asettuvat ILO-sopimusta alhaisemmalle tasolle,
Saamelaisneuvoston mukaan on ajateltavissa, että ne tyytyvät tähän alempaan tasoon.

Soadegili Sámiid Searvi rs:n mukaan sopimustekstissä käytetään joitakin määrittelyitä,
joiden sisältö ei ole vakiintunut ja selkeä tulevien sopimusosapuolten kesken. Esimer-
kiksi maan ja veden perinteistä käyttöä koskeva artikla 34 jättää avoimeksi kenellä on
määrittelyvalta perinteisen käytön suhteen. Myös artikla 35 osoittaa, että määrittely on
monilta osin vielä kesken (*”Valtioiden tulee tässä tarkoituksessa erityisesti määrittellä
ne maa- ja vesialueet, joita saamelaiset perinteisesti käyttävät”*). Sen vuoksi vähim-
mäisoikeuksia koskevaan 8 artiklaan tulisi tehdä lisäys, jonka mukaan sopimusta ei si-
tä tulkittaessa saa käyttää sopimuksen perimmäistä tarkoitusta vastaan.

9 artikla Saamelaisten perinnäistavat

***Valtioiden tulee osoittaa asiaankuuluvaa kunnioitusta saamelaisten oikeuskäsityk-
sille, oikeudellisille perinteille ja perinnäistavoille.***

***Sen mukaisesti, mitä 1 kappaleessa määrätään, tulee sopimusvaltioiden, valmistel-
lessaan lainsäädäntöä sellaisilla aloilla, joilla saattaa olla saamelaisia perinnäista-
poja, erityisesti selvittää, onko perinnäistapoja olemassa ja tulisiko niille siinä tapa-
uksessa antaa suojaa tai tulisiko ne muuten ottaa huomioon lainsäädännössä. Myös
lainkäytössä tulee saamelaiset perinnäistavat ottaa asianmukaisesti huomioon.***

Lapin käräjäoikeus pitää ymmärrettävänä, että valtion tulee ottaa huomioon sisäisessä
lainsäädännössä saamelaiset, mutta miten artiklassa mainittua kunnioitusta osoitetaan?
Sama kunnioitus on käsitteenä myös 13, 21 ja 31 artiklassa. Miten menetellään, jos
saamelaisten perinteet ja perinnäistavat ovat ristiriidassa kansallisen lainsäädännön
kanssa? Tuomioistuimen tehtäviin ei tulisi kuulua selvittää perinnäistapojen ristiriitaa
lain kanssa viran puolesta, vaan ristiriita pitää selvittää vain, jos siihen vedotaan. Oma
asiansa on, miten nämä ristiriidat selvitetään.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan saamelaisten oikeuskäsitysten ja oikeudellisten pe-
rinteiden huomioon ottaminen lainkäytössä asettaa tuomioistuimille uusia haasteita
erityisesti tilanteissa, joissa oikeudenkäynnit koskevat myös muita henkilöitä kuin
saamelaisia. Ratkaisuharkinnassaan tuomioistuimet joutuvat punnitsemaan saamelais-
ten perinnäistapojen merkitystä ja suhdetta toisaalta kirjoitettuun lakiin ja toisaalta ei-
saamelaisten käsityksiin. Ongelmallista tulee olemaan, miten kussakin tilanteessa pai-

notetaan saamelaisten ja ei-saamelaisten käsityksiä. Tällöin joudutaan miettimään myös yhdenvertaisuusperiaatteen ulottuvuutta kussakin ratkaisutilanteessa.

Artiklan toteutumisen kannalta keskeistä tulee olemaan, että saamelaisten oikeuskäsitteet, oikeudelliset perinteet ja perinnäistavat kyetään ottamaan huomioon mahdollisimman hyvin jo lainsäätämisyvaiheessa. Artikla 9 liittyy siten kiinteästi 16-18 artikloissa määriteltyihin oikeuksiin.

Myös *Rovaniemen hallinto-oikeus* näkee artiklan liittyvän kiinteästi yhteen 16-18 artiklassa määriteltyjen oikeuksien kanssa. Mitä paremmin saamelaisten neuvottelu-oikeudet sekä oikeus osallistua heitä koskevien asioiden valmisteluun ja tulla kuulluksi eduskunnassa toteutuvat, sitä paremmin toteutuvat myös 9 artiklan tavoitteet. Tuloksellisinta lienee, jos saamelaisten oikeuskäsitteet, oikeudelliset perinteet ja perinnäistavat voidaan ottaa huomioon jo lainvalmistelutyössä.

Saamelaisten oikeuskäsitteiden ja -perinnäistapojen huomioon ottaminen asettaa tuomioistuimille uusia haasteita, varsinkin jos käsiteltävä asia koskee myös ei-saamelaisia. Tällöin joudutaan punnitsemaan paitsi saamelaisten oikeuskäsitteiden ja -perinteiden suhdetta kirjoitettuun lakiin myös sitä, miten kussakin tilanteessa on painotettava toisaalta saamelaisten käsityksiä ja toisaalta ei-saamelaisten näkemyksiä.

10 artikla Oikeussääntöjen harmonisointi

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaisten yli valtionrajojen suuntautuvan toiminnan kannalta merkityksellisen lainsäädännön ja muun sääntelyn jatkuvaa harmonisointia.

Valtioneuvoston oikeuskansleri toteaa oikeussääntöjen harmonisoinnin edellyttävän tietyjen menettelytapojen luomista, minkä vuoksi jatkovalmistelussa on kiinnitettävä huomiota artiklan täsmällisyyteen.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää saamelaisten yli valtionrajojen suuntautuvan toiminnan kannalta hyvänä, että merkityksellisten lainsäädäntöjen jatkuvaa harmonisointia edistetään.

Myös *Saamelaisasiain neuvottelukunta* pitää pohjoismaiden saamelaisia koskevan lainsäädännön ja hallintokäytännön yhteensovittamista tärkeänä, jotta tosiasiallinen yhteistyö esimerkiksi koulutuksessa, terveys- ja sosiaalipalveluissa ja perinteisten elinkeinojen harjoittamisessa on saamelaisten kesken mahdollista yli valtionrajojen.

Mikäli oikeussääntöjen harmonisointi pitää sisällään myös porotaloutta ohjaavaan sääntelyyn ja elinkeinotuet, se saattaa *Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen* mukaan aiheuttaa merkittäviä muutoksia ainakin kahden maan poronhoidossa, sillä porotalouden tukijärjestelmät poikkeavat eri maissa toisistaan. Porotaloutta koskevien oikeussääntöjen harmonisointi on Suomen osalta muita Pohjoismaita työläämpää, koska porotalous ei ole saamelaisten yksinoikeus edes saamelaisalueella.

Pohjoismaisen yhteistyön pitkiin perinteisiin viitaten *Rovaniemen hallinto-oikeus* katsoo, että saamelaisten aseman ja heitä koskevan lainsäädännön harmonisoinnille on hyvät edellytykset.

11 artikla Yhteistyö kulttuuriin ja elinkeinoihin liittyvissä järjestelyissä

Valtioiden tulee ryhtyä toimenpiteisiin helpottaakseen saamelaisten elinkeinojen harjoittamista ja saamelaisten kulttuuristen tarpeiden tyydyttämistä yli valtionrajojen. Tässä tarkoituksessa valtioiden tulee pyrkiä poistamaan saamelaisten elinkeinotoiminnalla vielä olevia esteitä, jotka johtuvat saamelaisten kansalaisuudesta tai asuinpaikasta taikka muutoin siitä, että saamelaisten asuinalue ulottuu useiden valtioiden alueelle, sekä antamaan saamelaisille mahdollisuus kulttuuritarjontaan siinä maassa, jossa he milloinkin oleskelevat.

Sisäasiainministeriön lausunnossa on viitattu artiklojen 11 ja 12 kohdalla Suomen ja Norjan pohjoisten kuntien väliseen rajayhteistyöhankkeeseen (loppuraportti ”Rajoitta pohjoisessa” luovutettiin 18.5.2004 pääministeri Matti Vanhaselle ja pääministeri Kjell-Magne Bondevikille; kehittämis ehdotusten seurantaraportti valmistui toukokuussa 2005). Hankkeen painopisteenä oli valtakunnan rajat ylittävän yhteistyön lisääminen kunnallisten palvelujen järjestämisessä muun muassa opetus- ja sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveyshuollon aloilla. Rajat ylittävän yhteistyön vahvistuminen antaa mahdollisuuksia parantaa erityisesti saamenkielisten palvelujen saatavuutta.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen mukaan Norjan harjoittama tullipolitiikka luo varsin merkittävän esteen porotalouselinkeinon harjoittamiselle. Laitos pitää varsin epävarmana, että Norjalta löytyy valmiutta purkaa oman maan porotalouden edistämiseksi käytettäviä tullijärjestelmiä.

Lapin käräjäoikeus pitää saamelaisten kulttuuritarjonnan tukemista perusteltuna.

12 artikla Yhteistyö opetuksessa ja hyvinvointijärjestelyissä

Valtioiden tulee ryhtyä toimenpiteisiin antaakseen sopimusvaltiossa asuville saamelaisille mahdollisuuden saada opetusta, terveydenhoitoa ja sosiaalihuoltoa toisessa sopimusvaltiossa, jos se on tarkoituksenmukaisempi ratkaisu.

Kun saamelaisalue Pohjoismaissa keskittyy maiden pohjoisille osille, *Lapin käräjäoikeuden* mielestä on järkevää pyrkiä yhteistyöhön erityisesti opetuksen alalla. Sopimusvaltioiden välistä yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollossa tulisi ylipäänsä kehittää tarkoituksenmukaisemmalla tavalla sekä alueen saamelaiset ja ei-saamelaiset asukkaat tasapuolisesti huomioon ottaen.

Rovaniemen hallinto-oikeuden mukaan artiklassa mainitut palvelut ovat lakisääteisiä, jolloin on otettava huomioon myös tasa-arvo suhteessa maan omaan ei-saamelaiseen väestöön. Naapurimaasta hankittujen palveluiden tulee olla vähintään samantasoisia kuin oman asuinvaltion tai asuinkunnan asukkailleen yleensä tarjoamat palvelut. Toisen sopimusvaltion tarjoamien palveluiden osalta on myös määriteltävä, mikä oman maan viranomaisen palveluista vastaa ja miten muutoksenhaku tapahtuu, jos asiakas on tyytymätön saamiinsa etuuksiin.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry:n mukaan artiklassa määritelty yhteistyö ei toteudu, jollei Suomessa panosteta saamen kielen opetukseen. Tarjonnan tulee kohdistua mahdollisimman moneen päiväkotilapseen ja koululaiseen näiden etnisestä ryh-

mästä riippumatta. Nykyisellä koulutusjärjestelmällä ei saavuteta riittäviä kielellisiä valmiuksia yhteiskunnan tarpeisiin.

13 artikla Saamelaissymbolit

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaisten oikeutta määrätä saamen lipun ja muiden saamelaisten kansallisten symbolien käytöstä. Valtioiden tulee lisäksi yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaissymbolien näkyväksi tekemistä sellaisella tavalla, joka viittaa saamelaisten asemaan omana kansanaan kolmessa sopimusvaltiossa

Ei kommentoitu.

II luku Saamelaishallinto

Yleisiä arvioita

Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että saamelaishallintoa koskevat artiklat 14-22 antavat saamelaisille varsin laajat osallistumisoikeudet sekä päätäntävällän heitä välittömästi ja välillisesti koskevissa asioissa. Perustelujen mukaan saamelaisten neuvotteluoikeus koskisi kaikentyyppisiä asioita, sekä lainsäädäntöä että hallintoa. Neuvotteluoikeutta koskeva 16 artikla on kirjoitettu liian epämääräiseksi ja laajaksi.

Työministeriö näkee saamelaishallintoa koskevien artiklojen 15-19 saamelaiskäräjille takaamat oikeudet niin ikään varsin laajoina

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaishallintoa koskevat artiklat 14-20 korostavat saamelaiskäräjien asemaa maan korkeimpana saamelaistoimielimenä suhteessa valtion hallintoon, kansanedustuslaitokseen ja saamelaisten edustukseen valtioiden välillä; artiklat korostavat myös sopimusvaltioiden saamelaiskäräjien mahdollisuutta perustaa yhteisiä organisaatioita.

Lapin liitto näkee saamelaishallintoa ja saamelaisten itsemääräämisoikeutta koskevien artiklojen (14-33) lähtökohtana nykyisin vallitsevan tilanteen, jonka käytännöt ja tavat on kirjattu sopimuksen artikloiksi.

Myös Rovaniemen hovioikeus näkee saamelaishallintoa ja saamelaisten itsemääräämisoikeutta koskevien artiklojen 13-33 lähtökohtana nykyisen tilanteen, jonka vallitsevat käytännöt ja tavat on kirjattu sopimukseen artikloiksi.

14 artikla Saamelaiskäräjät

Kaikissa sopimusvaltiossa on saamelaiskäräjät, joka on maan korkein saamelaistoimielin. Saamelaiskäräjät edustaa maassa saamelaisia ja se valitaan yleiseen äänioikeuteen perustuvilla vaaleilla saamelaisten keskuudesta.

Tarkemmat säännökset saamelaiskäräjien vaaleista vahvistetaan laissa, joka valmistellaan 16 artiklan mukaisin neuvotteluin saamelaiskäräjien kanssa.

Saamelaiskäräjillä tulee olla sellaisia tehtäviä, jotka mahdollistavat tehokkaan myötävaikuttamisen saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi kansainvälisen oikeuden ja tämän sopimuksen määräysten mukaisesti. Tarkemmat säännökset saamelaiskäräjien toimivallasta vahvistetaan laissa.

Saamelaiskäräjät tekee aloitteita ja antaa lausuntoja kaikista tarpeellisiksi katsomistaan asioista.

Lapin käräjäoikeuden mukaan saamelaiskäräjien tehtävät tulisi määritellä yksityiskohdaisesti. Nykyisellään näyttää siltä, että elimessä on paljon erimielisyyksiä, joita ei voi ratkaista missään, esimerkkinä saamelaisten ja ”lappalaisten” väliset erimielisyydet.

15 artikla Saamelaiskäräjien itsenäiset päätökset

Saamelaiskäräjät tekee itsenäisiä päätöksiä niissä asioissa, joissa sillä kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan on toimivalta tehdä sellaisia päätöksiä.

Saamelaiskäräjät voi sopia valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten yksiköiden kanssa yhteistyöstä saamelaisen kulttuurin ja yhteiskuntaelämän vahvistamiseksi.

Saamelaiskäräjät voi tehdä päätöksiä saamelaisten edustajana kaikissa sopimusvaltioissa siinä laajuudessa, jossa saamelaisten oikeus itsenäisesti päättää tietyistä asioista johtuu kansainvälisestä oikeudesta.

Ei kommentoitu.

16 artikla Saamelaiskäräjien neuvotteluoikeus

Ennen kuin julkinen viranomainen tekee päätöksen asiassa, jolla on olennainen merkitys saamelaisille, tulee saamelaiskäräjien kanssa neuvotella. Näiden neuvottelujen tulee tapahtua riittävän aikaisin, jotta saamelaiskäräjät voisi vaikuttaa asian käsittelyyn ja lopputulokseen.

Valtioiden ei ilman asianomaisten saamelaiskäräjien suostumusta tule ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin tai sallia sellaisia toimenpiteitä, jotka voivat merkittävästi vahingoittaa saamelaisten kulttuurin, elinkeinojen tai yhteiskuntaelämän perustavanlaatuisia elinehtoja.

Ympäristöministeriön mukaan artikla on kirjoitettu ehdottomaan muotoon siten, että kaikkiin siinä tarkoitettuihin toimenpiteisiin on saatava saamelaiskäräjien suostumus. Sitä täydentävästä 37 artiklasta seuraa käytännössä, että varsin monet vaikutuksiltaan ehkä vähäisetkin toimet edellyttäisivät saamelaiskäräjien virallista käsittelyä ja suostumusta. Sen vuoksi sopimusluonnokseen tulisi sisällyttää mahdollisuus vertailla toiminnoista aiheutuvia vaikutuksia saamelaiskulttuurin harjoittamiselle, jolloin toimenpiteiden sallittavuus olisi mahdollista harkita erikseen asianomaisten lainsäädännön tai muun menettelyn perusteella.

Perustelujen mukaan artiklan 2 kappaleessa tarkoitettuna perustavanlaatuisten elinehtojen loukkaamisena pidettäisiin sinänsä vähäisiäkin toimenpiteitä. Tähän liittyen pe-

rusteluissa on maininnat haavoittuvista saamelaisalueista ja melko vahvoista saamelaisalueista, mutta sopimustekstissä näitä alueita ei ole määritelty.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää ensiarvoisen tärkeänä 16 artiklan määräystä, jonka mukaan neuvottelujen saamelaiskäräjien kanssa tulee tapahtua riittävän aikaisin, jotta saamelaiskäräjät voisi vaikuttaa asian käsittelyyn ja lopputulokseen.

Vähemmistövaltuutettu katsoo artiklan täydentävän saamelaiskäräjälaissa säädettyä viranomaisten neuvotteluelvoitetta saamelaiskäräjien kanssa. On tärkeää, että neuvottelut käydään riittävän aikaisin ja että saamelaiskäräjien näkemyksille pannaan paljon painoa silloin, kun ollaan eri mieltä siitä, onko jollain asialla merkitystä saamelaisille.

Lapin ympäristökeskuksen mukaan saamelaiskäräjien neuvotteluoikeuden asianmukainen toteutuminen edellyttää sopimista toiminta- ja menettelytavoista, joilla voitaisiin varmistaa saamelaiskäräjien riittävän aikainen mukanaolo asioiden valmistelussa.

Enontekiön kunnan mukaan artikla sisältää varsin laajan yleisen neuvotteluelvöllisyyden sekä materiaalisen vaatimuksen ottaa rajoituksitta huomioon saamelaisten elinkeino- ym. oikeudet eikä siinä ei ole huomioitu suomalaista todellisuutta. Artiklassa ei ole annettu sisältöä termille 'olennainen' eikä esitetty, mikä taho arvion olennaisuudesta voi tehdä.

Mikäli tarkoituksena on laajentaa nykyistä neuvottelumenettelyä, *Inarin ja Sodankylän kunnat* katsovat, että artikla tulee muotoilla nykytilaa vastaamaan. Toinen vaihtoehto on ottaa mietintöön maininta, että nykyinen käytäntö täyttää artiklan vaatimukset.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan artikkelit 16 ja 17 ovat merkityksellisiä lainvalmistelun lisäksi monien hallinnollisten päätösten kannalta. Laiminlyönnit näissä suhteissa saattavat merkitä sellaista virhettä valmistelun aikana, että hallintopäätös sen perusteella voi tulla valituksen johdosta kumotuksi.

Myös *Rovaniemen hallinto-oikeus* näkee artikkelit 16 ja 17 merkittävinä lainvalmistelun lisäksi monien hallinnollisten päätösten valmistelun kannalta. Esimerkiksi neuvotteluelvoitteen laiminlyönti saattaa muodostaa sellaisen valmisteluvirheen, jonka perusteella hallintopäätös voidaan valituksen johdosta kumota. Kun saamelaiskäräjien neuvotteluoikeutta vastaava säännös on myös saamelaiskäräjälain 9 §:ssä, sopimus ei tältä osin tuone mitään uutta, vaan lähinnä vain korostaa viranomaisten velvollisuutta toimia aktiivisesti neuvotteluoikeuden toteuttamiseksi.

17 artikla Saamelaiskäräjien oikeus muun asian valmistelun aikana

Saamelaiskäräjillä on oikeus olla edustettuna julkisissa neuvostoissa ja komiteoissa, kun nämä käsittelevät saamelaisten etuihin liittyviä asioita.

Saamelaisten etuja koskevat asiat tulee esittää saamelaiskäräjille ennen kuin julkinen viranomainen päättää asiasta.

Valtion tulee selvittää, tarvitaanko saamelaiskäräjien edustusta tai ennakkolausuntoa. Asia tulee selvittää riittävän aikaisin, jotta saamelaiskäräjät voisi vaikuttaa asian käsittelyyn ja lopputulokseen.

Saamelaiskäräjät päättää itse, milloin saamelaiskäräjät haluaa olla edustettuna tai antaa lausunnon asian käsittelyn aikana.

Kun kaikille laeilla on periaatteessa vaikutusta saamelaisalueella, *Enontekiön kunta* pitää ehdotusta sekä yleishallinnolle että asiassa osallisille raskaana ja byrokratiaa lisäävänä.

Inarin ja Sodankylän kunnat pitävät kunnallisen itsehallinnon kannalta kestävämmänä saamelaiskäräjien oikeutta olla edustettuna julkisissa neuvostoissa ja komiteoissa, kun nämä käsittelevät saamelaisten etuihin liittyviä asioita, sekä saamelaiskäräjien oikeutta itse päättää, milloin se haluaa olla näissä edustettuna, jos tarkoitus on, että saamelaiskäräjillä on oikeus laittaa edustajansa myös kunnanhallitukseen ja lautakuntiin. Mietinnössä tulisi todeta selvästi, ettei oikeus koske kunnallisia toimielimiä.

18 artikla Suhde kansanedustuslaitokseen

Sopimusvaltioiden kansanedustuslaitoksen, niiden valiokuntien tai muiden toimielimien tulee pyynnöstä ottaa vastaan saamelaiskäräjien edustajia, jotta nämä voivat tehdä selkoa saamelaisille merkityksellisistä kysymyksistä.

Saamelaiskäräjille tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi kansanedustuslaitoksen käsitellessä sellaisia asioita, jotka erityisesti koskevat saamelaisia.

Sopimusvaltioiden kansanedustuslaitokset vahvistavat tarkemmat säännöt siitä, mitä asioita kuuleminen koskee ja minkälaista menettelyä sovelletaan.

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan sopimuksessa turvataan saamelaiskäräjille edustajiensa kautta mahdollisuus pyynnöstä päästä valiokuntien kuultavaksi käsiteltävässä saamelaisille merkityksellisiä kysymyksiä.

Saamelaisneuvosto katsoo, että yhteydet kansanedustuslaitoksiin tulee säilyttää saamelaisten edustajille avoimina, jotta saamelaiskäräjät voivat halutessaan käyttää tällaista järjestelyä hyväkseen.

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta toteaa, että uudessa perustuslaissa säädetään tyhjentävästi asioiden vireilletulotavat eduskunnassa. Yleisesti ottaen ei ole ajateltavissa, että tavallisessa laissa yksittäisille kansanryhmille tai järjestöille varattaisiin oikeus toimittaa asioitaan ja asiakirjojaan eduskunta- tai valiokuntakäsittelyyn.

19 artikla Saamelaiset ja kansainvälinen edustus

Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia valtioidenvälisissä asioissa.

Valtioiden tulee edistää saamelaisten edustusta kansainvälisissä instituutioissa sekä saamelaisten osallistumista kansainvälisiin kokouksiin.

Saamelaisneuvosto lausuu, että artikla ei saa vaikuttaa neuvoston oikeuteen osallistua sellaisiin kansainvälisiin kokouksiin tai sellaiseen valtioiden väliseen yhteistyöhön, johon neuvosto on jo saanut tällaisen osallistumisoikeuden (esim. Arktinen neuvosto).

Osallistumisesta voidaan toki pyrkiä tapauskohtaisesti sopimaan saamelaiskäräjien kanssa, mutta neuvosto pitää itsestään selvänä, että sen ngo-organisaation ominaisuudessa jo saavuttama osallistumisoikeus säilyy jatkossakin.

20 artikla Yhteiset saamelaisorganisaatiot

Sopimusvaltioiden saamelaiskäräjät voivat muodostaa yhteisiä organisaatioita. Valtioiden tulee tarvittaessa yhteistoiminnassa saamelaiskäräjien kanssa edistää julkisen vallan siirtämistä tällaisille yhteisille organisaatioille.

Kun artiklassa on kysymys julkisen vallan siirtämistä koskevasta asiasta, *sisäasianministeriö* katsoo, että artiklaa saattaisi olla tarpeen täsmentää jatkovalmistelussa erityisesti perustuslain 119 ja 124 §:n näkökohdat huomioon ottaen.

Lapin käräjäoikeuden mukaan voi perustellusti kysyä, voiko julkista valtaa siirtää esitetyille elimille.

21 artikla Muut saamelaiset yhteisöt

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaiskyläiä, siidoja, paliskuntia, kolttasaamelaisten kyläkokouksia ja muita saamelaisten toimivaltaisia organisaatioita tai paikallisia saamelaisia edustajia sekä tarvittaessa neuvotella näiden kanssa.

Saamelaiskäräjät katsoo artiklan selventävän kolttien kyläkokouksen ja saamelaisten muiden toimivaltaisten organisaatioiden itsenäistä neuvotteluasemaa valtion kanssa.

Näkkälän, Sallivaaran ja Vätsärin paliskunnat sekä Suoma Boazosámit rs / Suomen poronhoitajasaamelaiset ry katsovat, että artikla, jonka mukaan saamelaispaliskunnat voivat itsenäisesti edustaa poronhoitoa neuvotteluissa valtiovallan kanssa, edellyttää saamelaispaliskunnille itsenäistä asemaa myös poronhoitolaissa.

Eanodaga Sámiid searvi rs:n näkemyksen mukaan paliskunnan kunnioittaminen tulee poistaa artiklasta, koska paliskunta ei ole saamelainen poronhoitoyksikkö.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry:n mukaan artiklan tavoite ei toteudu, jollei Suomessa ryhdytä laajoihin sivistys- ja tiedotustoimiin kansan keskuudessa olevien ennakoasenteiden poistamiseksi.

22 artikla Saamelaisalue

Valtioiden tulee aktiivisesti pyrkiä vahvistamaan ja kehittämään sitä aluetta, jossa saamelaiset voivat hoitaa tämän sopimuksen ja valtioiden lainsäädännön mukaisia erityisiä oikeuksiaan.

Enontekiön kunnan mukaan artiklassa huomioida ainakaan sitä, että saamelaisalueella asuu muitakin kuin saamelaisia.

III luku Saamen kieli ja saamelainen kulttuuri

Yleisiä arvioita

Lapin liitto näkee saamelaishallintoa ja saamelaisten itsemääräämisoikeutta koskevien artiklojen (art. 14-33) lähtökohtana nykyisen tilanteen, jonka käytännöt ja tavat on kirjattu sopimuksen artikloiksi. Tämä pätee myös saamelaisia koskeviin opetus-, sosiaali- ja terveystoimen palveluihin liittyviin artiklaehdotuksiin, jotka niin ikään noudattavat nykyistä käytäntöä. Näiden palvelujen järjestämisestä ei kuitenkaan saa aiheutua saamelaisalueen kunnille poikkeuksellisia kuluja tai lisäkustannuksia.

Roavvenjárgga sámii searvi katsoo, että saamelaissopimuksen tulee parantaa saamelaisten peruspalveluja koko Suomessa ja ottaa huomioon saamelaislapset, nuoret, ikäihmiset ja vanhukset. Saamen kielen ja kulttuurin jatkuvuuden takaamiseksi Suomessa on saamen kielen opiskelumahdollisuus turvattava myös saamelaisalueen ulkopuolella, missä noin 70 % alle kouluikäisistä saamenkielisistä lapsista jo nyt asuu. Saamelainen koulutus tulee olla saamelaisten itsensä hallussa peruskoulusta korkeasteelle. Kaikkien saamelaisyhdistysten rahoitus tulee turvata tasapuolisesti.

Myös *SamiSoster ry* viittaa saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten suureen määrään ja toteaa, että myös näillä lapsilla tulisi olla nykyistä parempi oikeus ja mahdollisuus saada opetusta saamen kielessä ja saamen kielellä. Tämä tulisi ottaa paremmin huomioon sopimustekstissä, samoin kuin saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten oikeus saada myös sosiaali- ja terveystoimen palveluja kieleensä ja kulttuuriin taastaansa mukautettuna.

Jos saamelaissopimus pyrkii rakentamaan parempaa tulevaisuutta saamelaisille, *Suomen Saamelaistaiteilijat ry:n* mielestä on tärkeää huomioida, että saamelainen taide on ollut ja tulee edelleenkin olemaan keskeisellä sijalla saamelaisten elämässä. Sen vuoksi yhdistys edellyttää kokonaisvaltaista kulttuurinäkemystä, johon kuuluvat yhtäläisesti kaikki taiteenalat, niin kirjallisuus, teatteri, musiikki, saamelaiskäsityö (duodji) kuin kuvataidekin. Kokonaisvaltaiseen kulttuurinäkemykseen kuuluu myös yhteys luontoon ja sen myötä luonnollisena osana myös saamelainen maailmankatsomus ja hengellinen elämä, mitkä niin ikään on huomioitava saamelaissopimuksessa.

23 artikla Saamelaisten kielelliset oikeudet

Saamelaisilla tulee olla oikeus käyttää, kehittää ja välittää tuleville sukupolville kieltään ja perinteitään samoin kuin edistää saamen kielen taidon levittämistä myös sellaisille saamelaisille, jotka osaavat kieltä vain epätäydellisesti tai eivät lainkaan osaa sitä.

Saamelaisilla tulee olla oikeus päättää henkilönimistään ja maantieteellisistä nimistään sekä ylläpitää tätä nimistöä ja saada sille yleistä tunnustusta.

Vähemmistövaltuutettu pitää saamelaisten kielellisten oikeuksien ja heidän kielellisen asemansa kehittämistä sopimuksen keskeisenä tavoitteena.

24 artikla Valtioiden vastuu saamen kielestä

Valtioiden tulee mahdollistaa saamelaisille saamen kielen säilyttäminen, kehittäminen ja levittäminen. Valtioiden tulee huolehtia siitä, että saamelaista kirjaimistoa voidaan käyttää tehokkaasti tässä tarkoituksessa.

Saamen kieltä tulee voida käyttää tehokkaasti tuomioistuimissa ja hallintoviranomaisissa saamelaisalueilla sekä myös näiden alueiden ulkopuolella sellaisissa asioissa, joita on ensin käsitelty saamelaisalueilla tai joilla muuten on erityinen liittymä näihin alueisiin.

Sopimusvaltioiden tulee edistää saamenkielisen kirjallisuuden julkaisemista.

Tämän artiklan määräykset koskevat myös harvinaisempia saamen kielimuotoja.

Työhallinnon tavoitteena on, että tärkeimmät asiakirjat tuotetaan myös saamen kielellä ja että saamelaisalueen työvoimatoimistoissa on saamen kieltä osaavia virkailijoita. Työministeriö pitää kuitenkin epätodennäköisenä, että saamen kielen harvinaisten muotojen käyttäminen voisi yleistyä työhallinnossa, koska se edellyttäisi huomattavaa resurssien lisäystä kielenkääntäjien saatavuuden ja erilaisten tekstien oikeakielisyyden varmistamiseksi.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että saamen kielen tehokas käyttäminen saamelaisalueen ulkopuolella asioissa, joilla muuten on erityinen liittymä saamelaisalueeseen, saattaa olla liian pitkälle menevä vaatimus, jonka toteuttaminen voi olla käytännössä vaikeaa.

Saamelaisneuvoston mukaan tavoitteena tulisi olla saamen kielen käytön lisääntyminen kaikilla elämän alueilla, ei vain tuomioistuimissa ja/tai yhteydenpidossa hallintoviranomaisiin. Tähän nähden artiklan 2 kappale on saanut hieman suppean sisällön.

Rajavartiolaitoksen esikunta katsoo, että sopimustekstissä on syytä täsmällisesti määrittellä, mitä saamen kielellä sopimuksessa tarkoitetaan ja ottaa huomioon, että kansallisen lainsäädännön mukaista saamen kielen merkitystä ei tulisi sopimuksessa enää laajentaa kattamaan myös muissa sopimusvaltiossa puhuttavia saamen eri kielimuotoja/saamelaismurteita. Jo saamen kielilaisissa saamen kielelle annettu merkitys aiheuttaa huomattavia käytännön ongelmia Lapin pohjoisosien kolmikielisellä saamelaisalueella, esim. kohtuuttomia aikaviiveitä palvelujen tarjoamisessa sekä huomattavia kustannuksia tulkkipalvelujen käytössä ja henkilöstön kouluttamisessa.

Lapin käräjäoikeuden mukaan ongelma on pitkälti siinä, miten inarinsaamen ja kolntansaamen kieli ja kulttuuri voidaan turvata pohjoissaamen rinnalla.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että saamelaisten kielelliset oikeudet on varsin hyvin toteutettu saamen kielilaililla. Käytännön ongelmaksi on kuitenkin osoittautunut voimavarojen puute (saamenkielentaitoinen henkilöstö, riittävät tulkkauksen ja käännöspalvelut ym).

Myös *Rovaniemen hallinto-oikeuden* mielestä saamelaisten kielelliset oikeudet on jo varsin pitkälle taattu saamen kielilaililla. Käytännössä ongelmana on resurssien puute

(saamenkielentaitoinen henkilöstö, riittävät tulkkaus- ja käännöspalvelut ym). Sama resurssien puute todennäköisesti haittaa myös muiden saamelaisopimuksessa tarkoitettujen, saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvien oikeuksien toteuttamista.

Oulun yliopiston/humanistisen tiedekunnan mukaan artikla täsmentää valtion vastuun koskemaan muun muassa saamenkielisen kirjallisen julkaisemista ja harvinaisempia saamen kielimuotoja.

Suomen Saamelaistaiteilijat ry toteaa, että kielen säilymisen ja kehittymisen turvaaminen edellyttää kertomaperinteen lisäksi vahvaa kaunokirjallisuutta kaikille saamelaiden kieliryhmille. Kirjallisuuden elvyttämiseksi, ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi on luotava kattava ja tehokas tukijärjestelmä.

25 artikla Saamelaiset tiedotusvälineet

Sopimusvaltioiden tulee luoda edellytyksiä itsenäiselle saamelaiselle tiedotusvälinepolitiikalle, joka mahdollistaa saamelaisille tiedotusvälineille oman kehityksensä ohjaamisen ja yleisesti kiinnostavia asioita koskevan tiedon ja mielipiteiden ilmaisun rikkaan ja monipuolisen tarjoamisen saamelaisille.

Valtioiden tulee huolehtia, että saamenkielisiä ohjelmia voidaan lähettää radiossa ja televisiossa sekä edistää saamenkielisten lehtien julkaisemista. Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa myös edistää yhteistyötä yli valtionrajojen sellaisten tiedotusvälineiden kanssa, jotka tarjoavat saamenkielistä ohjelmaa tai saamenkielisiä artikkeleita.

Mitä toisessa kappaleessa määrätään saamen kielestä, koskee kohtuullisessa laajuudessa myös harvinaisempia saamen kielimuotoja.

Eduskunnan oikeusasiamies ei näe käytännön esteitä artiklan tavoitteiden toteuttamiselle.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry:n mukaan ei riitä, että radiossa ja televisiossa voidaan lähettää saamenkielisiä ohjelmia. Tarvitaan myös saamelaisten tekemiä saamenkielisiä ohjelmia sekä suomenkielistä tiedotusta Saamen maasta ja sen kansasta.

26 artikla Saamelainen koulutus

Saamelaisalueiden saamelaisille tulee varata tilaisuus opetukseen saamen kielessä ja saamen kielellä. Opetus ja opintotukijärjestelmä tulee mukauttaa heidän taustaansa. Opetuksen tulee mahdollistaa kaiken tasoiseen jatkokoulutukseen osallistuminen ja samalla vastata saamelaisten tarpeisiin voida vastaisuudessakin toimia perinteisten saamelaisten elinkeinojen parissa. Opintotukijärjestelmä tulee muotoilla siten, että se mahdollistaa korkeamman koulutuksen saamen kielellä.

Saamelaisalueen ulkopuolella saamelaisille lapsille ja nuorille tulee antaa tilaisuus saamen kielen opetukseen, samoin kuin opetukseen saamen kielellä siinä laajuudessa kuin sen arvioidaan olevan kohtuullista erityisillä alueilla. Opetus tulee mahdollisimman laajasti mukauttaa heidän taustaansa.

Valtakunnalliset opetussuunnitelmat tulee laatia yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa ja sopeuttaa saamelaisten lasten ja nuorten kulttuuriseen taustaan ja tarpeisiin.

Opetusministeriö toteaa, että perusopetuslain mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä ja että opetuskielenä voi olla saame myös saamelaisalueen ulkopuolella. Ministeriö kiinnittää huomiota saamelaisalueen ulkopuolella annettavan saamen kielen opetuksen turvaamiseen ja kehittämiseen. Opetushallitus myöntää opetus- ja kulttuuritoimesta annetun lain 42 §:n mukaiset valtionavustukset saamen kielen opetusta varten.

Työministeriö pitää puutteena sitä, että mietinnössä ei ole käsitelty saamelaisille suunnatun ammatillisen keskiasteen koulutuksen tai ammatillisen aikuiskoulutuksen mahdollisuuksia edistää saamelaista kulttuuria ja saamelaisten työllisyyttä. Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestää kuitenkin säännöllisesti sekä omaehtoista että työvoimapolitiittista ammatillista aikuiskoulutusta saamelaisten perinteisissä ammateissa.

Vähemmistövaltuutettu näkee artiklan yleisluontoisena ja tulkinnanvaraisena siltä osin kuin siinä viitataan saamelaisalueen ulkopuolella tapahtuvan opetuksen järjestämismallin velvoitteen kohtuullisuuteen sekä erityisiin, tarkemmin määrittelemättömiin alueisiin. Puutteena vähemmistövaltuutettu pitää sitä, että sopimusehdotuksessa ei huomioida erikseen saamelaisten oikeutta omakieliseen päivähoitoon. Opetuksen lisäksi saamenkieliselä päivähoitolla on keskeinen merkitys kielen ja kulttuurin säilymisen ja kehittymisen kannalta.

Saamelaisneuvosto pitää artiklan 3 kappaletta epämääräisenä. Sopimuksen tavoitteena olevan itsemääräämisoikeuden nojalla saamelaiskäräjillä tulee olla oikeus itse vahvistaa saamelaista koulutusta koskevat opetussuunnitelmat, ja joka tapauksessa ainakin peruskouluasteelle. Peruskouluopetus on niin tärkeä edellytys saamelaisen kulttuurin säilymiselle ja kehittymiselle, että saamelaisten tulee voida itse huolehtia peruskouluasteen opetussuunnitelmien vahvistamisesta. Selkeänä puutteena on pidettävä myös sitä, ettei sopimusehdotuksessa ole lainkaan huomioitu korkeakouluopetusta. Saamen kansalla tulee olla oikeus perustaa ja ylläpitää opetusjärjestelmiä kaikilla tasoilla.

Eanodaga Sámiid searvi rs:n mukaan opintotukijärjestelmän mukautuminen saamelaisten taustaan ei vastaa Suomen perustuslakia, koska opintotukijärjestelmän tulee perustua kaikkien kansalaisten tasavertaiseen kohteluun. Opetuksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten voidaan järjestää saamenkielistä opetusta koulutuksen eri tasoilla ja miten saamenkielistä opetusta tuetaan.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry ei pidä koulutuksen minimistandardeja riittävinä. Myös opetussuunnitelmat tulisi harmonisoida eri maissa kulttuurialueittain, ja opintotuen koskea myös niitä, jotka opiskelevat vain saamen kieltä jonkin erityisalueen ”täsmäkurssilla”.

27 artikla Tutkimus

Sopimusvaltioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa luoda hyvät edellytykset tutkimukselle, joka palvelee saamelaisen yhteiskunnan tiedontarvetta ja edistää saamelaisten tutkijoiden rekrytointia. Saamelaista tutkimusta suunniteltaessa

tulee ottaa huomioon saamelaisen yhteiskunnan kielelliset ja kulttuuriset olosuhteet.

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaisten ja muiden tutkimuslaitosten yhteistoimintaa valtion rajojen sisä- ja ulkopuolella sekä tukea tutkimuslaitoksia, jotka erityisesti harjoittavat 1 kappaleessa tarkoitettua tutkimusta.

Saamelaisten elinoloja koskevaa tutkimusta harjoitettaessa tulee ottaa huomioon saamelaisten alkuperäiskansa-aseman vaatimat eettiset säännöt.

Saamelaisneuvosto ei pidä artiklan muotoilua riittävän velvoittavana. Artiklassa tulee selkeästi todeta, että saamelaisilla on oikeus saada käyttöönsä välttämättömät voimavarat sopimuksen tarkoitusta palvelevaan tutkimustoimintaan. Artiklan tulee johtaa siihen, että saamelaisten yhteistä tutkimustoimintaa tuetaan sekä taloudellisesti että institutionaalisesti. Tällainen tutkimustoiminta on juuri nyt pohjalukemissa, kun sitä pääosin harjoittanut Pohjoismaista Saamelaisinstituuttia ollaan parhaillaan sulauttamassa tiettyyn kansalliseen laitokseen.

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, ettei tutkimusta tule rajoittaa sopimusteksteillä, vaan tukea. Jokaisessa maassa on omat tutkimuksen eettiset sääntönsä, joiden tulee koskea myös saamelaisia. Eettiset rajoitukset saamelaisuuteen vedoten voivat estää hyödyllistenkin tutkimusten tekemisen.

28 artikla Saamelaisia koskeva opetus ja tiedottaminen

Saamelaisten kulttuurin ja yhteiskuntaelämän tulee tarkoituksenmukaisella tavalla ilmetä opetuksessa myös saamelaisyhteisön ulkopuolella. Opetuksen tulee erityisesti pyrkiä edistämään tietoa saamelaisten asemasta valtioiden alkuperäiskansana. Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa järjestää saamelaisten kulttuurin ja yhteiskuntaelämän opetusta sellaisille ihmisille, jotka aikovat työskennellä saamelaisalueella.

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa huolehtia siitä, että yleistä tietoa saamelaisesta kulttuurista ja saamelaisten yhteiskuntaelämästä levitetään laajasti.

Opetusministeriön mukaan nykyisen hallitusohjelman koulutuspoliittisiin arvoihin kuuluvat ihmisten yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus, kansainvälisyys, vastuu ympäristöstä ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Kansainvälistymisen rinnalla korostetaan alueellisuutta ja paikallisuutta. Monikulttuurisuus ja eri kieliryhmien tarpeet huomioidaan. Ihmisten yhdenvertaisuutta ja alueiden välistä tasa-arvoa vahvistetaan.

Oulun yliopisto/humanistinen tiedekunta toteaa, että saamelaisista on saatavilla hyvin vähän sellaista objektiivista tietoa, joka olisi hyödyksi pääväestölle. Sen vuoksi on toivottavaa, että sopimusvaltiot sopimuksen voimaantulon jälkeen edellyttävät kaikissa korkeakouluissa ja yliopistoissa pidettäväksi kursseja, joilla annetaan tietoa saamelaisista ja heidän kielestään, kulttuuristaan, elinoloistaan ja historiastaan.

29 artikla Sosiaali- ja terveystoimi

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa huolehtia siitä, että terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut saamelaisten asuinalueilla järjestetään siten, että näillä alueilla asuville saamelaisille taataan heidän kielelliseen ja kulttuuriseen taustansa mukautettua apua.

Sosiaali- ja terveystoimien tulee myös saamelaisten asuinalueiden ulkopuolella ottaa huomioon saamelaisten asiakkaiden ja potilaiden kielellinen ja kulttuurinen tausta.

Vähemmistövaltuutettu katsoo, että määräys velvoittaa sosiaali- ja terveystoimien tekemään yhteistyötä saamelaiskäräjien kanssa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseksi niin, että niissä otetaan huomioon saamelaisten sosiaaliset ja kulttuuriset olosuhteet. Palvelujen nykyistä parempi kielellinen ja kulttuurinen soveltaminen saamelaisten tarpeisiin voisi tapahtua sosiaali- ja terveyspalvelujen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaavien viranomaisten yhdenvertaisuussuunnittelun osana.

Enontekiön kunnan mukaan artiklan sanamuodoista ja perusteluista saa sen käsityksen, että saamelaiskäräjät tulisivat osallistumaan sosiaali- ja terveystoimen organisointiin. Sosiaali- ja terveyspalveluiden organisoimisen ja järjestämisen tulee vastaisuudessakin olla kuntien vastuulla ja valtion vastata saamelaisille mahdollisesti annettavista lisäpalveluista.

Inarin ja Sodankylän kunnat katsovat niin ikään, että sosiaali- ja terveyspalvelujen organisoimisen ja järjestämisen tulee vastaisuudessakin olla kuntien vastuulla ja että valtion tulee vastata saamelaisille mahdollisesti annettavista lisäpalveluista.

*Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että artiklan 1 kappaleen viimeinen sana *apu* tulee muuttaa sanaksi *palvelu*.*

30 artikla Saamelaiset lapset ja nuoret

Saamelaisilla lapsilla ja nuorilla on oikeus harjoittaa kulttuuriaan sekä säilyttää ja kehittää saamelaista identiteettiään.

Opetusministeriö pitää saamelaisten lasten ja nuorten mainitsemista omana ryhmänään myönteisenä asiana. Artiklan sisältö on kuitenkin kovin suppea siihen nähden, että sopimusluonnoksen muissa artikloissa samoja oikeuksia vahvistetaan koko väestönosalle. Sen vuoksi artiklaan tulisi lisätä osuus, jossa kannustetaan tukemaan saamelaisnuorten ja –lasten identiteetin säilymistä ja kehittymistä, omaehtoista kulttuuria ja itseilmaisua sekä edistämään saamelaisnuorten osallistumista yleiseen nuorisotyöhön ja –toimintaan.

Eanodaga Sámiid searvi rs mielestä saamelaiset lapset ja nuoret tulisi huomioida sopimustekstissä paremmin. Saamelaiset vanhuksat on sopimuksesta unohdettu täysin, vaikka saamelaisalueelle on syntymässä kasvava saamenkielisten vanhuspalveluiden tarve.

31 artikla Perinteinen tietämys ja kulttuurinilmaukset

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaisten oikeutta hallita perinteistä tietämystään ja perinteisiä kulttuurinilmauksiaan sekä edistää sitä, että saamelaiset voivat säilyttää ja kehittää niitä sekä välittää niitä tuleville sukupolville.

Kun muut kuin saamelaiset käyttävät saamelaiskulttuuria taloudellisesti hyväkseen, tulee valtioiden edistää sitä, että saamelaisilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja saada kohtuullinen osa toiminnan taloudellisesta tuloksesta. Saamelaiskulttuuria tulee suojella sellaisten kulttuuristen ilmaisujen käytöltä, jotka harhaanjohtavalla tavalla näyttävät olevan saamelaista alkuperää.

Valtioiden tulee edistää sitä, että saamelaisten perinteiset taidot otetaan huomioon saamelaisten elinoloista päätettäessä.

Opetusministeriö katsoo, että henkistä omaisuutta koskevat kansalliset lait (tekijänoikeus- ja teollisoikeuslait, vilpillistä kilpailua koskeva lainsäädäntö) ja Euroopan yhteisön vastaava lainsäädäntö tarjoavat puitteet oikeudelliselle suojalle tämän asia-alueen osalta. Sen yli menevän suojan tarvetta ja muotoa on arvioitava perusteellisesti. Asia-alueesta on jo vuosia käyty keskustelua kansainvälisillä foorumeilla (esim. Maailman henkisen omaisuuden järjestössä WIPO), mutta yhteisymmärrystä ei ole saavutettu siitä, minkälainen kansainvälinen ratkaisu asiassa tulisi saada aikaan. Vaihtoehtoina on esitetty muun muassa sopimusta, suositusta ja julistusta.

On tärkeää, että WIPOssa käytävää kansainvälistä keskustelua ja valmistelua seurataan saamelaissopimusta valmisteltaessa ja että myös EU:n näkemykset asiassa otetaan huomioon. Artikla 31 ei saa johtaa tilanteeseen, jossa pohjoismaiden pitäisi kehittää uusia suojamuotoja samaan aikaan kun kansainväliset ratkaisut näissä asioissa puuttuvat.

Saamelaiskäräjät viittaa siihen, että artiklassa käsitteestä ”tradionella kunskap” on suomeksi käytetty ilmaisuja ”perinteiset taidot” ja ”perinteinen tietämys”, ja esittää, että käsitteestä käytetään suomen kielellä pelkästään muotoa ”perinteinen tietämys”.

Lapin yliopiston Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti on pitänyt ongelmallisimpana sitä, miten asiantuntijaryhmä on käsitellyt alkuperäiskansojen perinteistä tietoa. Mietinnössä on priorisoitu termiä ”taito”, joka instituutin mukaan ei asiallisesti kuvaa alkuperäiskansojen tiedonhankkimisen muotoa: tiedon hankkimista ympärivuotiseen, jokapäiväiseen havainnointiin perustuen esim. alkuperäiskansojen pyyntielinkeinojen harjoittamisen yhteydessä. - Perinteisen taidon on mietinnössä katsottu sisältävän *taidot ja tiedot*: ”Perinteisiä taitoja ovat eri sukupolvien välittämät taidot ja tiedot esimerkiksi kasveista, eläimistä ja muista luonnonvaroista sekä niiden hallinnoimisesta” (s. 206). Instituutti katsoo, että tämä määritelmä ei sisällä perinteistä tietoa tiedonhankinnan muotona. Sitä ei löydy myöskään artiklasta 27, joka nimenomaan käsittelee tutkimusta. Saamelaisten perinteisen tiedon ja toimintatapojen vaikutuksesta ympäristönhallintaan ei löydy mainintaa myöskään ympäristönsuojelua ja ympäristöhallintoa koskevasta artiklasta 40.

Museovirasto pitää artiklan sisältöä väljänä ja tulkinnanvaraisena sekä katsoo määräyksen olevan ristiriidassa sen kanssa, että jollakin toisella on tekijänoikeus omaan it-

senäiseen teokseen ja siten myös oikeus hyödyntää sitä. Tämänkaltaisella sopimuksella ei voida ohittaa voimassa olevan lainsäädännön yleisperiaatteita, eikä sellaiseen muutokseen tule edes pyrkiä.

Eanodaga Sámiid searvi rs:n mukaan tällä hetkellä ei ole olemassa lainsäädännöllistä määritelmää siitä, mitkä aineellisen kulttuurin piirteet määritellään yksinomaan saamelaisiksi. Ilman sellaista määritelmää artikla ei voi toteutua. Suomessa esimerkiksi lapinpukua, saamelaista poronhoitoa ja noitarumpukuvioita on hyödynnetty vapaasti suomalaisten elinkeinonharjoittajien toimesta.

32 artikla Saamelaiset kulttuurimuistomerkit

Saamelaisia kulttuurimuistomerkkejä tulee suojata lailla. Niiden hallinnoinnin tulee kuulua saamelaiskäräjille tai kulttuurilaitoksille yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa.

Valtioiden tulee ryhtyä saamelaisten kulttuurimuistomerkkien dokumentointia, suojelua ja hallintoa koskevaan valtioiden rajat ylittävään yhteistyöhön.

Valtioiden tulee edistää sitä, että saamelaisalueilta pois viedyt, saamelaisyhteisölle erityisen tärkeät kulttuurimuistomerkit, luovutetaan sopiviin museoihin tai kulttuurilaitoksille sopimusvaltioiden saamelaiskäräjien kanssa tehtävän tarkemman sopimuksen mukaan.

Opetusministeriö toteaa, että mukaan saamelaisten kulttuurimuistomerkkien suojelu on järjestetty Suomessa osana valtakunnallista muinaisjäännösten ja rakennetun ympäristön suojelua. Muinaisjäännösten suojelusta säädetään muinaismuistolaissa. Rakennetun ympäristön ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ympäristöjen suojelu tapahtuu pääsääntöisesti maankäyttö- ja rakennuslain perusteella. Valtakunnallisesti arvokkaiden kohteiden suojelu tapahtuu rakennussuojelulain nojalla. On tärkeää, että saamelaista kulttuuriperintöä edustavat kohteet jatkossakin suojellaan ja niitä hallinnoidaan näiden lakien ja periaatteiden mukaisesti yhteistyössä eri viranomaisen, asiantuntijoiden ja paikallistahojen kanssa.

Saamelaismuseo Siida on museolain säännösten nojalla nimetty valtakunnalliseksi erikoismuseoksi, jonka tehtävänä on tallentaa, esitellä ja tutkia saamelaisten henkistä ja aineellista kulttuuriperintöä. Siidan kokoelmien kartuttamisen ja täydentämisen tulisi jatkossakin perustua ensisijaisesti museon asiantuntemukseen sekä museoiden väliseen asiantuntija-, näyttely- ja kokoelmayhteistyöhön.

Lapin ympäristökeskuksen mielestä suojelun kohteena tulisi olla koko saamelainen kulttuuriympäristö.

Museoviraston mukaan artikla koskee saamelaisten aineellista perintöä, joten artiklan sisältöä paremmin vastaava muotoilu ja vastine norjankieliselle kulturminne-termille on suomeksi ”saamelaisten aineellinen kulttuuriperintö” tai vaihtoehtoisesti ”saamelaiset kulttuurimuistot”. Sopimusehdotuksessa käytetty kulttuurimuistomerkki-termi, joka perustelujen mukaan kattaa sekä kiinteät muinaisjäännökset että irtaimet muistoesineet, on hämmentävä, koska termi ei vastaa Suomen lainsäädännössä käytettyjä määritelmiä. - Myös 9 artiklan käännökseen (samiska sedvanor–saamelaisten perin-

näistävät) Museovirasto näkee sisältyvän asiasisällön vastaavuuteen liittyvää epätarkkuutta.

Suomen valtio on sitoutunut kulttuuriperintöön sisältyvien arvojen huomioimiseen ja turvaamiseen kansallisessa lainsäädännössä sekä eurooppalaisissa ja kansainvälisissä sitoumuksissa. Saamelainen kulttuuriperintö kuuluu kansalliseen kulttuuriperintöomme, jonka osana sillä on tunnustettu ja turvattu erityisluonne ja erityisasema. Hallintokäytäntöjä, osallistumis- ja vuorovaikutusprosesseja, asiantuntijatoiminnan sisältöjä sekä valtakunnan rajat ylittävää yhteistyötä voidaan ja tulee kehittää näissä jo olemassa olevissa puitteissa, yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa.

Kiinteiden muinaisjäännösten suojelu ja hallinnointi edellyttää tehtävästä vastaavalla laaja-alaista asiantuntemusta ja ammattitaitoista henkilökuntaa. Muutos nyt vallitsevasta tilanteesta edellyttää, että saamelaiskäräjät hankkisi riittävän kattavan asiantuntemuksen aineellista kulttuuriperintöä koskien. Tämä ei voi tapahtua hetkessä eikä ilman merkittävää ja jatkuvaa panostusta asiaan. Esim. arkeologisen löytöaineiston asianmukainen käsittely ja säilytys vaativat ammattitaitoista henkilökuntaa ja sopivia säilytystiloja.

Museoviraston mukaan saamelaisalueelta pois vietyjen kulttuurimuistomerkkien luovuttamista sopiviin museoihin tai muihin kulttuurilaitoksiin koskeva säännösehdotus ja sen perustelut ovat ristiriidassa keskenään. Sopimuksella ei tule pyrkiä saamelaisalueelta laillisesti muualle viedyn esineistön palauttamiseen. ”Rajat ylittävä yhteistyö” museoesineiden osalta kohdannee lisäksi ongelmia mm. kulttuuriesineiden maastaviennistä annetun lain rajoituksista johtuen. Mainittu laki koskee kaikkia Suomessa valmistettuja - myös saamelaisia – esineitä..

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että saamelaisten kulttuurimuistomerkkien hallinnoinnin tulee kuulua saamelaiskäräjille, joka tosin voi luovuttaa hallinnoinnin myös jollekin kulttuurilaitokselle, jos säilyttää valvontavelvollisuuden itsellään. Saamelaisyhteisön tärkeät kulttuurimuistomerkit tulee luovuttaa ensisijaisesti saamelaisalueen museoihin/kulttuurilaitoksiin ja vain perustellusta syystä saamelaisalueen ulkopuolelle.

33 artikla Kulttuurin perusta

Valtioiden velvollisuudet saamelaiskulttuurin suhteen käsittävät myös kulttuurin aineellisen perustan siten, että saamelaisille tarjotaan välttämättömät elinkeinoihin liittyvät ja taloudelliset edellytykset säilyttää ja kehittää kulttuuriaan.

Saamelaiskäräjät katsoo, että artiklan kulttuurikäsite tulisi laajentaa koskemaan kaikkia saamelaisia elinkeinosta riippumatta. Saamen alkuperäiskansaan kuuluvan henkilön kulttuurinen oikeus maan ja veden perinteiseen käyttöön ei saa olla sidottu pelkästään taloudellisen lainsäädännön turvaamien elinkeinojen harjoittamiseen. Kaikilla saamelaisilla tulee olla oikeus käyttää hyväksi esimerkiksi sukunsa vanhoja alueita saamelaiseen kulttuuriin kuuluvalla ja sitä säilyttävällä tavalla

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos pitää tätä myös saamelaisten elinkeinojen taloudellisten edellytysten suojaa koskevaa artiklaa sanamuodoltaan varsin väljänä ja sel-laisena, että se jättää sisällön muotoutumisen myöhemmän kansallisen keskustelun va-

raan. Artikla kaipaa tarkempaa kansallista keskustelua/sisällöstä sopimista ja vaikutusten arviointia ennen sopimuksen hyväksymistä. Saamelaisporonhoidon mahdollisten erityistukijärjestelyjen vaikutukset muuhun Suomessa harjoitettuun poronhoitoon ja poronlihan tuottajahintaan on samalla selvitettävä.

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että artikla edellyttää Suomen valtion aloittavan erityistoimet saamelaisporonhoidon tukemiseksi.

IV luku Saamelaisten oikeus maahan ja veteen

Yleisiä arvioita

Vähemmistövaltuutettu pitää artiklojen 34, 35 ja 36 osalta erityisen huomionarvoisena, että sopimuksella halutaan turvata saamelaisten todelliset mahdollisuudet maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien toteutumiselle, ja katsoo, että saamelaisille tulee taata taloudellinen apu näiden asioiden tuomioistuinkäsittelyä varten. Saamelaiskäräjien ja asianosaisten saamelaisten suostumusta koskeva sopimuskohta vahvistaa saamelaisten oikeuksia päättää alueidensa luonnovaroista ja niiden käytöstä.

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten oikeuksien tunnustaminen tulee artiklojen 34-37 osalta aloittaa siitä, että metsähallituslaissa (1378/2004) saamelaisten kotiseutualueen valtionmailta poistetaan tuottovelvoite, mitä tavoitetta myös sopimusluonnoksen määräykset tukevat. Artiklat 39 ja 40 puolestaan ottavat riittävästi huomioon saamelaiskäräjien osallistumisoikeuden hallintoon ja sen varmistamiseen, että kestävä kehitys toteutetaan saamelaisten kotiseutualueella saamelaiskäräjien hyväksymien saamelaisten kestävä kehityksen ohjelmien mukaisesti.

Saamelaisneuvosto edellyttää artiklojen 34-36 tulkitsemista niin, että ne eivät heikennä saamelaisilla muiden kansallisten tai kansainvälisten oikeussääntöjen mukaan olevia oikeuksia. Norjassa ILO-sopimus muodostaa maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien vähimmäistason.

Metsähallitus toteaa, että sopimusta valmisteltaessa on kiinnitetty pääasiassa huomiota vain saamelaisten oikeuksiin, ja katsoo, että saamelaisille ollaan sopimuksella antamassa veto-oikeus Metsähallituksen hallinnassa olevien alueiden käyttöä koskevissa asioissa kiinnittämättä huomiota niihin vaikutuksiin, jotka siitä aiheutuvat muulle toiminnalle ja aluetaloudelle. Ennen kuin nämä seikat on selvitetty, asiassa ei ole mahdollista edetä.

Asian jatkovalmistelun tulisi tapahtua osana valtioneuvoston piirissä vireillä olevia lainvalmisteluhankkeita, joiden tavoitteena on saamelaisten maankäyttöoikeuksien järjestäminen ja samalla muun paikallisen väestön etujen turvaaminen saamelaisten kotiseutualueella. Metsähallituksen mielestä tämä on välttämätöntä erityisesti sopimusehdotuksen 34 artiklan osalta, joka vastaa ILO-sopimuksen 14 artiklaa; kumpaakaan sopimusta ei voida ratifioida ennen kuin kotimaisen lainvalmistelun yhteydessä on ratkaistu, miten saamelaisten maankäyttöoikeudet eli oikeudet luonnonvarojen käyttöön ja luontaiselinkeinojen harjoittamiseen järjestetään.

Lapin liitto viittaa artiklojen 34-40 osalta valtion maiden käyttöä ja hoitoa koskevaan selvitystyöhön, jonka tavoitteena on valmistella esitys valtion metsien ja maiden käytännön hallinnosta saamelaiden kotiseutualueella, ja katsoo, että saamelaissopimus ei saa muodostaa estettä selvityksen perusteella syntyviin ratkaisuihin.

Lapin käräjäoikeus toteaa artikloihin 35-40 liittyen, että saamelaiden maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksien tutkiminen ja selvittäminen tuomioistuinmenettelyssä, mikäli siihen ryhdytään, edellyttää riittäviä resursseja myös tuomioistuinlaitoksessa. Käräjäoikeuden mukaan nykyisen oikeusapujärjestelmän pitäisi kattaa myös näissä artikloissa tarkoitettut tilanteet; luonnonvarojen hyödyntämisestä ja siihen liittyvästä korvauksesta on jo säädetty kansallisella lainsäädännöllä.

Rovaniemen hovioikeus näkee artikkelit 34-40, jotka eivät hovioikeuden mukaan pyri muuttamaan olemassa olevaa tilannetta maan ja veden omistusoikeuden suhteen, keskeisinä saamelaiskulttuurin ja saamelaiden perinteisten elinkeinojen kannalta. Asiaan liittyy kuitenkin monia yksityisoikeudellisia ongelmia. Maa- ja vesioikeuksiin kohdistuvat erilliset tutkimukset ja selvitykset ovat vielä kesken. Kun niillä voi olla merkittävääkin oikeudellista vaikutusta saamelaisalueella, hovioikeus korostaa, että saamelaissopimus ei saa olla ristiriidassa näiden tutkimusten ja selvitysten pohjalta syntyvien ratkaisujen kanssa.

Rovaniemen hallinto-oikeuden mukaan tämä saamelaiden oikeutta maahan ja veteen koskeva luku käsittelee saamelaiden kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen kannalta keskeisiä kysymyksiä. Asiakokonaisuuteen liittyvät monien yksityisoikeudellisten ongelmien lisäksi muun muassa kaavoitusta ja rakentamista sekä ympäristönsuojelua koskevat suunnitelmat ja päätökset. Myös tältä osin on tärkeää, että saamelaiden näkemykset otetaan huomioon jo varhaisesta valmistelusta lähtien, jolloin valitusten ja muiden jälkikäteisten oikeuskeinojen käytön tarve vähenee.

Eanodaga Sámiid searvi rs pitää lukua hyvänä pohjana saamelaiden maa- ja vesioikeuksien parantamiseksi. Sopimusteksti jättää kuitenkin tulkinnanvaraiseksi sen, mikä on riittävä toteennäyttämisperuste saamelaiden maa- ja vesialueiden omistukseen.

34 artikla Maan ja veden perinteinen käyttö

Pitkäaikainen perinteinen maa- tai vesialueiden käyttö muodostaa perustan saamelaiden yksilölliselle tai yhteisölliselle omistusoikeudelle näihin alueisiin pitkäaikaisista käytöstä koskevien kansallisten tai kansainvälisten sääntöjen mukaan.

Jos saamelaiset, olematta omistajan asemassa, hallitsevat ja ovat perinteisesti käyttäneet tiettyjä maa- tai vesialueita poronhoitoon, metsästykseseen tai kalastukseen taikka muulla tavalla, tulee heillä olla oikeus alueiden jatkuvaan hallintaan ja käyttöön samassa laajuudessa kuin aikaisemminkin. Jos saamelaiset käyttävät alueita yhdessä toisen kanssa, tulee kuitenkin saamelaiden ja toisen käyttäjän käyttää oikeuksiaan ottaen molemminpuolisesti huomioon toisensa ja kilpailevien oikeuksien luonne. Erityistä huomiota tulee tässä yhteydessä kiinnittää poronhoitoa harjoittavien saamelaiden asemaan. Alueiden jatkuvan käyttöoikeuden rajaaminen samaan laajuuteen kuin aikaisemminkin ei saa estää hyödyntämismuotojen tarpeellista sopeuttamista tekniseen ja taloudelliseen kehitykseen.

Sen arvioiminen, onko kyseessä tässä artikkelissa tarkoitettu perinteinen käyttö, tulee tapahtua sen perusteella, mikä muodostaa perinteisen saamelaisen maan ja veden hyödyntämisen sekä ottamalla huomioon sen, ettei saamelaisten käyttö usein jäätä pysyviä jälkiä luontoon.

Tämän artiklan määräykset eivät sisällä mitään rajoitusta oikeuteen saada takaisin omaisuutta, joka saamelaisilla voi olla kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan.

Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että Suomen lainsäädännön mukaan omistusoikeuden käsite sisältää sen, että vain omistajalla on oikeus määrätä omaisuudestaan. Tätä oikeutta voidaan ministeriön mukaan rajoittaa ainoastaan yleisen tarpeen vaatimuksesta perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Siihen nähden sopimusluonnoksen artikkelit 34 ja 35 ovat sisällöltään ongelmallisia; epäselväksi jää, mikä on se yleinen tarve, joka vaatisi valtion maa- ja vesiomaisuuteen kohdistuvien saamelaisten käyttöoikeuksien laajentamista nykyisestään ja siitä aiheutuvaa muiden paikallisten asukkaiden vastaavien oikeuksien supistamista.

Vaikka ylimuistoinen nautinta on kalastuslaissa tunnustettu peruste ns. erityisperusteille kalastusoikeudelle, ei tätä koskevasta perustuslakivaliokunnan lausunnosta no 3/1990 voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että ylimuistoinen nautinta yleisestikin perustaisi saamelaisille Suomessa oikeuden maahan ja veteen. Käyttöoikeuksien ja rasitteiden rinnastamista sopimusluonnoksessa ehdotetulla tavalla ministeriö pitää epämääräisenä ja perustuslain kannalta kyseenalaisena (omistajan maankäyttö ja muut omistajuuteen liittyvät oikeudet eivät perustelujen mukaan voi mennä saamelaisten käyttöoikeuden edelle).

Ympäristöministeriön mukaan artiklan perusteluista ei käy ilmi, mikä merkitys ”oikeudelle käyttää alueita samassa laajuudessa” on annettu sopimusluonnoksessa ja mikä vaikutus tällä olisi esimerkiksi maankäytön suunnitteluun ja muuhun maankäyttöön saamelaisten kotiseutualueella.

Maanmittauslaitoksen näkemys on, että alueen pitkäaikaiseen käyttöön perustuva yksilöllinen tai yhteisöllinen omistusoikeus voi koskea vain sellaisia ylimuistoiseen nautintaan perustuvia oikeuksia, joita koskevat säännökset löytyvät vuoden 1734 maakaaren 15 luvusta ja vuoden 1902 laista välirajasta vedessä (4 §:n 2 mom).

Enontekiön kunnan mukaan kansainvälinen sopimus ei voi perustaa omistusoikeutta vastoin kansallisia olosuhteita, valtiosääntöä eikä perus- ja ihmisoikeuksia.

Lapin käräjäoikeuden mukaan saamelaisalueella ei ole lähtökohtaisesti ollut rajoituksia maan ja veden käytössä. Kysymys on pikemminkin ollut maan omistusoikeudesta, jota on yritetty eri aikoina selvittää. Ongelmana ainakin Suomen alueella on ollut riita siitä, kenelle maat tulee palauttaa, mikäli maiden omistusoikeus siirretään valtiolta pois. Mikäli asialle ei saada poliittista ratkaisua, viime kädessä asia joudutaan ratkaisemaan tuomioistuimessa.

Suomen Saamelaisten keskusjärjestö ry:n mukaan artiklan 1 kappale sisältää erittäin tärkeän periaatteen. Kun artikkelissa ei ole määritelty, mitä perinteinen käyttö on ja mi-

ten sen arviointi suoritettaisiin, yhdistys esittää, että arvioinnin suorittaisivat sopimusluonnoksen 21 artiklassa tarkoitetut saamelaisyhteisöt.

35 artikla Saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien suoja

Valtioiden tulee ryhtyä välttämättömiin toimenpiteisiin suojatakseen tehokkaasti saamelaisten 34 artiklan mukaisia oikeuksia. Valtioiden tulee tässä tarkoituksessa erityisesti määritellä ne maa- ja vesialueet, joita saamelaiset perinteisesti käyttävät.

Kansallisessa oikeudessa tulee olla sopivia menettelyjä saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevien vaatimusten käsittelemiseksi. Tuomioistuimessa olevassa kyseisiä oikeuksia koskevassa asiassa saamelaisten tulee saada asian käsittelemiseksi välttämätöntä taloudellista apua.

Maanmittauslaitos toteaa, että sikäli kuin kysymys on tiloihin liittyvistä erityisistä oikeuksista, Suomen oikeusjärjestyksen mukaan ne ratkaistaan kiinteistönmuodostamislain (554/1995) 101 §:ssä tarkoitetussa kiinteistönmääritystoimituksessa.

Näkkälän paliskunta ja Suoma Boazosámit rs/Suomen porosaamelaiset ry toteavat, että poronhoitoon kuuluu oikeus poroon, poromerkkiin ja porolaitumiin. Artikla 35 edellyttää valtion määrittelevän ne maa- ja vesialueet, joita poronhoitoon on perinteisesti käytetty, jotta nämä alueet voidaan 34 artiklan mukaisesti suojata. Poronhoitolaikaa on samalla muutettava niin, että se tunnustaa paliskunnalle oikeuden porolaitumiin.

Sallivaaran paliskunta ja Vätsärin paliskunta toteavat, että poronhoitoon kuuluu oikeus poroon, poromerkkiin ja porolaitumiin. Artikla 35 edellyttää valtion määrittelevän ne maa- ja vesialueet, joita poronhoitoon on perinteisesti käytetty, jotta nämä alueet voidaan 34 artiklan mukaisesti suojata.

Rovaniemen hovioikeus pitää erityisen tärkeänä sopimuksen 35 artiklan 2 kappaleen säännöstä siitä, että kansallisessa oikeudessa tulee olla sopivia menettelyjä saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevien vaatimusten käsittelemiseksi. Hyvin usein tuomioistuimissa vedotaan sellaisiin maahan ja veteen kohdistuviin oikeuksiin, joiden sisältö on epäselvä. Ratkaisuharkinnassa näillä esikysymyksillä on keskeinen merkitys.

Myös Rovaniemen hallinto-oikeus katsoo sopimuksen 35 artiklan 2 kappaleen edellyttävän, että kansallisessa oikeudessa tulisi olla sopivia menettelyjä saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevien vaatimusten käsittelemiseksi. Tällaisen menettelyjen puuttuminen aiheuttaa ongelmia, sillä joissakin hallintolainkäyttöasioissa vedotaan juuri sellaisiin maahan ja veteen kohdistuviin oikeuksiin, joiden sisältö on toistaiseksi epäselvä.

36 artikla Luonnonvarojen hyödyntäminen

Saamelaisten oikeutta luonnonvaroihin 34 artiklassa tarkoitetuilla maa- tai vesialueilla tulee erityisesti suojata. Samassa yhteydessä tulee ottaa huomioon, että näiden keskeytymätön käyttö voi olla edellytys saamelaisten perinteisen tietämyksen ja perinteisten kulttuuristen ilmausten säilymiselle.

Ennen kuin julkinen viranomainen lain nojalla antaa luvan mineraalien tai muiden maanalaisten luonnonvarojen tutkimiseen tai hankkimiseen taikka päättää muiden luonnonvarojen hyödyntämisestä sellaisilla maa- tai vesialueilla, jotka saamelaiset omistavat tai joita he käyttävät, tulee neuvotella sellaisten saamelaisten kanssa, joita asia koskettaa. Jos kyse on 16 artiklassa tarkoitusta asiasta, tulee saamelaiskäräjien kanssa neuvotella.

Lupaa luonnonvarojen tutkimiseen tai hankkimiseen ei saa myöntää, jos toiminta tekisi mahdottomaksi tai vakavasti vaikeuttaisi saamelaisten jatkuvaa kyseessä olevien alueiden hyödyntämistä ja tämä hyödyntäminen on olennaista saamelaiselle kulttuurille, elleivät saamelaiskäräjät ja saamelaiset, joita asia koskettaa, suostu tähän.

Tämän artiklan määräykset koskevat myös muita luontoon kajoamisen tai luonnon käyttämisen muotoja 34 artiklassa tarkoitetuilla alueilla. Kajoamisen tai käytön muotona pidetään muun muassa metsänhakkuita, vesi- ja tuulivoimalaitoksia, teiden ja vapaa-ajan asuntojen rakentamista sekä sotilaallisia harjoituksia ja pysyviä harjoitusalueita.

Maa- ja metsätalousministeriö näkee artiklan kytkeytyvän luonnonvarojen käyttöä ja hyödyntämistä koskevien viranomaispäätösten tekoon eli Suomen lainsäädännön näkökulmasta erityisesti kaivoslain ja vesilain sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisiin lupamenettelyihin.

Artiklan 3 kappaleen mukaan lupaa luonnonvarojen tutkimiseen tai hankkimiseen ei saisi myöntää, jos toiminta tekisi mahdottomaksi tai vakavasti vaikeuttaisi saamelaisten jatkuvaa alueiden hyödyntämistä ja tämä hyödyntäminen olisi olennaista saamelaiselle kulttuurille. Tämä tarkoittaisi uuden luvanmyöntämisedellytyksen sisällyttämistä edellä viitattuihin kansallisiin lupamenettelyihin. Lupa voitaisiin haitallisista vaikutuksista huolimatta myöntää, jos saamelaiskäräjät ja asianosaiset saamelaiset siihen suostuvat. Määräys on varsin vahva, minkä vuoksi intressien yhteensovittamismahdollisuus tulisi ehdottomasti ottaa huomioon sopimustekstissä.

Artiklan neuvotteluelvollisuus tarkoittanee yhtäältä pidemmälle menevää velvoitetta kuin lainsäädäntöön yleensä sisältyvä osallistumisoikeuksien turvaaminen, mutta vastannee toisaalta saamelaiskäräjälain (974/1995) 9 §:ssä viranomaisille asetettua neuvotteluelvoitetta. Ministeriö pitää kysymyksenalaisena, laajentaako artikla tätä Suomen lainsäädännössä jo olevaa velvoitetta, joka koskee nykyisellään vain laajakantoisia ja merkittäviä toimenpiteitä.

Artiklan myötä saamelaisilla vähemmistönä olisi käytännössä veto-oikeus kaikkeen saamelaisalueen toimintaan, vaikka valtion maa- ja vesialueita ovat perinteisesti käyttäneet saamelaisten lisäksi muutkin suomalaiset. Ministeriön mukaan artiklan toteutuminen merkitsisi myös kunnallisen itsehallinnon kaventumista. Kunta voisi maankäyttöä varten laatia ja hyväksyä alueelleen asemakaavan, mutta pääsääntöisesti kaikkien täytäntöönpanoon vaadittaisiin saamelaisten tai saamelaiskäräjien myötävaikutus, mitä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena koko alueen väestön tasapuolisen kohdelun kannalta. Esimerkiksi vesilain mukaisen luvan nojalla toteutettava yhteiskunnan vesihuolto- tai tulvasuojeluhanke saattaisi palvella myös saamelaisten etua, mutta ar-

tikla antaisi yhdellekin asianosaiselle saamelaiselle mahdollisuuden estää hankkeen toteutuminen kieltäytymällä suostumuksen antamisesta.

Kauppa- ja teollisuusministeriö viittaa saamelaiskäräjälain 9 §:ään ja toteaa, että viranomaisilla on jo nyt neuvotteluelvoite saamelaiskäräjien kanssa kaivosasioissa.

Ympäristöministeriön mukaan artiklan 2 kappale sisältää neuvotteluelvoitteen tietyissä tilanteissa saamelaiskäräjien kanssa ja tietyissä tilanteissa sellaisten (yksittäisten) saamelaisten kanssa, joita luonnonvarojen hyödyntämistä koskeva asia koskettaa. Jälkimmäisessä tilanteessa neuvotteluelvoite kohdistuisi epämääräisesti määriteltyyn joukkoon yksittäisiä henkilöitä, joten velvoite olisi syytä kohdentaa selkeästi määriteltyyn tahoon tai tahoihin.

Artiklan 3 kappaleen ehdoton periaate puolestaan johtaisi siihen, että kappaleeseen sisältyvällä veto-oikeudella voitaisiin käytännössä estää kaikki hankkeet saamelaisten kotiseutualueella. Tämän vuoksi sopimukseen tulisi sisällyttää mahdollisuus vertailla toiminnoista aiheutuvia vaikutuksia saamelaiskulttuurin harjoittamiselle, jolloin toimenpiteiden sallittavuus olisi mahdollista harkita erikseen asianomaisen lainsäädännön tai muun menettelyn perusteella.

Maanmittauslaitos katsoo, ettei artiklan 4 kappaleessa tarkoitettuja tavanomaisia maankäyttömuotoja (metsänhakkuu, teiden ja vapaa-ajanasuntojen rakentaminen ym) koskevia rajoituksia tule kohdistaa yksityisomistuksessa oleviin tiloihin näitä käyttömuotoja koskevia yleisiä säännöksiä ankarammin. Poikkeuksellisten erityisrajoitusten kohdistaminen voisi aiheuttaa yksityisille kiinteistönomistajille kohtuuttomia taloudellisia menetyksiä ja suurta epävarmuutta kiinteistöjen vakuutusarvojen osalta.

Enontekiön kunnan mukaan määräys, joka velvoittaa neuvottelemaan alueella asuvan saamelaisen maanomistajan tai -käyttäjän kanssa, kun alueelle suunnitellaan metsänhakkuita tahi mökin tai infrastruktuurin rakentamista, rajoittaa alueella asuvien oikeuksia muiden alueiden vastaavaan käytäntöön ja puuttuu yksityishenkilöiden oikeuksiin.

Inarin ja Sodankylän kunnat katsovat, että artiklan toteuttamisen vaikutukset tulisi perusteellisesti selvittää, sillä artiklan toimeenpano saattaa merkitä kaikkien maa- ja vesialueiden hyödyntämisen estymistä. Myös hyödyntämisen ”olennaisuus” saamelaiskulttuurille tulee määritellä tarkemmin ja se, kuka päätöksen tuosta olennaisuudesta tekee.

Lapin liitto näkee maaperärikkauksien tutkimusta koskevan määräyksen johtavan käytännössä siihen, että saamelaisten kotiseutualueen malminetsintä tulee mitä todennäköisimmin loppumaan. Lupakäytäntö tulee pitää näissä asioissa ennallaan eli kaivoslain mukaisesti kauppa- ja teollisuusministeriöllä. Kaivospiirin perustamisen eli kaivoksen avaamisen saamelaisten kotiseutualueella tulee niin ikään tapahtua nykyisin voimassa olevan kaivoslain mukaisesti asianosaisten tahojen kuulemisella.

Kaldoaivin paliskunta katsoo, ettei maanalaisten luonnonvarojen etsimistä ja hankkimista käsittelevässä kohdassa mitenkään turvata sitä, että saamelaisten näkemys otetaan huomioon, vaan katsotaan pelkkä neuvottelu riittäväksi. Sen vuoksi säännös tulisi

kirjoittaa esim. muotoon ”...tulee asiasta neuvotella ja ottaa huomioon päätöksenteossa sellaisten saamelaisien näkemys, joita asia koskee... ”.

Artiklan 3 kappaleen ”...tekee mahdottomaksi tai vakavasti vaikeuttaisi saamelaisien jatkuvaa kyseessä olevien alueiden hyödyntämistä...” ehdot eivät paliskunnan mukaan käytännössä vähällä täyty, joten poronhoitolain sanamuoto ”...aiheuttaa huomattavaa haittaa ...” olisi saamelaisille merkittävästi edullisempi.

Rovaniemen hovioikeus näkee artiklan saattavan muodostua yhteiskunnallisesti ongelmalliseksi tilanteessa, jossa maaperärikkauksien tutkimuksesta ja hyödyntämisestä esiintyy eriäviä käsityksiä. Kysymys kulminoituu ennen muuta siihen, mikä taho myöntää luvan ensi vaiheen tutkimuksiin, saamelaiskäräjät vai nykyisen kaivoslain mukaisesti kauppa- ja teollisuusministeriö.

Sámi Duodji ry:n näkemyksen mukaan artiklat 31, 33, 36 ja 41 eivät tarpeeksi hyvin turvaa saamelaiskäsitöissä ja/tai käyttötaiteessa (duodji) käytettävien perinteisten luonnonmateriaalien saantia ja hankintaa. Sen vuoksi artiklaa 36 tulee täsmentää niin, että se kattaa myös saamelaiskäsitöissä tarvittavat luonnonmateriaalit kuten juurimukulat, juuret, tuohet, pajunparkit, sulat, höyhenet, karvat, sarvet ja luut ym. Samassa tarkoituksessa tulisi turvata myös porojen perinteinen teurastustapa, jotta saataisiin täysimittaisia koipinahkoja käsintöihin ja jänteitä ompeluun.

37 artikla Korvaus ja osa tuotosta

Saamelaisilla, joita asia koskettaa, tulee olla oikeus saada korvausta kaikesta 36 artiklan 2 ja 4 kappaleessa tarkoitettun toiminnan aiheuttamasta vahingosta. Jos kansallisessa lainsäädännössä on säännöksiä, jotka velvoittavat luonnonvarojen hyödyntämiseen luvan saanutta suorittamaan maksun maanomistajalle tai antamaan tälle osan toiminnan tuotosta, tulee luvansaajalla olla sama velvollisuus kyseessä olevaa aluetta perinteisesti käyttäneitä ja edelleen käyttäviä saamelaisia kohtaan.

Tämän artiklan määräykset eivät sisällä mitään rajoitusta oikeuteen saada luonnonvarojen hyödyntämisen tuotosta osa, joka voi seurata kansainvälisestä oikeudesta.

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan käytön vaikeutumisesta voi Suomen lainsäädännön nojalla saada useissakin erityistilanteissa korvauksia. Erityisesti ammattimaisille kalastajille aiheutuvan haitan korvaaminen on vesilain lupaharkinnassa aivan normaali tilanne riippumatta siitä, mihin kalastusoikeus perustuu. Tähän nähden sopimusluonnoksen ilmaisu ”oikeus saada korvausta kaikesta ... toiminnan aiheuttamasta vahingosta” näyttää liian laajalta ottaen huomioon, että jonkinlainen sietämisvelvollisuus naapurusoikeudellisten periaatteiden mukaan on myös maanomistajilla.

Kauppa- ja teollisuusministeriön mukaan artiklan mahdollisesti edellyttämiä muutoksia nykyjärjestelmään on vaikea tässä vaiheessa arvioida. Nykyisen kaivoslain nojalla maanomistajalle maksetaan valtausalueella korvausta 10 €/ha ja kaivospiirillä 20 €/ha. Lisäksi maanomistaja saa kaivospiiristä louhimismaksua, jonka suuruus vaihtelee tapauskohtaisesti. Kaivoslain uudistaminen on vireillä; uudistuksen keskeisenä sisältönä on kaivoslain mukaisen päätöksenteon integrointi perusoikeusjärjestelmään ja muuhun lainsäädäntöön sekä kansainvälisten sopimusten velvoitteisiin.

Saamelaisneuvoston mukaan saamelaisten oikeudet ovat usein saamen kansalle kuuluvia kollektiivisia oikeuksia. Sen vuoksi on jossain määrin yksinkertaistettava määrää, että luonnonvarojen hyödyntävällä on velvollisuuksia vain ”kyseessä olevaa aluetta perinteisesti käyttäneitä ja edelleen käyttäviä saamelaisia kohtaan”. Tiettyä aluetta pitkään käyttäneellä ei aina ole samanlaista määräämisoikeutta alueeseen kuin sen omistavalla saamen kansalla on. Näin ollen artiklasta tulisi käydä paremmin selville, että yksittäisillä saamelaisilla voi olla kyseiseen alueeseen erilaisia oikeuksia, käyttöoikeudesta aina omistusoikeuteen saakka, ja muotoilla artikla sen mukaisesti. Yksinkertaisinta olisi määrätä, että käyttökorvaus ja osa tuotosta maksetaan asianomaiselle saamelaiskäräjille sikäli kuin ei voida selvittää asian koskettavan tiettyä saamelaista, siidaa tai muuta ryhmää.

Maanmittauslaitos pitää käyttökorvauksen suorittamista ja tuoton antamista koskevaa säännöstä liian epämääräisenä sen vuoksi, että Pohjois-Suomessa on laaja yleiskäyttöoikeus porojen laiduntamista, kalastusta ja metsästystä koskien. Tällainen yleiskäyttöön perustuva perinteinenkin käyttö tulisi rajata artiklan soveltamisen ulkopuolelle ja säännöksiä soveltaa vain todettuihin nautinta-, rasite- ja muihin käyttöoikeuksiin.

Enontekiön kunnan mukaan artiklassa on kysymys eräänlaisen veron tai rasitemaksun määräämisestä. Käytännössä luonnonsuojelua koskevat säännökset yhdessä tämän artiklan kanssa pysäyttävät kehityksen saamelaisalueella, ellei valtio samalla ohjaa huomattavia varoja alueelle.

38 artikla Vuonot ja rannikkovedet

Edellä 34-37 artiklan määräykset oikeuksista vesialueisiin tai vesialueiden käyttämiseen koskevat vastaavalla tavalla saamelaisten kalastusta sekä vuonojen ja rannikkovesien muuta käyttöä.

Kalan ja muiden meren luonnonvarojen saaliskiintiöiden jaossa sekä näiden luonnonvarojen muussa sääntelyssä tulee asiankuuluvasti ottaa huomioon saamelaisten luonnonvarojen käyttö ja sen merkitys saamelaisille paikallisyhteisöille. Tämä tulee ottaa huomioon, vaikka käyttö olisi näillä merialueilla vähentynyt tai loppunut sen seurauksena, että saaliskiintiöitä ei ole saavutettu tai että syynä on kalan ja muiden luonnonvarojen käytön muu sääntely. Sama koskee tapausta, jos käyttö on vähentynyt tai lakannut luonnonvarojen ehtymisen seurauksena näillä alueilla.

Maa- ja metsätalousministeriön käsityksen mukaan artikla ei ole sisällöltään hyväksyttävissä. Suomen kalastuskiintiöistä päättää EU:n ministerineuvosto vuosittain. Kiintiöitä ei jaeta kansallisesti alus-, kalastaja- tai yrityskohtaisesti. Jokaisella ammattikalastajalla on oikeus ottaa osansa kiintiöistä niin kauan kuin kiintiössä on tilaa.

Saamelaisneuvoston toteaa, että suurelle osalle saamelaisväestöä kalastus muodostaa kulttuurin perustan. Sen vuoksi tuota pitkäaikaisen käytön nojalla saatua oikeutta tulee suojella, ja muotoilla artikla niin, että se turvaa Norjan saamelaisväestön oikeudet vuonoihin ja rannikkovesiin.

39 artikla Alueiden ja luonnonvarojen hallinto

Niiden oikeuksien lisäksi, jotka saamelaisilla omistus- tai käyttöoikeuden muodossa on, tulee saamelaiskäräjillä olla 16 artiklan mukainen osallistumisoikeus 34 ja 38 artiklassa tarkoitettujen alueiden julkiseen hallintoon.

Lapin riistanhoitopiirin mukaan artikla olisi syytä muotoilla uudelleen niin, että sopimus ei joudu ristiriitaan luonnonvarojen omistusta koskeviin tutkimustuloksiin ja niistä mahdollisesti seuraaviin ratkaisuihin nähden. Eläinkantojen hoito ja metsästyksen järjestely EU:n vaatimusten mukaan kestävästi myös saamelaisalueella edellyttää voimassa olevan metsästyslain kaltaista julkista hallintoa. Se turvaa yhtäältä saamelaisille jo annetut erityisoikeudet ja toisaalta estää muiden paikallisten asukkaiden eriarvoisen kohtelun myös jatkossa.

Enontekiön kunta katsoo, että osallistumisoikeudet peittävät sen, miten tällainen hallinto voidaan järjestää yksityisen, asiakirjoihin nojaavan omistuksen päälle. Selvittämättä on kokonaan, miten järjestely suhtautuu muiden alueella asuvien elinkeinojen suojaan, perustuslain elinkeinojen suojaan ja näiden suojien keskinäiseen suhteeseen.

Inarin ja Sodankylän kunnat toteavat artiklan lähtevän siitä, että saamelaisilla olisi luonnonvaroja, joita hallita. Koska artiklaan sisältyy sopimuksen piiriin kuulumaton kannanotto keskeneräiseen maa- ja metsätalouden kysymykseen, artikla tulisi poistaa kokonaan tai muotoilla se uudelleen niin, että maa- ja metsätalouden kysymykseen ei oteta kantaa.

40 artikla Ympäristönsuojelu ja ympäristöhallinto

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa harjoittaa aktiivista ympäristönsuojelua varmistautuakseen 34 ja 38 artiklassa tarkoitettujen saamelaisten maa- ja vesialueiden kestävästä kehityksestä.

Saamelaiskäräjillä tulee olla 16 artiklan mukainen osallistumisoikeus ympäristöhallintoon, joka vaikuttaa näihin alueisiin.

Inarin ja Sodankylän kunnat katsovat, että artiklan käytännön merkitys tulisi selvittää.

V luku Saamelaiset elinkeinot

Yleisiä arvioita

Metsähallitus toteaa, että saamelaiset ovat perinteisesti harjoittaneet luontaiselinkeinoja yhdessä valtaväestön kanssa samoja alueita hyödyntäen, ja katsoo, että voimassa oleva lainsäädäntö ja KP-sopimus takaavat jo nyt saamelaisille oikeudet poronhoidon ja muiden perinteisten luontaiselinkeinojen harjoittamiseen ja samalla luonnonvarojen käyttöön saamelaisten kotiseutualueella. Myös saamelaiskäräjälain mukainen neuvotteluvelvollisuus takaa sen, että merkittävistä saamelaisten oikeuksista koskevista asioista neuvostellaan etukäteen saamelaiskäräjien kanssa.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen mukaan poronhoitoa ei Suomessa tueta kovin merkittävällä tavalla, vaan yli puolet protalouslyrittäjien tuloista tulee poronlihan

myynnistä. Poronlihan tuottajahinnalla on siten suuri merkitys porotalousyrittäjien taloudelliseen asemaan. Ennen saamelaisporonhoitoon mahdollisesti kohdennettavia taloudellisia erityistoimia on syytä tarkoin selvittää, mikä näiden toimenpiteiden vaikutus on poronlihan tuottajahintaan ja sitä kautta porotalousyrittäjien taloudelliseen asemaan.

Lapin liiton katsoo, että nykyinen poronhoitolainsäätö mahdollistaa käytännössä erilaisten poronhoitotapojen toteuttamiseen. Esimerkiksi Käsivarren ja Näkkälän paliskunnissa poronhoito on käytännössä toiminut kylä- ja tokkakuntaperiaatteella, vaikka Suomessa on jo toistasataa vuotta ollut paliskuntajärjestelmään perustuva poronhoitotapa. Saamelaisten kotiseutualueella on kaikkiaan 13 paliskuntaa. Tällä alueella saamelaiset muodostavat enemmistön lähes kaikissa paliskunnissa, joten käytännössä myös poronhoidollinen päätäntävalta saamelaisalueella on saamelaisilla.

Paliskuntain yhdistyksen näkemys on, että asianosaispuhevallan tulee jatkossakin kuulua niille, joita asia välittömästi koskee eli poronhoitajille. Paliskunnan tulee käyttää päätösvaltaa sen aluetta koskevissa asioissa. Saamelaisten kotiseutualueella saamelaiset muodostavat enemmistön lähes kaikissa paliskunnissa, joten myös poronhoidon päätäntävalta on saamelaisalueella heillä. Sellaisia toimenpiteitä ei tulisi valmistella, jotka edellyttävät poronhoitolain avaamista ja voisivat vaikuttaa esim. keskusteluun porojen vapaasta laiduntamisoikeudesta.

Sen sijaan poronhoidon oikeudellista statusta suhteessa muihin maankäytön muotoihin tulisi saamelaisten kotiseutualueella vahvistaa, poronhoitajien asemaa samoin. Tämän tulee kuitenkin tapahtua paikallisen väestön yhdenvertaisuusperiaatteesta luopumatta. ILO-sopimuksella turvattavien oikeuksien kohderyhmäksi olisi otettava erityisesti poronhoitajasaamelaiset, jotka edelleen harjoittavat perinteistä maankäyttöä. Ennen asian jatkokäsittelyä tulee olla käytössä alueen maanomistuksen kehittymistä koskeva oikeushistoriallinen tutkimus.

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta toteaa, että poronhoito- ja luontaiselinkeinojen (metsästys ja kalastus) harjoittamisen olosuhteiden turvaaminen on saamelaiskulttuurin elinehto. Poronhoito ei ole saamelaisväestölle vain elannon hankkimisen muoto, vaan lisäksi koko kulttuurisen maailmankuvan ja elämänmuodon lähtökohta. Toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa, Suomessa poronhoitoa elinkeinona harjoittavat saamelaisten ohella myös muut suomalaiset. Sen vuoksi poronhoitoa tarkoittavassa lainsäädännössä on Suomen osalta otettava huomioon myös ne perustuslaista seuraavat erityisongelmat, jotka liittyvät eri väestöryhmien yhdenvertaisen kohtelun vaatimukseen.

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että Suomen valtion tulisi lain tasolla ja erityistuin turvata saamelaisten poronhoito saamelaisalueella, jotta saamelaisilla kansana olisi yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet Suomen, Ruotsin ja Norjan alueella myös elinkeinollisesti. Suomen liittymissopimus EU:iin antaa tähän mahdollisuuden.

41 artikla Saamelaisten elinkeinojen suoja

Saamelaisten elinkeinojen ja luonnonvarojen käytön tulee nauttia erityistä suojelua oikeudellisten tai taloudellisten toimenpiteiden kautta siinä määrin kuin ne muodostavat tärkeän perustan kulttuurille.

Saamelaisten elinkeinona ja luonnonvarojen käyttönä pidetään sellaista toimintaa, joka on olennaista saamelaisten paikallisyhteisöjen ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan Suomen arviolta 5 100 poronhoitajasta saamelaisia on noin 1 000. Saamelaisten kotiseutualueella on saamelaisten lisäksi muitakin poronhoitajia. Kaikille porotalouden harjoittajille myönnetään elinkeinotukea yhtäläisin perustein, minkä käytännön muuttamiselle ministeriö ei näe perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussuojaa huomioon ottaen perusteita. Lisäksi ministeriö katsoo, että saamelaisten ja muun paikallisen väestön käyttöoikeudet valtion omistuksessa olevilla alueilla ovat jo nyt varsin laajat ja samanveroiset; paikallisten asukkaiden kalastus- ja metsästysoikeudet on turvattu kalastus- ja metsästyslaeilla. Marjastus, sienestys ja kulkeminen toisen maalla taas on turvattu ns. jokamiehenoikeuksina.

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kulttuuriin liittyvä perinteinen maankäyttö tulee turvata saamelaisille saamelaisten kotiseutualueen valtionmailla sekä valtiovaltan toimenpitein luoda saamelaisen alkuperäiskansan perinteisten elinkeinojen harjoittajille edellytykset harjoittaa kulttuuriinsa kuuluvia elinkeinojaan ja saada niiden harjoittamisesta saamelaisten kotiseutualueella riittävä ansiotaso.

Saamelaisasiain neuvottelukunta pitää saamelaisten perinteisten elinkeinojen turvaamista tärkeänä. Perinteiset elinkeinot pitävät saamen kielen ja kulttuurin elinvoimaisina sekä säilyttävät ja siirtävät ne luonnollisella tavalla tuleville sukupolville, sillä pelkän kouluopetuksen varassa saamen kieli ja kulttuuri ovat vaarassa kadota. Perinteinen tietämys on luonteeltaan suullista, kokemusperäistä oppimistietoa, joka on kertynyt useiden sukupolvien aikana, siirtynyt sukupolvelta toiselle ja säilyy ainoastaan aktiivisessa käytössä. Saamelaisporonhoidon turvaaminen vaatii lainsäädännön muuttamista.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos toteaa, ettei saamelaisten elinkeinojen suoja ole artikkelissa rajattu vain perinteisiin elinkeinoihin, vaan myös muunlaiset elinkeinot ja luonnonvarojen käytöt voivat olla tämän erityisen suojan kohteena. Ongelmana saattaa olla yhtäältä se, että näitä elinkeinoja ei etukäteen määritellä, ja toisaalta se, että artikkelin tarjoama suoja jää niin ikään määrittelemättä.

Inarin ja Sodankylän kuntien mielestä artikkelissa ei oteta huomioon sitä mietinnössä muuten tunnustettua tosiasiaa, että saamelaiset ja suomalaiset ovat toimineet samoilla alueilla ja samoissa elinkeinoissa jo vuosisatoja. Artiklan toteuttaminen heikentää suomalaisväestön oikeuksia. Artikla tulisi poistaa tai muuttaa niin, että se ottaisi huomioon historiasta juontuvan nykyisen käytännön.

Muddusjärven paliskunta pitää artiklaa oikeasuuntaisena, kun se turvaa poronhoitoa harjoittavien paikallisyhteisöjen hyvinvointia. Vapaa laidunoikeus mahdollistaa poronhoidon jatkumisen perinteisellä tavalla, minkä vuoksi poronhoidon suoja muuta ”ei-perinteistä” maankäyttöä vastaan tulee vahvistaa ja kaikki porojen vapaan kulkeamisen estävät aidat purkaa. Paliskunta katsoo vielä, että saamelaissopimuksen mukaisen hallinnon ja käytännön toteuttamiseen on löydettävä varat valtiolta täysimääräisesti ja että jokaisella saamelaispaliskunnalla tulee olla saamelaiskäräjien lautakunnissa

saamelainen edustaja silloin, kun lautakunnissa käsitellään poronhoitoa koskevia kysymyksiä.

Näkkälän, Sallivaaran ja Vätsärin paliskunnat toteavat artiklan turvaavan niiden paikallisyhteisöjen hyvinvointia, jotka harjoittavat poronhoitoa. Valtion rajat ylittävä poronhoito ja paliskuntien itsenäinen asema näissä asioissa taas on turvattu sopimusehdotuksen 43 artiklassa, mitä paliskunnat pitävät hyvänä asiana.

SamiSoster ry katsoo saamelaisporonhoidon turvaamisen vaativan aineellisen oikeuden kuten poronhoitolain saattamista sopimuksen edellyttämälle tasolle ja muutoksia eräisiin muihin lakeihin. Saamelaisporonhoito on ympäri vuoden luonnonlaitumien varassa, joten sopimus edellyttää myös maankäyttöliisten ratkaisujen tekemistä saamelaisalueella.

Suoma Boazosámit rs/Suomen porosaamelaiset ry pitää artiklaa oikeasuuntaisena sen turvatessa niiden paikallisyhteisöjen hyvinvointia, jotka harjoittavat poronhoitoa. Valtion rajat ylittävä poronhoito ja paliskuntien itsenäinen asema on turvattu sopimusehdotuksen 43 artiklassa, mikä yhdistyksen mukaan on hyvä asia.

42 artikla Poronhoito saamelaisten elinkeinona

Poronhoito erityisenä ja perinteisenä saamelaiselinkeinona ja kulttuurimuotona perustuu perinnäistapaan ja sillä tulee olla erityinen oikeussuoja.

Tässä tarkoituksessa Norjan ja Ruotsin tulee säilyttää ja kehittää poronhoitoa saamelaisten yksinoikeutena saamelaisilla poronhoitoalueilla.

Suomi sitoutuu vahvistamaan saamelaisen poronhoidon asemaa ottaen huomioon Euroopan unionin liittymissopimukseen kuuluvan saamelaisia alkuperäiskansana koskevan pöytäkirjan numero 3.

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan poronhoito on vanhastaan ollut elinkeino, jota saamelaisten kotiseutualueella ovat harjoittaneet muutkin kuin saamelaiset. Tuoreiden selvitysten mukaan perinteisten elinkeinojen harjoittaminen on oleellisesti vähentynyt ja poronhoito muuttunut nykyaikaiseksi koneellistuneeksi elinkeinoksi (mönkijät, moottorikelkat ja autot sekä helikopterin käyttö porojen kokoamisessa).

Nykyisin saamelaisten kotiseutualueen suurimpina työllistäjinä ovat poronhoidon sijasta matkailu ja muut palveluelinkeinot. Ne antavat lähes puolelle saamelaisalueen työssä käyvistä väestöstä pääasiallisen toimeentulon. Elinkeinotoiminnassa tapahtuneet muutokset merkitsevät käytännössä sitä, että maankäytössä on otettava lukuun paljon muutakin kuin porotalous.

Kaikki saamelaisten kotiseutualueella porotaloutta harjoittavat henkilöt ovat syntyperästään riippumatta valtion maa- ja vesialueiden käytön osalta keskenään tasavertaisessa asemassa. Artiklassa mainittu pöytäkirja n:o 3 tosin sallii, että saamelaisille saadaan myöntää yksinoikeuksia poronhoidon harjoittamiseen perinteisillä saamelaisalueilla, mutta mitään velvoitetta tähän ei ole. Tällainen menettely saattaisi olla ristiriidassa myös Suomen perustuslain sisältämän yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa.

Vähemmistövaltuutettu toteaa, että poronhoito on saamelaiselinkeinoista omaleimaisin ja keskeinen saamelaisen kulttuurin säilyttäjä. Poronhoito edellyttää suuria maa-alueita ja tarvitsee sen vuoksi erityistä suojaa voidakseen säilyä myös tulevaisuudessa.

Saamelaiskäräjät katsoo, että artikla on Suomen saamelaisten poronhoito-oikeutta ajatellen määritelty matalaksi, ja viittaa asian johdosta aikaisemmin tekemiinsä esityksiin saamelaisten kotiseutualueen poronhoidon säätämiseksi poronhoitolain muutoksin saamelaisväestön erityiseksi oikeudeksi puuttumatta alueen muun väestön poronhoitoon liittyviin oikeuksiin.

Inarin ja Sodankylän kuntien mielestä artiklassa ei ole huomioitu riittävästi Suomen muista pohjoismaista eroavaa poronhoitokäytäntöä eikä sitä, että muu elinkeinotoiminta on muodostunut poronhoitoa merkittävämmäksi elinkeinoksi myös saamelaisille. Saamelaisten poronhoidon vahvistaminen ei saa heikentää muiden poroelinkeinoa harjoittavien poromiesten asemaa paliskunnissa eikä käytännön poronhoidossa.

Saamelaisten perinteiset elinkeinot eivät enää pysty tuottamaan sellaista taloudellista ja kulttuurista elintasoja, jota nykyään tarvitaan. Artiklan toteuttamisen merkitys tulee perusteellisesti tutkia ja sen jälkeen muotoilla artikla uudelleen tämän päivän elinkeinolliset vaatimukset täyttäväksi.

Kaldoaivin paliskunta katsoo, että poronomistusoikeus tulisi saattaa Suomen saamelaisalueella saamelaisten yksinoikeudeksi Ruotsin ja Norjan tapaan.

Muddusjärven, Näkkälän, Sallivaaran ja Vätsärin paliskunnat toteavat, että artikla antaa Suomelle mahdollisuuden järjestää poronhoito saamelaisten kotiseutualueen paliskunnissa saamelaisporonhoidoksi. Paliskunnat tukevat ehdotettua ratkaisua ja esittävät poronhoitolain muuttamista tähän suuntaan ja/tai erillisen poronhoitolain säätämistä saamelaisten kotiseutualueelta varten.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan nykyinen poronhoitolainsäädäntö mahdollistaa käytännössä erilaisten poronhoitotapojen toteuttamisen. Poronhoitolaki perustuu paliskuntajärjestelmään. Saamelaisten kotiseutualueella on yhteensä 13 paliskuntaa, joissa saamelaisilla käytännössä on poronhoidollinen päätösvalta. Saamelaisten oman poronhoitokulttuurin rinnalla on kuitenkin paikallaan tuoda sopimuksessa tai sen perusteluissa esille, että Suomessa poronhoito ei ole saamelaisten yksinoikeus. Vaikka saamelaisten poronhoitokulttuurin vahvistaminen saamelaisten kotiseutualueella on tärkeää, poronhoitajia ei voida paliskunnissa erotella etnisten tai kielellisten perusteiden mukaan.

Rovaniemen hallinto-oikeus toteaa, ettei poronhoito ei ole Suomessa saamelaisten yksinoikeus, vaan poronhoitoa voivat harjoittaa kaikki poronhoitoalueella pysyvästi asuvat EU-valtioiden kansalaiset. Poronhoitolaki perustuu paliskuntajärjestelmään eivätkä lain säännökset ehkä kaikilta osin vastaa saamelaisten omia käsityksiä poronhoidon järjestämisestä. Sopimusehdotuksen 42 artikla ehkä edellyttäisi poronhoitolain muuttamista niin, että poronhoito voitaisiin saamelaisten kotiseutualueella poronomistajien niin halutessa järjestää myös saamelaisten oman kulttuurin ja perinteen mukaisesti.

Åbo Akademi/Institutet för mänskliga rättigheter viittaa Suomen ja muiden pohjoismaiden yhdenmukaiseen linjaan, jonka mukaan ihmisoikeuksiin liittyviä velvoitteita

ei tule ihmisoikeussopimuksissa määritellä kansallisen lainsäädännön pohjalta. Sen vuoksi jatkovalmistelun yhteydessä tulisi selvittää, voitaisiinko poronhoito myös Suomessa hyväksyä saamelaisten yksinoikeudeksi perinteisillä saamelaisalueilla, mahdollisesti tietyn ylimenokauden jälkeen.

Eanodaga Sámiid searvi rs katsoo, että poronhoidon harjoittamisoikeuden määrittäminen vain saamelaisille saamelaisten kotiseutualueella edellyttää saamelaisen määritelmän muuttamista yhdistyksen ehdottamalla tavalla (määritelmä ei saa koskea saamelaisten ei-saamelaisia puolisoita), sillä nykyinen lainsäädäntö ei estä poromaisuuden siirtymistä ei-saamelaisille perinnön tai ostamisen kautta edes saamelaisalueella. Myös Norjan, Ruotsin ja Suomen välillä olevat erilaiset tulli- ja tullisuojaajärjestelmät tulisi yhdenmukaistaa siten, että saamelaisten elinkeinojen tuotteet olisivat yhtenäisin perustein ja veroin myytävissä em. valtioiden alueilla.

Suoma Boazosámit rs/Suomen porosaamelaiset ry viittaa Suomen EU:n liittymissopimukseen, jonka mukaan EU:ssa halutaan turvata saamelaiskulttuuriin perustuva poronhoito myös Suomessa. Poronhoitolainsäädännössä tulisi ottaa huomioon saamelainen ”maantapa” ja laatia saamelaisten kotiseutualuetta varten erillinen poronhoitolaki.

Suomen Saamelaisten Keskusjärjestö ry haluaa valtion kiinnittävän huomiota Suomen EU:n liittymissopimuksen pöytäkirjassa no 3 saamen kansasta todettuun ja aloittavan tarvittavat toimenpiteet pöytäkirjan toimeenpanemiseksi Suomessa. Yhdistys ei ole huolissaan vain poronhoidosta, vaan myös muista pöytäkirjassa tarkoitetuista kulttuurimuodoista (pyyntikulttuuri, jokikulttuuri, järvikulttuuri yms.) ja elinkeinoista.

43 artikla Valtionrajat ylittävä poronhoito

Saamelaisten oikeus valtionrajat ylittävään porojen laiduntamiseen perustuu perinnäistapaan.

Jos oikeudesta valtionrajat ylittävään porojen laiduntamiseen on sovittu saamelaiskyltien, siidojen tai paliskuntien kesken, noudatetaan näitä sopimuksia. Sopimusten tulkinta- tai soveltamiskäytännössä on kiistan osapuolella oikeus saada asia välityslautakunnan ratkaistavaksi. Saamelaiskäräjät kolmessa sopimusvaltiossa vahvistavat yhdessä tarkemmat säännöt välityslautakunnan kokoonpanosta ja noudatettavasta menettelystä. Kiistan osapuoli, joka ei ole tyytyväinen välityslautakunnan ratkaisuun, voi nostaa asiassa kanteen sen valtion tuomioistuimessa, jonka alueella laidunmaa sijaitsee.

Jos saamelaiskyltien, siidojen tai paliskuntien välillä ei ole sovellettavaa sopimusta, mutta sen sijaan on voimassa oleva valtioidenvälinen sopimus porojen laiduntamisesta, tulee valtioidenvälistä sopimusta soveltaa. Jos joku katsoo perinnäistavan perusteella olevansa oikeutettu laajempaan porolaidunoikeuteen kuin mitä valtioidenvälisestä sopimuksesta seuraa, on hänellä kuitenkin oikeus sopimuksen estämättä saada vaatimuksensa käsiteltäväksi sen valtion tuomioistuimessa, jonka alueella laidunmaa sijaitsee.

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan porotalous on enenevässä määrin muuttunut erikoistuneeksi elinkeinonharjoittamiseksi, jossa laidunkiertojärjestelmästä pitkiä yli valtakunnan rajan ulottuvine vaelluksineen kesä- ja talvilaidunten välillä on luovuttu.

Lisäruokinnan avulla kyetään tuottamaan poronlihaa moninkertaisesti 1700-luvun tilanteeseen verrattuna. Tästä syystä nykyiset poromäärät ovat lähes kymmenen kertaa silloisia suuremmat ja laitumet sen vuoksi varsin kuluneita. Valtionrajat ylittävistä porojen laiduntamisesta ei olisi tämänhetkisessä ylilaidunnustilanteessa mitään hyötyä, vaan siitä tulisi runsaasti lisätyötä ja kustannuksia.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen mukaan Suomessa valtakunnan rajoilla sijaitsevat esteaidat on porotalouselinkeinon piirissä todettu erityisen tärkeiksi. Voimassa olevat poroaitasopimukset sisältävät säännöksiä toisen valtion alueelta tulevien porojen aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta. Mikäli aita joltain osiltaan haluttaisiin saamelaisopimusluonnoksen mukaisesti purkaa, lienee syytä samalla huolehtia siitä, ettei valtiolle jää korvausvelvollisuutta rajojen yli menneiden porojen aiheuttamista vahingoista.

Paliskuntain yhdistyksen tiedossa ei ole sellaisia sopimuksia, joiden perusteella valtionraajat ylittävää poronhoitoa voitaisiin esittää.

VI luku Sopimuksen täytäntöönpano ja kehittäminen

44 artikla Saamelaisasioiden ministerien ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien yhteisneuvosto

Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioista vastaavien ministerien ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien kustakin kolmesta maasta tulee kokoontua säännöllisesti.

Yhteistyön tulee edistää tämän sopimuksen tarkoitusta 1 artiklan mukaisesti. Kokouksissa tulee käsitellä ajankohtaisia yhteisesti kiinnostavia saamelaisasioita.

Ei kommentoitu.

45 artikla Sopimuslautakunta

Tämän sopimuksen täytäntöönpanoa seuraamaan tulee perustaa pohjoismainen saamelaisopimuslautakunta. Lautakunnassa tulee olla kuusi jäsentä, joiden kaikkien tulee olla riippumattomia. Kukin kolmesta sopimusvaltiosta nimeää yhden jäsenen ja kukin saamelaiskäräjät näissä maissa yhden jäsenen. Jäsenet nimitetään viideksi vuodeksi.

Lautakunnan tulee antaa raportteja sopimusvaltioiden hallituksille ja saamelaiskäräjille. Se voi esittää valtioiden hallituksille ja saamelaiskäräjille ehdotuksia, jotka edistävät sopimuksen tarkoitusta. Lautakunta voi myös antaa lausuntoja yksittäisten henkilöiden tai ryhmien kysymysten johdosta.

Työministeriö arvelee, että sopimuslautakuntaan on vaikea löytää kuutta sellaista jäsentä, joiden asiantuntemus kattaisi kaikki ne yhteiskunnan alat, joihin laajan sopimusehdotuksen määräykset ulottuvat.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää seurantaelimen perustamista välttämättömänä.

Myös *Soađegili Sámiid searvi* pitää valvontaelimen perustamista tärkeänä, mutta katsoo, että elimen roolia lausuntojen antajana tulisi korostaa. Vakiintuneen lausunnotomennettelyn avulla voitaisiin edistää sopimuksen yhdenmukaista tulkintaa kaikissa kolmessa valtiossa.

46 artikla Kansallinen täytäntöönpano

Vahvistaakseen tämän sopimuksen mahdollisimman yhdenmukaisen soveltamisen tulee valtioiden saattaa sopimusmääräykset suoraan sovellettavaksi kansallisena lakina.

Ei kommentoitu. .

47 artikla Taloudelliset velvoitteet

Valtioiden tulee vastata tämän sopimuksen määräyksiensä täytäntöönpanon välttämättä edellyttämistä taloudellisista voimavaroista. Sopimusvaltioiden yhteiset menot jaetaan valtioiden kesken suhteessa saamelaisien lukumäärään kussakin valtiossa.

Edellä 35 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettujen tapausten lisäksi saamelaisilla tulee olla mahdollisuus saada sellaista taloudellista apua, joka on välttämätöntä, jotta he saisivat tämän sopimuksen mukaisia oikeuksia koskevat periaatteellisesti tärkeät kysymykset tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Saamelaisneuvoston näkemyksen mukaan saattaa olla välttämätöntä perustaa yhteisiä laitoksia yksittäisissä artikloissa mainittujen tavoitteiden (esim. tutkimus) toteuttamiseksi. Artiklaan tulee tehdä tällaisten elinten perustamisen mahdollistava lisäys.

Inarin ja Sodankylän kunnat ottavat tässä yhteydessä esille saamenkieliset sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut, jotka kuntien mielestä eivät saa olla ainoastaan saamelaisalueen kuntien vastuulla. Siltä osin kuin nämä palvelut ylittävät muulle väestölle annettavan palvelun, valtion tulee yksin vastata kustannuksista. Saamenkielisten palvelujen järjestämisvastuu on taloudellisinta ja tarkoituksenmukaisinta säilyttää edelleen kuntien velvoitteena, koska kunnallinen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmä on valmis.

VII luku Loppumääräykset

48 artikla Saamelaiskäräjien hyväksyntä

Tämä sopimus tulee sen allekirjoittamisen jälkeen esittää kullekin kolmesta saamelaiskäräjistä hyväksymistä varten.

Ulkoasiainministeriö toteaa, että Pohjoismaiden saamelaissopimus on luonteeltaan valtiosopimus, minkä vuoksi saamelaiskäräjät eivät voi olla sopimuksen varsinaisina osapuolina. Sopimusluonnoksen 48 §:ssä ehdotettu järjestely, jonka mukaan lopullinen sopimusteksti edellyttää kaikkien pohjoismaisten saamelaiskäräjien hyväksyntää, on varsin ainutlaatuinen. Hyväksymismenettelyn mahdolliset valtiosopimusoikeudelliset ulottuvuudet tulee sen vuoksi tarkoin selvittää ennen sopimusneuvottelujen aloittamista.

Rovaniemen hovioikeus kysyy, mikä merkitys on saamelaiskäräjien hyväksymismenettelyllä tilanteessa, jossa jouduttaisiin hyväksymään ristiriitaista samantasoista tai ylempää normistoa? Miten mahdollinen konflikti ratkaistaisiin ristiriitatilanteessa? Nämä kysymykset jäävät sopimusluonnoksessa vaille vastausta.

49 artikla Ratifiointi

Tämä sopimus tulee ratifioida. Ratifiointi voi kuitenkin tapahtua vasta sitten, kun kukin kolmesta saamelaiskäräjistä on antanut 48 artiklassa tarkoitetun hyväksymisensä.

Vähemmistövaltuutettu pitää tärkeänä, että sopimuksen ratifiointi edellyttää saamelaiskäräjien hyväksymistä, koska saamelaiskäräjät eivät ole sopimuksen osapuolina.

Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan mukaan on kyseenalaista, voiko Suomen sopimuksentekovaltaa valtiona rajoittaa ehdotuksessa tarkoitetulla tavalla. Suomen valtioelinten kansainvälisoikeudellinen toimivalta säädetään tyhjentävästi perustuslain 93 §:n 1 momentissa, minkä ohessa päätösvalta sopimuksen ratifiomisesta kuuluu tasavallan presidentille valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta perustuslain 58 §:ssä säädetyn tavoin. Tämän päätösvallan sitominen saamelaiskäräjien päätösvaltaan on valtiosääntö- ja kansainvälisoikeudellisesti (Wienin valtiosopimuskonventio) arvioiden kyseenalaista. Valtiosääntöoikeudellisesti ongelmaton on sen sijaan menettely, että asiasta vaietaan sopimustekstissä, mutta saamelaiskäräjien toimivaltaa tarkoittavaan lakiin kirjoitetaan säännös saamelaiskäräjien kuulemisesta ennen ratifiointia.

50 artikla Voimaantulo

Sopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun ratifiointiasiakirjat on talletettu Norjan ulkoasiainministeriöön.

Norjan ulkoasiainministeriön tulee ilmoittaa Suomelle, Ruotsille ja sopimusvaltioiden saamelaiskäräjille ratifiointiasiakirjojen tallettamisesta ja sopimuksen voimaantulajasta.

Tämän sopimuksen alkuperäiskappale talletetaan Norjan ulkoasiainministeriöön, jonka tulee toimittaa Suomelle, Ruotsille ja saamelaiskäräjille sopimusvaltioissa sopimuksen oikeaksi todistetut jäljennökset.

Ei kommentoitu.

51 artikla Sopimuksen muutokset

Tähän sopimukseen voidaan tehdä muutoksia yhteistyössä sopimusvaltioiden saamelaiskäräjien kanssa ottaen huomioon 48 artiklan määräyksen.

*Sopimuksen muutos tulee voimaan 30 päivää sen jälkeen, kun sopimusosapuolet ovat ilmoittaneet Norjan ulkoasiainministeriölle hyväksyneensä muutokset
Tämän vakuudeksi ovat sopimusosapuolien edustajat allekirjoittaneet tämän sopimuksen.*

Tehty ssa päivänä kuuta 20-- kolmena suomen-, norjan-, ruotsin- ja saamenkielisenä kappaleena, joiden kaikkien tekstit ovat yhtä todistusvoimaisia.

Ei kommentoitu.

POHJOISMAINEN SAAMELAISSOPIMUS

Suomen, Norjan ja Ruotsin hallitukset,

jotka toteavat

- että saamelaiset ovat alkuperäiskansa näissä kolmessa maassa,
- että saamelaiset ovat kansa, jonka asuma-alue ulottuu yli valtionrajojen,
- että saamelaisilla on oma kulttuurinsa ja yhteiskuntaelämänsä, joihin liittyvät saamelaisten oma historia, omat perinteet, oma kieli, omat elinkeinot ja omat tulevaisuudennäkymät,
- että näillä kolmella valtiolla on kansallinen ja kansainvälinen vastuu luoda saamelaisten kulttuurille ja yhteiskuntaelämälle riittävät elinehdot,
- että saamelaisilla on itsemääräämisoikeus,
- että saamelaisten kulttuuri ja yhteiskuntaelämä rikastuttavat valtioiden koko kulttuuria ja yhteiskuntaelämää,
- että saamelaisilla on erityinen tarve kehittää yhteiskuntaelämäänsä yli valtionrajojen,
- että saamelaisilla on oltava käytettävissään maata ja vettä saamelaisen kulttuurin perustaksi ja että saamelaisten tulevaa oikeusasemaa vahvistettaessa on erityisesti otettava huomioon se, ettei saamelaisia aikojen kuluessa ole kohdeltu samanarvoisena pohjoismaisena kansana ja että saamelaiset siten ovat joutuneet epäoikeudenmukaisuuksien kohteeksi,

jotka lähtevät harkinnassaan siitä, että saamelaiskäräjät näissä kolmessa valtiossa

- haluavat rakentaa paremman tulevaisuuden saamelaisten elämälle ja kulttuurille,
- katsovat, että valtioiden rajojen ei tule estää saamelaisten yhteenkuuluvuutta kansana tai yksilöiden tasolla,
- pitävät uutta saamelaisoppimusta saamelaisten vuoden 1751 rajasopimuksen Lappalaispöytäkirjaan kodifioitujen vakiintuneiden oikeuksien uudistamisena ja kehittämisenä,
- tähdentävät sen merkitystä, että saamelaisten itsemääräämisoikeutta kansana kunnioitetaan,
- kiinnittävät erityistä huomiota siihen, että saamelaisilla on oikeuksia sellaisiin maa- ja vesialueisiin luonnonvaroihin, jotka muodostavat saamelaisten historiallisen kotimaan,
- korostavat, että saamelaisten perinteinen tietämys ja perinteiset kulttuurin ilmentymät yhdessä saamelaisten luonnonvarojen käytön kanssa muodostavat osan saamelaista kulttuuria,
- ovat sitä mieltä, että tulisi kiinnittää enemmän huomiota saamelaisten naisten asemaan perinteiden eteenpäin viejinä saamelaisyhteisössä ja heidän edustautumiseensa julkisissa toimielimissä,
- haluavat, että saamelaiset elävät kansana näissä kolmessa valtiossa,
- tähdentävät saamelaisten toivomusta, tahtoa ja oikeutta ottaa vastuu oman tulevaisuutensa kehittämisestä,
- ja haluavat pitää voimassa saamelaisten oikeudet ja vapaudet kansainvälisten ihmisoikeuksien ja muun kansainvälisen oikeuden mukaisesti,

jotka ovat laatineet tämän sopimuksen läheisessä yhteistyössä saamelaisten edustajien kanssa,

jotka pitävät erityisen tärkeänä sitä, että ennen kuin valtiot ratifioivat sopimuksen, saamelaiskäräjät sopimusvaltioissa hyväksyvät sopimuksen,

ja jotka sitoutuvat turvaamaan saamelaisten tulevaisuuden tämän sopimuksen mukaisesti, ovat sopineet seuraavasta pohjoismaisesta saamelaisoppimuksesta.

I luku

Saamelaisten yleiset oikeudet

1 artikla **Sopimuksen tarkoitus**

Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa ja lujittaa saamelaisten oikeuksia siten, että he voivat säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämäänsä niin, että valtionrajat mahdollisimman vähän häiritsevät tätä.

2 artikla **Saamelaiset alkuperäiskansana**

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa.

3 artikla **Itsemääräämisoikeus**

Saamelaisilla on kansana itsemääräämisoikeus kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja tämän sopimuksen määräysten mukaisesti. Niin pitkälle kuin näistä säännöistä ja määräyksistä seuraa, saamelaisilla on oikeus itse päättää taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehityksestään ja omia tarkoituksiaan varten itse määrätä luonnonvaroistaan.

4 artikla **Henkilöt, joita sopimus koskee**

Sopimus koskee Suomessa, Norjassa tai Ruotsissa asuvia henkilöitä, jotka pitävät itseään saamelaisina, ja:

1. joilla on saamen kieli kotikielenä tai joilla on vähintään yksi vanhempi tai isovanhempi, jonka kotikieli on tai on ollut saamen kieli, tai
2. joilla on oikeus harjoittaa saamelaista poronhoitoa Norjassa tai Ruotsissa, tai
3. jotka täyttävät äänioikeuden edellytykset saamelaiskäräjien vaaleissa Suomessa, Norjassa tai Ruotsissa, tai
4. joka on 1, 2 tai 3 kohdassa tarkoitettujen henkilön lapsi.

5 artikla **Valtion vastuun ulottuvuus**

Valtioiden tämän sopimuksen mukaiset velvollisuudet koskevat kaikkia valtiollisia toimielimiä valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Myös muita julkisen hallinnon ja julkisen toiminnan toimielimiä koskevat nämä velvollisuudet. Sama koskee yksityisoikeudellisia oikeussubjekteja silloin, kun ne käyttävät julkista valtaa tai hoitavat muita julkisia tehtäviä.

Tätä sopimusta sovellettaessa saamelaiskäräjiä ja muita saamelaistoimielimiä, riippumatta niiden kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaisesta asemasta, ei pidetä valtioon kuuluvina paitsi milloin ne käyttävät julkista valtaa.

6 artikla
Valtioiden toimenpiteet suhteessa saamelaisiin

Sopimusvaltioiden tulee tehokkaasti luoda saamelaisille edellytykset säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämäänsä.

Valtioiden tulee luoda suotuisat edellytykset saamelaisten paikallisyhteisöjen ylläpitämiselle ja kehittämiseksi.

Valtioiden vastuu tämän sopimuksen mukaisista toimenpiteistä käsittää kohtuullisissa määrin myös ne saamelaiset, jotka asuvat perinteisten saamelaisalueiden ulkopuolella.

7 artikla
Syrjimättömyys ja erityistoimenpiteet

Saamelaisille kansana ja yksilöinä tulee turvata suoja kaikkea syrjintää vastaan.

Valtioiden tulee tarvittaessa ryhtyä erityisiin saamelaisia koskeviin positiivisiin toimenpiteisiin saamelaisten tämän sopimuksen mukaisten oikeuksien toteuttamiseksi.

8 artikla
Vähimmäisoikeudet

Oikeudet, joita suojataan tässä sopimuksessa, ovat vähimmäisoikeuksia. Ne eivät estä yksittäistä sopimusvaltiota laajentamasta saamelaisten oikeuksia tai ryhtymästä pidemmälle meneviin toimenpiteisiin, eikä niitä voida käyttää perusteena rajoittaa sellaisia saamelaisten oikeuksia, jotka seuraavat muista oikeussäännöistä.

9 artikla
Saamelaisten perinnäistavat

Valtioiden tulee osoittaa asiaankuuluvaa kunnioitusta saamelaisten oikeuskäsityksille, oikeudellisille perinteille ja perinnäistavoille.

Sen mukaisesti, mitä 1 kappaleessa määrätään, tulee sopimusvaltioiden, valmistellessaan lainsäädäntöä sellaisilla aloilla, joilla saattaa olla saamelaisia perinnäistapoja, erityisesti selvittää, onko perinnäistapoja olemassa ja tulisiko niille siinä tapauksessa antaa suojaa tai tulisiko ne muuten ottaa huomioon lainsäädännössä. Myös lainkäytössä tulee saamelaiset perinnäistavat ottaa asianmukaisesti huomioon.

10 artikla
Oikeussääntöjen harmonisointi

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaisten yli valtionrajojen suuntautuvan toiminnan kannalta merkityksellisen lainsäädännön ja muun sääntelyn jatkuvaa harmonisointia.

11 artikla
Yhteistyö kulttuuriin ja elinkeinoihin liittyvissä järjestelyissä

Valtioiden tulee ryhtyä toimenpiteisiin helpottaakseen saamelaisten elinkeinojen harjoittamista ja saamelaisten kulttuuristen tarpeiden tyydyttämistä yli valtionrajojen. Tässä tarkoituksessa valtioiden tulee pyrkiä poistamaan saamelaisten elinkeinotoiminnalla vielä olevia esteitä, jotka johtuvat saamelaisten kansalaisuudesta tai asuinpaikasta taikka muutoin siitä, että saamelaisten asuinalue

ulottuu useiden valtioiden alueelle, sekä antamaan saamelaisille mahdollisuus kulttuuritarjontaan siinä maassa, jossa he milloinkin oleskelevat.

12 artikla

Yhteistyö opetuksessa ja hyvinvointijärjestelyissä

Valtioiden tulee ryhtyä toimenpiteisiin antaakseen sopimusvaltiossa asuville saamelaisille mahdollisuuden saada opetusta, terveydenhoitoa ja sosiaalihuoltoa toisessa sopimusvaltiossa, jos se on tarkoituksenmukaisempi ratkaisu.

13 artikla

Saamelaissymbolit

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaisten oikeutta määrätä saamen lipun ja muiden saamelaisten kansallisten symbolien käytöstä. Valtioiden tulee lisäksi yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaissymbolien näkyväksi tekemistä sellaisella tavalla, joka viittaa saamelaisten asemaan omana kansanaan kolmessa sopimusvaltiossa.

II luku

Saamelaishallinto

14 artikla

Saamelaiskäräjät

Kaikissa sopimusvaltiossa on saamelaiskäräjät, joka on maan korkein saamelaistoimielin. Saamelaiskäräjät edustaa maassa saamelaisia ja se valitaan yleiseen äänioikeuteen perustuvilla vaaleilla saamelaisten keskuudesta.

Tarkemmat säännökset saamelaiskäräjien vaaleista vahvistetaan laissa, joka valmistellaan 16 artiklan mukaisin neuvotteluin saamelaiskäräjien kanssa.

Saamelaiskäräjillä tulee olla sellaisia tehtäviä, jotka mahdollistavat tehokkaan myötävaikuttamisen saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi kansainvälisen oikeuden ja tämän sopimuksen määräysten mukaisesti. Tarkemmat säännökset saamelaiskäräjien toimivallasta vahvistetaan laissa.

Saamelaiskäräjät tekee aloitteita ja antaa lausuntoja kaikista tarpeellisiksi katsomistaan asioista.

15 artikla

Saamelaiskäräjien itsenäiset päätökset

Saamelaiskäräjät tekee itsenäisiä päätöksiä niissä asioissa, joissa sillä kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan on toimivalta tehdä sellaisia päätöksiä.

Saamelaiskäräjät voi sopia valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten yksiköiden kanssa yhteistyöstä saamelaisen kulttuurin ja yhteiskuntaelämän vahvistamiseksi.

Saamelaiskäräjät voi tehdä päätöksiä saamelaisten edustajana kaikissa sopimusvaltioissa siinä laajuudessa, jossa saamelaisten oikeus itsenäisesti päättää tietyistä asioista johtuu kansainvälisestä oikeudesta.

16 artikla
Saamelaiskäräjien neuvotteluoikeus

Ennen kuin julkinen viranomainen tekee päätöksen asiassa, jolla on olennainen merkitys saamelaisille, tulee saamelaiskäräjien kanssa neuvotella. Näiden neuvottelujen tulee tapahtua riittävän aikaisin, jotta saamelaiskäräjät voisi vaikuttaa asian käsittelyyn ja lopputulokseen.

Valtioiden ei ilman asianomaisten saamelaiskäräjien suostumusta tule ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin tai sallia sellaisia toimenpiteitä, jotka voivat merkittävästi vahingoittaa saamelaisten kulttuurin, elinkeinojen tai yhteiskuntaelämän perustavanlaatuisia ehtoja.

17 artikla
Saamelaiskäräjien oikeus muun asian valmistelun aikana

Saamelaiskäräjillä on oikeus olla edustettuna julkisissa neuvostoissa ja komiteoissa, kun nämä käsittelevät saamelaisten etuihin liittyviä asioita.

Saamelaisten etuja koskevat asiat tulee esittää saamelaiskäräjille ennen kuin julkinen viranomainen päättää asiasta.

Valtion tulee selvittää, tarvitaanko saamelaiskäräjien edustusta tai ennakkolausuntoa. Asia tulee selvittää riittävän aikaisin, jotta saamelaiskäräjät voisi vaikuttaa asian käsittelyyn ja lopputulokseen.

Saamelaiskäräjät päättää itse, milloin saamelaiskäräjät haluaa olla edustettuna tai antaa lausunnon asian käsittelyn aikana.

18 artikla
Suhde kansanedustuslaitokseen

Sopimusvaltioiden kansanedustuslaitoksen, niiden valiokuntien tai muiden toimielimien tulee pyynnöstä ottaa vastaan saamelaiskäräjien edustajia, jotta nämä voivat tehdä selkoa saamelaisille merkityksellisistä kysymyksistä.

Saamelaiskäräjille tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi kansanedustuslaitoksen käsitellessä sellaisia asioita, jotka erityisesti koskevat saamelaisia.

Sopimusvaltioiden kansanedustuslaitokset vahvistavat tarkemmat säännöt siitä, mitä asioita kuuleminen koskee ja minkälaista menettelyä sovelletaan.

19 artikla
Saamelaiset ja kansainvälinen edustus

Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia valtioidenvälisissä asioissa.

Valtioiden tulee edistää saamelaisten edustusta kansainvälisissä instituutioissa sekä saamelaisten osallistumista kansainvälisiin kokouksiin.

20 artikla
Yhteiset saamelaisorganisaatiot

Sopimusvaltioiden saamelaiskäräjät voivat muodostaa yhteisiä organisaatioita. Valtioiden tulee tarvittaessa yhteistoiminnassa saamelaiskäräjien kanssa edistää julkisen vallan siirtämistä tällaisille yhteisille organisaatioille.

21 artikla **Muut saamelaiset yhteisöt**

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaiskyliä, siidoja, paliskuntia, kolttasaamelaisten kyläkoko-uksia ja muita saamelaisten toimivaltaisia organisaatioita tai paikallisia saamelaisia edustajia sekä tarvittaessa neuvotella näiden kanssa.

22 artikla **Saamelaisalue**

Valtioiden tulee aktiivisesti pyrkiä vahvistamaan ja kehittämään sitä aluetta, jossa saamelaiset voivat hoitaa tämän sopimuksen ja valtioiden lainsäädännön mukaisia erityisiä oikeuksiaan.

III luku **Saamen kieli ja saamelainen kulttuuri**

23 artikla **Saamelaisten kielelliset oikeudet**

Saamelaisilla tulee olla oikeus käyttää, kehittää ja välittää tuleville sukupolville kieltään ja perinteitään samoin kuin edistää saamen kielen taidon levittämistä myös sellaisille saamelaisille, jotka osaavat kieltä vain epätäydellisesti tai eivät lainkaan osaa sitä.

Saamelaisilla tulee olla oikeus päättää henkilönimistään ja maantieteellisistä nimistään sekä ylläpitää tätä nimistöä ja saada sille yleistä tunnustusta.

24 artikla **Valtioiden vastuu saamen kielestä**

Valtioiden tulee mahdollistaa saamelaisille saamen kielen säilyttäminen, kehittäminen ja le- vittäminen. Valtioiden tulee huolehtia siitä, että saamelaista kirjaimistoa voidaan käyttää tehokkaas- ti tässä tarkoituksessa.

Saamen kieltä tulee voida käyttää tehokkaasti tuomioistuimissa ja hallintoviranomaisissa saamelaisalueilla sekä myös näiden alueiden ulkopuolella sellaisissa asioissa, joita on ensin käsitel- ty saamelaisalueilla tai joilla muuten on erityinen liittymä näihin alueisiin.

Sopimusvaltioiden tulee edistää saamenkielisen kirjallisuuden julkaisemista.

Tämän artiklan määräykset koskevat myös harvinaisempia saamen kielimuotoja.

25 artikla **Saamelaiset tiedotusvälineet**

Sopimusvaltioiden tulee luoda edellytyksiä itsenäiselle saamelaiselle tiedotusvälinepolitiikal- le, joka mahdollistaa saamelaisille tiedotusvälineille oman kehityksensä ohjaamisen ja yleisesti kiinnostavia asioita koskevan tiedon ja mielipiteiden ilmaisun rikkaan ja monipuolisen tarjoamisen saamelaisille.

Valtioiden tulee huolehtia, että saamenkielisiä ohjelmia voidaan lähettää radiossa ja televisi- ossa sekä edistää saamenkielisten lehtien julkaisemista. Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskärä- jien kanssa myös edistää yhteistyötä yli valtionrajojen sellaisten tiedotusvälineiden kanssa, jotka tarjoavat saamenkielistä ohjelmaa tai saamenkielisiä artikkeleita.

Mitä toisessa kappaleessa määrätään saamen kielestä, koskee kohtuullisessa laajuudessa myös harvinaisempia saamen kielimuotoja.

26 artikla **Saamelainen koulutus**

Saamelaisalueiden saamelaisille tulee varata tilaisuus opetukseen saamen kielessä ja saamen kielellä. Opetus ja opintotukijärjestelmä tulee mukauttaa heidän taustaansa. Opetuksen tulee mahdollistaa kaikentasoiseen jatkokoulutukseen osallistuminen ja samalla vastata saamelaisten tarpeisiin voida vastaisuudessa toimia perinteisten saamelaisten elinkeinojen parissa. Opintotukijärjestelmä tulee muotoilla siten, että se mahdollistaa korkeamman koulutuksen saamen kielellä.

Saamelaisalueen ulkopuolella saamelaisille lapsille ja nuorille tulee antaa tilaisuus saamen kielen opetukseen, samoin kuin opetukseen saamen kielellä siinä laajuudessa kuin sen arvioidaan olevan kohtuullista erityisillä alueilla. Opetus tulee mahdollisimman laajasti mukauttaa heidän taustansa.

Valtakunnalliset opetussuunnitelmat tulee laatia yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa ja sopeuttaa saamelaisten lasten ja nuorten kulttuuriseen taustaan ja tarpeisiin.

27 artikla **Tutkimus**

Sopimusvaltioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa luoda hyvät edellytykset tutkimukselle, joka palvelee saamelaisen yhteiskunnan tiedontarvetta ja edistää saamelaisten tutkijoiden rekrytointia. Saamelaista tutkimusta suunniteltaessa tulee ottaa huomioon saamelaisen yhteiskunnan kielelliset ja kulttuuriset olosuhteet.

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa edistää saamelaisten ja muiden tutkimuslaitosten yhteistoimintaa valtion rajojen sisä- ja ulkopuolella sekä tukea tutkimuslaitoksia, jotka erityisesti harjoittavat 1 kappaleessa tarkoitettua tutkimusta.

Saamelaisten elinoloja koskevaa tutkimusta harjoitettaessa tulee ottaa huomioon saamelaisten alkuperäiskansa-aseman vaatimat eettiset säännöt.

28 artikla **Saamelaisia koskeva opetus ja tiedottaminen**

Saamelaisten kulttuurin ja yhteiskuntaelämän tulee tarkoituksenmukaisella tavalla ilmetä opetuksessa myös saamelaisyhteisön ulkopuolella. Opetuksen tulee erityisesti pyrkiä edistämään tietoa saamelaisten asemasta valtioiden alkuperäiskansana. Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa järjestää saamelaisten kulttuurin ja yhteiskuntaelämän opetusta sellaisille ihmisille, jotka aikovat työskennellä saamelaisalueella.

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa huolehtia siitä, että yleistä tietoa saamelaisesta kulttuurista ja saamelaisten yhteiskuntaelämästä levitetään laajasti.

29 artikla **Sosiaali- ja terveystoimi**

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa huolehtia siitä, että terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut saamelaisten asuinalueilla järjestetään siten, että näillä alueilla asuville saamelaisille taataan heidän kielelliseen ja kulttuuriseen taustaansa mukautettua apua.

Sosiaali- ja terveystoimien tulee myös saamelaisten asuinalueiden ulkopuolella ottaa huomioon saamelaisten asiakkaiden ja potilaiden kielellinen ja kulttuurinen tausta.

30 artikla **Saamelaiset lapset ja nuoret**

Saamelaisilla lapsilla ja nuorilla on oikeus harjoittaa kulttuuriaan sekä säilyttää ja kehittää saamelaista identiteettiään.

31 artikla **Perinteinen tietämys ja kulttuurinilmaukset**

Valtioiden tulee kunnioittaa saamelaisten oikeutta hallita perinteistä tietämystään ja perinteisiä kulttuurinilmauksiaan sekä edistää sitä, että saamelaiset voivat säilyttää ja kehittää niitä sekä välittää niitä tuleville sukupolville.

Kun muut kuin saamelaiset käyttävät saamelaiskulttuuria taloudellisesti hyväkseen, tulee valtioiden edistää sitä, että saamelaisilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja saada kohtuullinen osa toiminnan taloudellisesta tuloksesta. Saamelaiskulttuuria tulee suojella sellaisten kulttuuristen ilmaisujen käytöltä, jotka harhaanjohtavalla tavalla näyttävät olevan saamelaista alkuperää.

Valtioiden tulee edistää sitä, että saamelaisten perinteiset taidot otetaan huomioon saamelaisten elinoloista päätettäessä.

32 artikla **Saamelaiset kulttuurimuistomerkit**

Saamelaisia kulttuurimuistomerkkejä tulee suojata lailla. Niiden hallinnon tulee kuulua saamelaiskäräjille tai kulttuurilaitoksille yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa.

Valtioiden tulee ryhtyä saamelaisten kulttuurimuistomerkkien dokumentointia, suojelua ja hallintoa koskevaan valtioiden rajat ylittävään yhteistyöhön.

Valtioiden tulee edistää sitä, että saamelaisalueilta pois viedyt, saamelaisyhteisölle erityisen tärkeät kulttuurimuistomerkit, luovutetaan sopiviin museoihin tai kulttuurilaitoksille sopimusvaltioiden saamelaiskäräjien kanssa tehtävän tarkemman sopimuksen mukaan.

33 artikla **Kulttuurin perusta**

Valtioiden velvollisuudet saamelaiskulttuurin suhteen käsittävät myös kulttuurin aineellisen perustan siten, että saamelaisille tarjotaan välttämättömät elinkeinoihin liittyvät ja taloudelliset edellytykset säilyttää ja kehittää kulttuuriaan.

IV luku

Saamelaisten oikeus maahan ja veteen

34 artikla **Maan ja veden perinteinen käyttö**

Pitkäaikainen perinteinen maa- tai vesialueiden käyttö muodostaa perustan saamelaisten yksilölliselle tai yhteisölliselle omistusoikeudelle näihin alueisiin pitkäaikaista käyttöä koskevien kansallisten tai kansainvälisten sääntöjen mukaan.

Jos saamelaiset, olematta omistajan asemassa, hallitsevat ja ovat perinteisesti käyttäneet tiettyjä maa- tai vesialueita poronhoitoon, metsästykseseen tai kalastukseen taikka muulla tavalla, tulee

heillä olla oikeus alueiden jatkuvaan hallintaan ja käyttöön samassa laajuudessa kuin aikaisemmin. Jos saamelaiset käyttävät alueita yhdessä toisen kanssa, tulee kuitenkin saamelaisten ja toisen käyttäjän käyttää oikeuksiaan ottaen molemminpuolisesti huomioon toisensa ja kilpailevien oikeuksien luonne. Erityistä huomiota tulee tässä yhteydessä kiinnittää poronhoitoa harjoittavien saamelaisten asemaan. Alueiden jatkuvan käyttöoikeuden rajaaminen samaan laajuuteen kuin aikaisemmin ei saa estää hyödyntämismuotojen tarpeellista sopeuttamista tekniseen ja taloudelliseen kehitykseen.

Sen arvioiminen, onko kyseessä tässä artiklassa tarkoitettu perinteinen käyttö, tulee tapahtua sen perusteella, mikä muodostaa perinteisen saamelaisen maan ja veden hyödyntämisen sekä ottamalla huomioon sen, ettei saamelaisten käyttö usein jätä pysyviä jälkiä luontoon.

Tämän artiklan määräykset eivät sisällä mitään rajoitusta oikeuteen saada takaisin omaisuutta, joka saamelaisilla voi olla kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan.

35 artikla

Saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien suoja

Valtioiden tulee ryhtyä välttämättömiin toimenpiteisiin suojatakseen tehokkaasti saamelaisten 34 artiklan mukaisia oikeuksia. Valtioiden tulee tässä tarkoituksessa erityisesti määrittellä ne maa- ja vesialueet, joita saamelaiset perinteisesti käyttävät.

Kansallisessa oikeudessa tulee olla sopivia menettelyjä saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevien vaatimusten käsittelemiseksi. Tuomioistuimessa olevassa kyseisiä oikeuksia koskevassa asiassa saamelaisten tulee saada asian käsittelemiseksi välttämätöntä taloudellista apua.

36 artikla

Luonnonvarojen hyödyntäminen

Saamelaisten oikeutta luonnonvaroihin 34 artiklassa tarkoitetuilla maa- tai vesialueilla tulee erityisesti suojata. Samassa yhteydessä tulee ottaa huomioon, että näiden keskeytymätön käyttö voi olla edellytys saamelaisten perinteisen tietämyksen ja perinteisten kulttuuristen ilmausten säilymiselle.

Ennen kuin julkinen viranomainen lain nojalla antaa luvan mineraalien tai muiden maanalaisen luonnonvarojen tutkimiseen tai hankkimiseen taikka päättää muiden luonnonvarojen hyödyntämisestä sellaisilla maa- tai vesialueilla, jotka saamelaiset omistavat tai joita he käyttävät, tulee neuvotella sellaisten saamelaisten kanssa, joita asia koskettaa. Jos kyse on 16 artiklassa tarkoitusta asiasta, tulee saamelaiskäräjien kanssa neuvotella.

Lupaa luonnonvarojen tutkimiseen tai hankkimiseen ei saa myöntää, jos toiminta tekisi mahdottomaksi tai vakavasti vaikeuttaisi saamelaisten jatkuvaa kyseessä olevien alueiden hyödyntämistä ja tämä hyödyntäminen on olennaista saamelaiselle kulttuurille, elleivät saamelaiskäräjät ja saamelaiset, joita asia koskettaa, suostu tähän.

Tämän artiklan määräykset koskevat myös muita luontoon kajoamisen tai luonnon käyttämisen muotoja 34 artiklassa tarkoitetuilla alueilla. Kajoamisen tai käytön muotona pidetään muun muassa metsänhakkuita, vesi- ja tuulivoimalaitoksia, teiden ja vapaa-ajan asuntojen rakentamista sekä sotilaallisia harjoituksia ja pysyviä harjoitusalueita.

37 artikla

Korvaus ja osa tuotosta

Saamelaisilla, joita asia koskettaa, tulee olla oikeus saada korvausta kaikesta 36 artiklan 2 ja 4 kappaleessa tarkoitetun toiminnan aiheuttamasta vahingosta. Jos kansallisessa lainsäädännössä on

säännöksiä, jotka velvoittavat luonnonvarojen hyödyntämiseen luvan saanutta suorittamaan maksun maanomistajalle tai antamaan tälle osan toiminnan tuotosta, tulee luvansaajalla olla sama velvollisuus kyseessä olevaa aluetta perinteisesti käyttäneitä ja edelleen käyttäviä saamelaisia kohtaan.

Tämän artiklan määräykset eivät sisällä mitään rajoitusta oikeuteen saada luonnonvarojen hyödyntämisen tuotosta osa, joka voi seurata kansainvälisestä oikeudesta.

38 artikla **Vuonot ja rannikkovedet**

Edellä 34-37 artiklan määräykset oikeuksista vesialueisiin tai vesialueiden käyttämiseen koskevat vastaavalla tavalla saamelaisten kalastusta sekä vuonojen ja rannikkovesien muuta käyttöä.

Kalan ja muiden meren luonnonvarojen saaliskiintiöiden jaossa sekä näiden luonnonvarojen muussa sääntelyssä tulee asiankuuluvasti ottaa huomioon saamelaisten luonnonvarojen käyttö ja sen merkitys saamelaisille paikallisyhteisöille. Tämä tulee ottaa huomioon, vaikka käyttö olisi näillä merialueilla vähentynyt tai loppunut sen seurauksena, että saaliskiintiöitä ei ole saavutettu tai että syynä on kalan ja muiden luonnonvarojen käytön muu sääntely. Sama koskee tapausta, jos käyttö on vähentynyt tai lakannut luonnonvarojen ehtymisen seurauksena näillä alueilla.

39 artikla **Alueiden ja luonnonvarojen hallinto**

Niiden oikeuksien lisäksi, jotka saamelaisilla omistus- tai käyttöoikeuden muodossa on, tulee saamelaiskäräjillä olla 16 artiklan mukainen osallistumisoikeus 34 ja 38 artiklassa tarkoitettujen alueiden julkiseen hallintoon.

40 artikla **Ympäristönsuojelu ja ympäristöhallinto**

Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa harjoittaa aktiivista ympäristönsuojelua varmistautuakseen 34 ja 38 artiklassa tarkoitettujen saamelaisten maa- ja vesialueiden kestävästä kehityksestä.

Saamelaiskäräjillä tulee olla 16 artiklan mukainen osallistumisoikeus ympäristöhallintoon, joka vaikuttaa näihin alueisiin.

V luku **Saamelaiset elinkeinot**

41 artikla **Saamelaisten elinkeinojen suoja**

Saamelaisten elinkeinojen ja luonnonvarojen käytön tulee nauttia erityistä suojelua oikeudellisten tai taloudellisten toimenpiteiden kautta siinä määrin kuin ne muodostavat tärkeän perustan kulttuurille.

Saamelaisten elinkeinona ja luonnonvarojen käyttönä pidetään sellaista toimintaa, joka on olennaista saamelaisten paikallisyhteisöjen ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

42 artikla
Poronhoito saamelaisien elinkeinona

Poronhoito erityisenä ja perinteisenä saamelaiselinkeinona ja kulttuurimuotona perustuu perinnäistapaan ja sillä tulee olla erityinen oikeussuoja.

Tässä tarkoituksessa Norjan ja Ruotsin tulee säilyttää ja kehittää poronhoitoa saamelaisten yksinoikeutena saamelaisilla poronhoitoalueilla.

Suomi sitoutuu vahvistamaan saamelaisen poronhoidon asemaa ottaen huomioon Euroopan unionin liittymissopimukseen kuuluvan saamelaisia alkuperäiskansana koskevan pöytäkirjan numero 3.

43 artikla
Valtionrajat ylittävä poronhoito

Saamelaisten oikeus valtionrajat ylittävään porojen laiduntamiseen perustuu perinnäistapaan.

Jos oikeudesta valtionrajat ylittävään porojen laiduntamiseen on sovittu saamelaiskylien, siidojen tai paliskuntien kesken, noudatetaan näitä sopimuksia. Sopimusten tulkinta- tai soveltamiskäytännössä on kiistan osapuolella oikeus saada asia välityslautakunnan ratkaistavaksi. Saamelaiskäräjät kolmessa sopimusvaltiossa vahvistavat yhdessä tarkemmat säännöt välityslautakunnan kokoonpanosta ja noudatettavasta menettelystä. Kiistan osapuoli, joka ei ole tyytyväinen välityslautakunnan ratkaisuun, voi nostaa asiassa kanteen sen valtion tuomioistuimessa, jonka alueella laidunmaa sijaitsee.

Jos saamelaiskylien, siidojen tai paliskuntien välillä ei ole sovellettavaa sopimusta, mutta sen sijaan on voimassa oleva valtioidenvälinen sopimus porojen laiduntamisesta, tulee valtioidenvälistä sopimusta soveltaa. Jos joku katsoo perinnäistavan perusteella olevansa oikeutettu laajempaan porolaidunoikeuteen kuin mitä valtioidenvälisestä sopimuksesta seuraa, on hänellä kuitenkin oikeus sopimuksen estämättä saada vaatimuksensa käsiteltäväksi sen valtion tuomioistuimessa, jonka alueella laidunmaa sijaitsee.

VI luku

Sopimuksen täytäntöönpano ja kehittäminen

44 artikla
Saamelaisasioiden ministerien ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien yhteisneuvosto

Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioista vastaavien ministerien ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien kustakin kolmesta maasta tulee kokoontua säännöllisesti.

Yhteistyön tulee edistää tämän sopimuksen tarkoitusta 1 artiklan mukaisesti. Kokouksissa tulee käsitellä ajankohtaisia yhteisesti kiinnostavia saamelaisasioita.

45 artikla
Sopimuslautakunta

Tämän sopimuksen täytäntöönpanoa seuraamaan tulee perustaa pohjoismainen saamelais-sopimuslautakunta. Lautakunnassa tulee olla kuusi jäsentä, joiden kaikkien tulee olla riippumattomia. Kukin kolmesta sopimusvaltiosta nimeää yhden jäsenen ja kukin saamelaiskäräjät näissä maissa yhden jäsenen. Jäsenet nimitetään viideksi vuodeksi.

Lautakunnan tulee antaa raportteja sopimusvaltioiden hallituksille ja saamelaiskäräjille. Se voi esittää valtioiden hallituksille ja saamelaiskäräjille ehdotuksia, jotka edistävät sopimuksen tar-

koitusta. Lautakunta voi myös antaa lausuntoja yksittäisten henkilöiden tai ryhmien kysymysten johdosta.

46 artikla
Kansallinen täytäntöönpano

Vahvistaakseen tämän sopimuksen mahdollisimman yhdenmukaisen soveltamisen tulee valtioiden saattaa sopimusmääräykset suoraan sovellettavaksi kansallisena lakina.

47 artikla
Taloudelliset velvoitteet

Valtioiden tulee vastata tämän sopimuksen määräyksien täytäntöönpanon välttämättä edellyttämistä taloudellisista voimavaroista. Sopimusvaltioiden yhteiset menot jaetaan valtioiden kesken suhteessa saamelaisten lukumäärään kussakin valtioissa.

Edellä 35 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettujen tapausten lisäksi saamelaisilla tulee olla mahdollisuus saada sellaista taloudellista apua, joka on välttämätöntä, jotta he saisivat tämän sopimuksen mukaisia oikeuksia koskevat periaatteellisesti tärkeät kysymykset tuomioistuimen käsiteltäväksi.

VII luku
Loppumääräykset

48 artikla
Saamelaiskäräjien hyväksyntä

Tämä sopimus tulee sen allekirjoittamisen jälkeen esittää kullekin kolmesta saamelaiskäräjistä hyväksymistä varten.

49 artikla
Ratifiointi

Tämä sopimus tulee ratifioida. Ratifiointi voi kuitenkin tapahtua vasta sitten, kun kukin kolmesta saamelaiskäräjistä on antanut 48 artiklassa tarkoitetun hyväksymisensä.

50 artikla
Voimaantulo

Sopimus tulee voimaan kolmantenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun ratifiointiasiakirjat on talletettu Norjan ulkoasiainministeriöön.

Norjan ulkoasiainministeriön tulee ilmoittaa Suomelle, Ruotsille ja sopimusvaltioiden saamelaiskäräjille ratifiointiasiakirjojen tallettamisesta ja sopimuksen voimaantuloajasta.

Tämän sopimuksen alkuperäiskappale talletetaan Norjan ulkoasiainministeriöön, jonka tulee toimittaa Suomelle, Ruotsille ja saamelaiskäräjille sopimusvaltioissa sopimuksen oikeaksi todistetut jäljennökset.

51 artikla
Sopimuksen muutokset

Tähän sopimukseen voidaan tehdä muutoksia yhteistyössä sopimusvaltioiden saamelaiskäräjien kanssa ottaen huomioon 48 artiklan määräyksen.

Sopimuksen muutos tulee voimaan 30 päivää sen jälkeen, kun sopimusosapuolet ovat ilmoittaneet Norjan ulkoasiainministeriölle hyväksyneensä muutokset.

Tämän vakuudeksi ovat sopimusosapuolien edustajat allekirjoittaneet tämän sopimuksen.

Tehty ssa päivänä kuuta 20-- kolmena suomen-, norjan-, ruotsin- ja saamenkielisenä kappaleena, joiden kaikkien tekstit ovat yhtä todistusvoimaisia.

Liite 2

**Ehdotus pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi;
pyydetty ja saapuneet lausunnot**

<u>Pyydetty lausunnot</u>	<u>Saapuneet lausunnot</u>
Valtioneuvoston kanslia	X
Ulkoasiainministeriö	X
Sisäasiainministeriö	X
Puolustusministeriö	X
Valtiovarainministeriö	-
Opetusministeriö	X
Maa- ja metsätalousministeriö	X
Liikenneministeriö	X
Kauppa- ja teollisuusministeriö	X
Sosiaali- ja terveysministeriö	-
Työministeriö	X
Ympäristöministeriö	X
Valtioneuvoston oikeuskansleri	X
Eduskunnan kanslia	X
Eduskunnan oikeusasiamies	X
Vähemmistövaltuutettu	X
Saamelaiskäräjät	X
Nellimin-Keväjärven kolttaneuvosto/kyläkokous*	x = Kolttien kyläkokous*
Näätämön kolttaneuvosto/kyläkokous*	
Saamelaisneuvoston Suomen jaosto	x = Saamelaisneuvosto
Saamelaisasiain neuvottelukunta	X
Metsähallitus	X
Maanmittauslaitos	X
Rajavartiolaitos	X
Lapin lääninhallitus	-
Lapin työvoima- ja elinkeinokeskus	-
Lapin ympäristökeskus	X
Metsäntutkimuslaitos	X
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos	X
Lapin riistanhoitopiiri	X
Enontekiön kunta	X
Inarin kunta	X
Sodankylän kunta	X
Utsjoen kunta	X
Suomen Kuntaliitto	X
Lapin Liitto	X

Paliskuntain yhdistys	X
Hammastunturin paliskunta	X
Ivalon paliskunta	X
Kaldoaivin paliskunta	X
Käsivarren paliskunta	-
Lapin paliskunta	-
Muddusjärven paliskunta	X
Muotkatunturin paliskunta	-
Näkkälän paliskunta	X
Näätämön paliskunta	-
Paatsjoen paliskunta	-
Paistunturin paliskunta	-
Sallivaaran paliskunta	X
Vätsärin paliskunta	X
Enontekiön kalastusalue	X
Inarin kalastusalue	X
Lokan-Porttipahdan kalastusalue	X
Utsjoen kalastusalue	-
Lapin käräjäoikeus	X
Rovaniemen hovioikeus	X
Korkein oikeus	-
Rovaniemen hallinto-oikeus	X
Korkein hallinto-oikeus	-
Åbo Akademi, Institutet för mänskliga rättigheter	X
Lapin yliopisto	X
Oulun yliopisto	X
Saamelaisalueen koulutuskeskus	X
Yleisradio	-
Yle Sámi Radio	-
Museovirasto	X
Saamelaismuseum Siida	-
Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta	X
Ihmisoikeusliitto ry	X
Amnesty International – Suomen osasto	-
Minority Rights Group – Suomen osasto = Vähemmistöoikeuksen Suomen ryhmä (MRG-Finland)	X
Ihmisoikeusjuristit ry	-
Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry	-
Suomalainen Lakimiesyhdistys ry	-
Suomen valtiosääntöoikeudellinen seura ry	-
International Law Association – Suomen osasto	-
Anára Sámišearvi ro	-
Anaraškiela searvi ry	-

City –sámit ry	-
Eanodaga Sámiid searvi rs	X
Johtti Sápmelaččat ry	X
Oulu Sámit ry	X
Roavvenjárgga sámi searvi Mii rs	X
Sámi Duodji ry	X
Sami Siida ro	X
Samisoster rs	X
Soađegili Sámiid Searvi rs	X
Suoma Boazosámit ry	X

Muut lausunnot

Inarin Lapinkylä ja Inarin Manttaalikunta
Kemin ja Sompion Lapinkyläyhdistys ry
Suomen Saamelaistaiteilijat ry
Suomen saamelaisten keskusjärjestö ry